

СЕНИ ЖАННАТДА КУТАМАН

zumar
kitoblar do'kon

Унда абадий қолурлар ва ундан
кўчишни истамаслар...

2
НАШР

Xonqa tuman Axborot kutubxona markazi

Турк ёзувчиларидан сара ҳикоялар

СЕНИ
ЖАННАТДА
КУТАМАН

Турк тилидан
Умида Адизова таржимаси

Тошкент
«Azmir print nashr» нашриёти
2022

УЎК: 821.512.133-31

КБК: 84(5Ў)

F-31

Сени жаннатда кутаман [Матн] / нашрга тайёрловчи: Умида Адизова. – Тошкент: «Azmir print nashr» нашриёти– 2022. -160 б.

Ушбу тўпламда жамланган ҳикоялар ўзининг ибратли хулосалари билан эътиборга моликдир. Бу ҳаётий ҳикояларда «Инсоннинг яшашдан мақсади нима?» деган муҳташам саволга жавоб қидирилади.

Тўплам кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

**Нашр учун масъул муҳаррир:
Сайдуллоҳ Аҳмедов**

ISBN 978-9943-7534-7-1

© «Azmir print nashr» нашриёти.

© Сайдуллоҳ Аҳмедов

ПАЛЬТО

Болалигимда кийим-кечагимни онам танлардилар. Онам қандай кийим кийдирса, эътирозсиз ўшани кийиб кетаверардим. Кичкиналигимда отамнинг эскирган пальтосидан биз уч ака-укага пальто тикарди. Кейинчалик катта акамнинг эскирган пальтосини киядиган бўлдик. Уям ўзимга лойиқ келмасди. Ё калталиқ қилар ва ёки тор келарди. Ўсмир ёшларда эдим, жекет кийиб борардим мактабга. Бошимда казакларнинг қалпоғи, оёғимда гарч этик. Биринчи марта ўзим танлаб пальто оладиган бўлдим. Қиш яқинлашаётганди. Мен ҳамон қандай пальто олишни билмасдим. Онам орқамдан ничирлаб турарди:

– Кел, бирга борайлик пальто харид қилгани...

Барибир онам билан бормайман. Ўзим хоҳлаган пальто қимматлик қилса, олишимга рози бўлмаслиги мумкин. ИншаАллоҳ, ўзимга калта пальто олмайман. Бойваччалар киядиган қалин жунли матодан тикилган, қор ва ёмғирда сув ўтказмайдиган қатлами бўлади. Ёқалари пахмоқ бўлади, совуқда қулоқларим совқотмайди. Совуқ қиш кунлари шундай ниятлар билан юрардим.

Ҳаҳ, орзуларимни қаранг! Бу дунёнинг қирқ минг холию рафтори бор...

Мен киймоқчи бўлган пальто қишнинг қаҳратон қишда иссиқ уйда иссиқ бўлишини хоҳлайман. Мушук боласидай совуқда дағ-дағ титраб, “вой, совуқ қотдим”, деб қизлардай нозланишни хуш кўрмайман. Қанийди, спортчилар киядиган хушбичим пальто насиб қилсайди!

Онамга айтолмайман бу гапларни. Шунча пайт менга эски кийимларни кийдиргани учун ўз-ўзидан хафа бўлади, бояқиш...

Узун қиш кечалари даштда гулхан ёқиб, иссиқ пальтосига ўранганча юлдузларни кузатган Горькийнинг Павели кийган пальтодан кийгим келяпти.

Яйловда чўпон ҳамқишлоғим билан гаплашиб ўтирганимда баҳорнинг салқин ва ёмғирли кунларида ивиб қолмасам бўлгани. Бўлмаса, тасаввур қиляпман, чўпон устимдан қандай кулишини.

Шундай пальто олайнки, даладан гул узиб севган қизимга узатганимда, бирдан ёмғир қуйворса, уни бағримга тортганимда устимдан ёмғир ўтмасин. Совуқ кунда севганим бағримда исинсин.

Аммо... Жуда кўп дўконларни айланган бўлсамда, ўзим истаган пальтони топа олмадим. Онам яна қайғурдилар:

– Вақт ўтяпти, болам, совуқ жонингдан ўтиб бетоб бўлиб қолмагин-а? Кел, бирга бориб сенга пальто ола қолайлик?..

– Асло! – дейман қатъий. – Асло! Бу сафар ўзим ўзимга пальто оламан! Худди орзу қилганимдек!

Шундай деб онамнинг раъйини қайтарардим. Аммо ҳадеганда мен хоҳлаган пальто топила қолмади.

...Бир куни оёқларим мени эски-туски кийимлар сотиладиган дўконга элтди. Аммо энди у ерга пальто излаб эмас, аллақачон чин дунёга рихлат қилган мушфиқамнинг изларини излаб боргандим.

ОТАХОН ХИЖОЛАТ БЎЛМАСИН ДЕДИМ

Емакхонада ўтиргандик. Бир одам телефонда гаплашиб бўлиб, қувончдан қийқириб сакради ва официантни чақириб:

– Ҳаммага менинг номимдан кўфта кабоб тарқатинг! Ўн саккиз йиллик интиқликдан кейин бугун мен ота бўлдим! – деди.

Уч-тўрт кундан кейин эркакни 5–6 ёшли болача-нинг қўлидан тутиб болалар хиёбонида сайр қилиб юрганини кўрдим. Уни таниган заҳоти ёнига бориб, ўша кунги ишини эслатдим ва ёнидаги болачага ишора қилдим. Эркак тортиниб, хижолат чекиб шундай деди:

– Ўша куни емакхонада менинг олдимдаги столга келиб ўтирган кекса эр-хотин ўзаро суҳбати қулонимга чалинди. Онахон чолига: “Кўфта кабоб ейлик, анчадан бери егим келиб юрганди”, деди. Отахон эса аёлидан кўзларини олиб қочиб: “Ҳозир кўфта кабоб ололмаймиз, пулимиз фақат шўрвага етади, холос”, дея синиққина жавоб қилди. Шу орада мен телефонда гаплашгандай бўлиб, ҳаммага кўфта кабоб буюртма қилдим.

– Фақат ўша кекса жуфтликка олиб берсангиз бўларди, ҳамма хўрандаларга буюртма қилишнинг нима кераги бор эди? – дея сўрадим ундан.

Эркакнинг жавобидан кўзларим ёшланди:

– Фақат уларга олиб берганимда отахон аёлининг олдида хижолат бўларди. Шунинг учун ҳаммаи бирдай меҳмон қилдим. Менинг пулим кетса кетсин, бир эркакнинг иззат-нафси синмасин!

СЕНИ ЖАННАТДА КУТАМАН

– Кетяпман... – деди эркак. Аёл йиғлади. Хожасининг бўйнидан қучди.

– Қараманг!.. – деди қатъий аммо паст товушда.

– Кимга, жоним? – дея сўради эркак.

Титроқ овозда оҳиста шивирлади аёл:

– Жаннатдаги хурларга!

Эр тишини-тишига қўйиб чуқур “ух” тортди. Оғир-оғир сўзлади:

– Сен менинг жуфти ҳалоломсан. Бошқалар биродарим! Сени жаннатда кутаман!..

Ё ИБРАТ БЎЛАСИЗ ЁКИ ИБРАТ ОЛАСИЗ

Бир киши бир умр ичкилик, қимор, гиёҳвандликка ружуъ қўйиб, ғайру машруъ ҳаётда яшади. Бемақсад умргузаронлиги фақат ейиш-ичиш, ўйин-кулги, кўнгилхушлик билан ўтадиганларни ё итдай шарафсиз ўлим, ёки ҳибс кутади. Бу киши умрбод қамоққа маҳкум бўлибди.

Ортидан икки ўғли қолибди. Катта ўғил отасининг айни ҳаётида яшабди. Яъни, ўйин-кулги, кўнгилхушлик, ичкилик, қимор, гиёҳвандлик... Хуллас, отанинг оёқ изларини босавериб охир-оқибат ўзини қамоқхонада, отасига қўшни камерада кўрибди.

Иккинчи ўғил мактабда аъло баҳоларга ўқишга ҳаракат қилибди. Университетни тамомлаб, ўз тижоратини йўлга қўйиб, компаниясини ташкил этибди. Отаси ва акасига руҳан ўхшамаган йигит, таниқли ишбилармон, бадавлат одамга айланибди.

Бу оиланинг ён қўшниси бўлган журналист аёл бир отадан туғилган, бир уйда яшаб, бир хил муҳитда ўсиб-улғайган икки ўғилнинг икки хил ҳаётидан ҳайратланиб, улар ҳақида мақола ёзишга аҳд қилибди. Аввал қамоқхонага бориб, катта ўғил билан учрашиш учун изн олибди. Ўзини таништириб, гуноҳ йўлида саргардон ёшлар ва уларнинг тақдирида оиласининг таъсири хусусида туркум мақолалар тайёрлаш ниятида эканини айтибди. Катта ўғил журналистнинг “Нега бундай аҳволга тушдинг?” деган саволига:

– Отамни биласиз-ку! Шундай отанинг ўғлидан яна нима кутасиз? – дея жавоб берибди.

Катта компаниянинг бош директори – иккинчи ўғилни излаб бориб, қабулига кирибди. Журналист унга ҳам ўзини таништириб, нима мақсадда келганини айтибди.

– Оилангизни танийман, қандай тарбияланганингиз, қанақа муҳитда ўсганингизни яхши биламан. Шундай оилада туғилиб, ўсган бола қандай қилиб шундай даражага эриша олдингиз? – деган саволига, компания раҳбарининг:

– Отамни биласиз-ку! Шундай отанинг ўғлидан яна нима кутасиз? – деган жавоби журналистнинг ҳаётда олган энг катта сабоғи бўлибди.

Журналист мақоласини шундай сўзлар билан тугатибди:

“Ё ибрат бўласиз ёки ибрат оласиз. Ўзингиз танланг!”.

ДУРАДГОР

Кекса дурадгор нафақа ёшига етганида раҳбарига ишдан бўшаб, оиласи ва набиралари даврасида яшамоқчилигини айтди. Раҳбари дурадгордан сўнгги хизмат вазифасини бажаришини сўраб, сўнгги бор бир уй тиклашини истайди. Дурадгор рози бўлибди ва ишга киришибди. Лекин астойдил ишлашни истамагани учун сифатсиз маҳсулотлар билан қўл учуда уйни тиклади. Уй битгач иш берувчи буюртмасини кўздан кечириш учун келди. Ташқи эшик калитини дурадгорга берди.

– Бу уй сеники! – деди. – Шунча хизматларинг учун сенга менинг ҳадям бўлсин!

Дурадгор ҳайратдан қотиб қолди. Уятдан ловлов ёнаётган юзини яшириш учун бошини ердан кўтаролмай қолди. Уйни ўзи учун қураётганини билганида шундай қилармиди?..

Қиссадан ҳисса: Ҳар доим зиммангиздаги вазифани масъулият билан бажаришга ҳаракат қилинг.

СОЛИҲ ДЎСТ

Бир одамнинг қадрдон уч дўсти бор экан. Тақдир тақозоси билан у одамнинг уч дўсти ҳам учта бошқа-бошқа шаҳарда яшар эди. У дўстларининг садоқатини синамоқни хаёл қилди. Аввал бирига хизматкорини жўнатди. Хизматкор хожасининг иши юришмай, қарзга ботганини айтди. Дўст уни юпатиб, у айтган қарзни тўлашга етгулик миқдордаги пулни бериб, изига қайтарди. Синовчи дўст биродарининг бу карамидан қувониб, хиз-

маткорини иккинчи шаҳарга жўнатди. Иккинчи шаҳардаги киши ҳам дўстининг қарзга ботганини эшитиб ғоят қайғурди. Эртасига хизматкорнинг кўлига қарзни қоплайдиган ва яна ўн йил давомида тирикчиликка асқотадиган маблағ бериб жўнатди. Синовчи дўст бундан ҳам қувонди, шундай дўстлар берганига Аллоҳга шукрлар қилди. Учинчи шаҳарга жўнатишдан олдин хизматкорга қаттиқ тайинлади: “Бу дўстим бадавлат эмас, ўзи олим одам. Унда илмдан бошқа нарса йўқ. Шу сабабли: “Хўжайинимнинг аҳволи хароб, катта қарзга ботган”, деб ваҳима қилма. “Ишлари ёмон эмас, фақат беш тангагина қарзлари бор, иншаАллоҳ яқин кунларда қарздан қутулиб, ишлари авж олиб кетади”, дегин.

Хизматкор олим дўст хузурига бориб хожасининг буюрганини билдирди. Олим дўст бу хабарни эшитиб, бошини эгди. Сўнг ўрнидан туриб, ташқарига чиқди. Хизматкор ўтирган уйига назар солди: йиртиқ палосу эски кўрпачадан бошқа ҳеч вақо йўқ экан. “Ҳеч бўлмаса беш тангаси бордир”, деб ўтирганида уйга нотаниш одам кирди-да: “Хожаси беш танга қарз бўлиб қолган хизматкор сенмисан?” деб сўради.

– Ҳа, – деб жавоб берди хизматкор.

– Мана сенга беш танга, буни шу уй эгаси бериб юборди.

– Ўзлари қанилар?

– Ўзи меникида. У қул бозорида ўзини менга беш тангага сотди.

Бугагдан хизматкор ҳам ажабланди ҳам даҳшатга тушди. Қулдорга эргашиб унинг уйига борди ва олим дўст қаршисида тиз чўкиб:

– Ундай қилманг, пулни қайтариб берайлик, – деб эдилди.

Мен бу одам билан шартлашиб, беш танга эвазига беш йил ишлаб беришга ваъда берганман. Ваъдамга хилоф қила олмайман. Дўстимни муҳтожликдан кутқариш учун беш йил ишлаб бериш мен учун ҳеч гап эмас, - деган экан олим дўст.

ОТАДАН ЎҒИЛГА САБОҚ

Бир одам тез-тез Қуръон ўқирди. Аммо ҳеч ёдлай олмасди. Бир куни ўғли унга:

- Отажон, Қуръон ўқийверасиз, аммо ҳеч ёдлай олмайсиз. Ўқиганингизнинг қандай фойдаси бор? - деди.

- Ўғлим, - деди ота, - саволингга жавоб бераман. Лекин ундан аввал бўйра саватда сойдан сув олиб келгин.

Бўйра сават кўмир ташиш учун мўлжалланган эди.

- Бунинг имкони йўқ-ку? - деди ўғил.

- Сен айтганни қил, кўрамиз, нима бўларкин! - таъкидлади ота.

Ўғил бўйра саватни олиб сойга қараб кетди ва сув таший бошлади. Йўл яримламай сув оқиб кетаверарди.

Ўғил отасига:

- Отажон, бўйра саватда сув ташиб бўлмайди-ку! - деди.

- Майли, сен давом этавер-чи! - деган жавоб олди ўғил.

Ўғил яна бир бор сувга борди. Бешинчи бориб-келишида қаттиқ ҳориган ўғил малолланиб отасига:

- Отажон, бу саватда сув ташишнинг иложи йўқ. Лекин нега сув олиб келишимни такрорляяпсиз? - деди.

– Саватдаги ўзгаришни сезмадингми, ўғлим?

Отасининг эътирофидан ўғил сергак тортиб саватга қаради:

– Ҳа, отажон, сават топ-тоза бўлибди. – Ана шунақа, ўғлим. Бу саватда кўмирдан бошқа нарса ташиб бўлмаса-да, сув билан муносабатга киришгани сари тозаланиб бораверди. Инсон қалби ҳам дунё ва унинг ҳою ҳавасларидан кирланиб бораверади. Қуръон ўқиган одам уни ёд ололмаса ҳам, қалбининг ғубори ариб, покланиб боради. Қуръон қалб ва руҳнинг покловчиси, озуқаси ва шифосидир. Зинҳор шайтоннинг: “Ёд олмасанг Қуръон ўқишнинг нима кераги бор?” деган васвасасига учма! – дея ўғлига гўзал сабоқ берди ота.

СИЗДАН ОНАМНИНГ ҲИДИ КЕЛАДИ

Бешинчи синфда дарс бошланмасидан аввал болаларни бағримга босдим.

Бир болакай:

– Ўқитувчим, сиздан онамнинг ҳиди келади! – деди. Танаффусда ўқитувчилар хонасида гапириб бергандим, синф раҳбари ўша ўқувчисининг ота-онаси чет элда ишлаётганини, бола қариндошларининг уйида яшашини айтди. Хонадан чиқиб ҳалиги болакайни топиб, бағримга қаттиқ босдим. Ҳар куни дарс бошланишидан олдин ва дарс тугаганидан кейин уни қучоқлайман...

Қаҳвахонага кирдим:

– Официант, менга иккита шакарсиз қаҳва ва битта қаймоқли пирожнийни иккига бўлиб келтирсангиз! Хизматчи буюртмамни олиб келди:

– Икки кишимисизлар?

– Йўқ. Бир ҳиссаси қалбимдаги учун! Ҳисоб-китоб варақаси устига бир гул қўйиб кетди хизматчи. Ҳайрон тикилдим унга.

– Қалбингиздаги бериб юборди буни...

ОНАМГА БИР ҚУЧОҚ ГУЛ ОЛАРДИМ...

Университет таҳсилини тамомлаб эндигина иш бошлаган йилим эди. Ҳаяжон билан бешинчи синфларга дарсга кирдим. Биринчи дарсимни қизиқарли ўтиш учун синф доскасига инглиз тилида: “Бир куни бой бўлсам онамга совға қиламан”, деган жумлани ёздим-да, ўқувчиларга қараб:

– Болалар, сиз доскага ёзилган жумладаги нуқталар ўрнига ўзингиз хоҳлаган сўзни қўйиб, гапни тўлдилинг. Тушунарлими? – дедим.

Ўқувчиларга варақ тарқатдим. Синф сув қуйгандек жимжитлик ичида қолди. Болалар синф тахтасига кўз тикиб хаёлга берилдилар. Беш дақиқадан сўнг синф хонасини кезиб, тарқатган қоғозларимни йиғдим ва бирма -бир ўқий бошадим. Онасига қаср совға қилишни, машина олиб беришни, ҳаж зиёратига юборишни орзу қиларкан менинг жажжи дўстларим. Беғубор орзуларни ўқиганим сари синфда кулги кўтарилар, тийнати покиза болажонларнинг шаффоф ниятидан кўнглимга нур инарди. Сўнгги варақдаги ёзувни ўқидим. “If I were rich, I would buy flowers for my mom”.

Бу гапнинг эгаси синфга шу йили янги келган, ҳеч ким билан очилиб гаплашмайдиган, маъюсгина болакай эди.

– Орамизда романтик дўстимиз ҳам бор экан, – дедим. – Сардор, ўрнингдан туриб ўртоқларингга бу

вараққа нима ёзилганини тушунтирасанми?

– Бир куни бойиб кетсам, онамга жуда кўп гуллар совға қиламан, – деб ёзилган устоз... – Сардорнинг овози маҳзун, лекин қатъият билан чиқди.

Синфда енгил кулгу кўтарилди.

– Мен жуда бой бўлсангиз, дегандим. Яъни ўзингизни бойиб кетган бадавлат дея тасаввур қилиб, сўнг ёзинг дедим. Шунга қарамай, гул олардим, деганингнинг ўзига хос сабаби бордир? – дея сўрадим.

Бироз жим турди-да:

– Хаёлимга бошқа нарса келмади-да, устоз! – деди оқиста. Чехрасида Мона Лизанинг юзидаги табасум ва қайғу қоришиқ ғариб ифода зоҳир эди.

– Тушунтирдим-ку, Сардоржон? Хаёлингга бирор нима келиши учун яна нима қилишим керак эди?

Жавоб варақаларини болаларга тарқатдим.

Дарс якунланганини билдириб кўнғироқ чалинди. Болалар тўзғиган ари уясидек ташқарига отилдилар.

Эртаси куни тонгда мактабга келсам, Сардорнинг отаси мени коридорда кутаётган экан. Кўлида кеча Сардорнинг орзуси ёзилган ғижимланган қоғозга кўзим тушди. Ўтириб бироз гаплашдик. Сўнг у кетди. Оёғимни зўрға босиб ўқитувчилар хонасига кирдим. Бошим айланарди. Юрагимдан ўкириққа ўхшаган нарса тўлиқиб келар, нафасим тиқилиб, ичимда нимадир портлашга шай тургандек эди. Мен қоғоздаги кичик бўшлиқни гул билан тўлдирган Сардорнинг ҳаётидаги улкан бўшлиқни ҳам гул билан тўлдиришга уринаётганини англадим. Уч ой аввал бахтсиз ҳодиса туфайли онасидан айрилган болакай ҳар жума куни отаси билан онасининг

қабрини зиёрат қилишни канда қилмаслигини ва ўзи билан онаси ёқтирган гулларни олиб боришини билдим. Кеча тунда отаси эшитмаслиги учун юзини ёстиққа ўраб тонгача ўксиб йиғлаганини эшитдим. Ва англадимки фақатгина университетнинг ўқитувчилиқ дипломи билан устозликни ўрганиб бўлмас экан.

ДАДАМ ХАФА БЎЛМАСИНЛАР

– Ойижон, илтимос, боғчада ўртоғимни урганганимни дадамга айтманг... – Қизчанинг пастки лаби чўччайиб, киприклари пирпиради.

– Даданг уришмайдилар-ку, қизим. Дадангдан яширишимиз яхши эмас...

– Йўқ, ойижон, дадам билсалар мендан хафа бўладилар. Хафа бўлишларини хоҳламайман! – Қизалоқ йиғламсираб гапирди.

Қизчасини ердан даст кўтариб бағрига босган она, бир неча кун аввал эри билан бўлиб ўтган суҳбатни эслади:

– Қизингизни уришмайсиз, танбеҳ бермайсиз. Кундан-кунга эркаланиб кетяпти. Худо кўрсатмасин, ҳеч кимга қулоқ осмайдиган бўлса-чи?

– Мен тўғри қиялман. Қизимизни уришмайман. Унга ҳар доим: “Сен ножўя иш қилсанг, кимдир сендан шикоят қилса мен хафа бўламан, қизим” дейман, холос. Бир куни бу ишим тўғрилигини тушунасан.

Эри ҳақ экан. Қизалоғини бағрига қаттиқ босди:

– Дадангни хафа қилмаймиз, қизим, ҳеч қачон!..

КЎЗЛАРИМГА ТЕРМУЛ, ГУНОҲЛАРИНГ ТЎКИЛСИН

Эр шоша-пиша ошхонада куймаланаётган аёлининг олдига келди:

– Менга қара, кўзларимга қара-чи?

Аёл ҳайрон тикилди хожасига:

– Нима бўлди, тинчликми? Кўзимга нимадир бўлибдими?

Эр сўзсиз термилиб тураверди жуфти ҳалолининг кўзларига. Бир муддат тикилар экан:

– Алҳамдулиллаҳ! – деди эр. – Эрталаб оғир уйғондим. Ҳануз бу оғирлик эзаверди елкамни. “Жуфтлар бир-бирига муҳаббат билан тикилсалар гуноҳлари тўкилади”, деган ҳадис келди хаёлимга. Ёнингга югурдим. Аллоҳга шукр, кўзларингга тикилгандим руҳим енгиллашди...

Эр шундай дея қандай шошиб кирган бўлса, шундай шошилиб ошхонадан чиқди-да, яна ишига бош шўнғиди.

КИНОЛАРДАГИ ДАДА

– Ойижон, Гулсеварнинг дадаси кинолардаги дадаларга ўхшар экан.

– Кинолардаги дада қандай бўлар экан, қизим?

– Ишдан келганида қўғирчоқ, шоколад ё суратли китоб олиб келади. “Менинг она қизим қани? Оҳ, жажжи маликамни соғиндим! Сен ҳам мени яхши кўрасанми? Қани, дадасини бир ўпиб қўйсин, маликам!” дейди. Гулсеварлар билан ўйнайди. Бирга дарс тайёрлайди. Ухлашдан олдин эртақлар айтиб беради.

Аёлнинг кўзи тиниб, боши ғовлаб кетди. Эри билан зиддиятларга бориб, ўзи билан ўзи олишиб юрган кезларда: “Болаларим ўртоқларининг дадасига эркаланаётганини кўриб эзилиб яшайдими?” деган рўкачни сабаб қилиб узилган ришталарни боғлашга уринган эди.

– Болаларим дадаси ёнида бўла туриб ота меҳрига зор яшагандан кўра, дадасидан узоқда эзилиб яшагани минг чандон афзал эди-ку... – Шивирлаган товуши ўзига инграгандек эшитилди.

ИШОНСАНГ – КЎРАСАН

Унинг биргина орзуси бор эди – онаси уларга кулиб, эркалаб гапиришини истарди. Катта бўлгани сайин орзуси кичик нуқтага айланиб бораверди. Онаси уларга деярли кулиб гапирмас, отаси билан кўп уришишарди. Аламзада онанинг тарбиясини кўрган фарзандлар ҳам асабий, жиззаки, ҳаётдан норози бўлиб улғайишди.

Унинг вужудида икки одам яшарди. Бири – меҳрибон, оқила, самимий, ишонувчан, беғубор қиз, иккинчиси – жаҳлдор, тили заҳар, ёвуз ва аламзада қиз. Баъзан бу икки руҳ бир жисмда талотўп бошлардилар. У қай бирининг ҳақлигини билолмай аросатда қоларди. Сўнг эса... албатта иккинчи руҳнинг измига тушарди.

Вақт оқиб ўтаверди. У бахт ҳақида орзу қилиб юраверди. Умр елдек елаверди. У ҳаловат ҳақида орзу қилиб юраверди. Умрининг энг гуллаган даври орзу ва алам орасида кечаверди.

Бир куни Аллоҳ унга инсон сиймосида нажот фариштасини юборди.

– Сен ўзгаришинг керак, – деди муниса аёл қиёфасидаги малак унга. – Ишон, сен ўзгарсанг ҳаммаси ўзгаради, атрофингдаги одамлар ҳам, ҳаётинг ҳам, қалбингдаги ҳиссиётлар ҳам ўзгаради.

– Йўқ, – деди у қайсарлик билан. – Ўзгаришдан фойда йўқ. Мен ахир ёмон эмасман-ку! Атрофимдаги одамлар ёмон. Улар ишончингни поймол қилади. Кўнглинга тош отади. Бари манфаати битгунча дўст.

– Сен буткул ноҳақсан, – деди Яратган йўллаган фаришта. – Тўғри, сен айтган одамлар ҳам бор ҳаётда. Аммо инсонларнинг бари ундай эмас. Қолаверса, сен бошқалар билан ишинг бўлмасин, ўз қалбингни, кўнгли кўзларинг ойнасини ғубордан тозала, феълингни ислоҳ қилгин, ишон, албатта сен кутганинг, истаганинг аммо унга эришиш учун қадам ташламаганинг – барча ёруғликлар ўз-ўзидан сенга ёғилади.

– Демак, – каловланди у.

– Ҳа! – қатъий таъкидлади фаришта-аёл. – Сен феълингни ислоҳ қилсанг, Аллоҳ аҳволингни ислоҳ қилади! Хаёлларинг ҳаётинга айланади, буни унутма.

– Аниқми? – иккиланиб сўради у. – Мен шу пайтгача фақат бахтли бўлишни, кўзёш тўкмасликни истадим, аммо...

– Сен истадинг, аммо ишонмадинг. – Чеҳрасидаги нур кўзни қамаштирадиган аёл беозоргина кулиб қўйди. – Сен: “Кўрсам ишонаман”, дейсан, коинот: “Ишонсанг кўрасан!” дейди.

– Шунда... мен истаганим юз беришига астойдил ишонмоғим керак, шундайми?

– Шубҳасиз! – Фаришта-аёлнинг овози борлиқда акс садо берди. – Орзуларинг ушалишига, дунёда ёмонлардан яхшилар бир неча минг ҳисса кўпчилигига, сенга аталган бахт олий саодат эканига

ишон! Шунда албатта, сен кутган, сен истаган, сени орзиқтирган орзуларинг рўёбга чиқади. Ҳаловат ва хотиржамликка эришасан.

У бутун вужуди билан аёлнинг айтганларига ишонди ва амал қила бошлади. Тақдирдан фақат ёруғ кунлар кутиб ўзни ҳаёт измига буткул ташлади.

Орадан бир қанча муддат ўтиб у аёл-фаришта билан учрашиб қолди. Энди у аввалги аламзада, жанжалкаш, атрофдагиларга ишончсиз қиз эмас тўкис бахт соҳибаси эди.

Аёлнинг саволчан нигоҳларига қараб шундай жавоб берди:

– Сиз ҳақ экансиз! Мен ўзгардим, атрофимдагиларга бахт ва шодлик улашдим. Аллоҳ эса менга истаганимни берди!..

АСЛ ИШҚНИНГ ИФОРИ

Йигит қизни жимгина кузатарди. Умумий дўстлари кўп бўлгани учун баъзан зиёфатларда бир даврада ўтириб қолардилар. Шундай кезларда йигит зимдан қизга термилар, баъзан ўзини, атрофни унутган ҳолда қизга узоқ қараб қоларди.

Қизнинг ҳам йигитга мойиллиги бор эди. Бироқ йигитдан сас-садо чиқмагани учун сулув қиз жавобсиз севгисини қалбининг туб-тубига кўмган эди.

Бир куни қизнинг уйига йигит томондан совчилар борди. Катталар ёшларни учраштиришди. Бир-бирини пинҳона севган ошиқ-маъшуқанинг учрашувви совуққина кечди. Жуда камгап ва ҳиссиётларини ошкор қилишдан уяладиган йигит учрашувда қизни жонидан ортиқ севишини, муҳаббатининг исботи учун уйига совчи йўллаб, уйланиш истагини бил-

дирганини айтолмади. Қиз уйига қайтиб йигитнинг сончиларига рад жавоби бермоқчи бўлди, совуқ ва ҳиссиз учрашув кўнглини абгор қилганди. Аммо нимадир тилига тушов бўлди. “Ўзларингиз биласизлар”, деди кўзларига илҳақ термилган онаизорига.

Тўй бўлди. Пинҳона муҳаббат оташида қовурилган қалблар ҳаётга шўнғиди. Йиллар ўтаверди. Энди улар туйғуларини бир-бирига изҳор қилишдан андана қиладиган ошиқ ва маъшуқа эмас, оила аравасини бирга тортаётган эр-хотинлар эди. Никоҳ риштаси ва фарзандлар бир-бирига боғлаб турган кутб.

Йиллар ўтди. Фарзандлар улғайиб, қиз аёлнинг қалбидаги ишқ алангаси оналик муҳаббатининг қийноқ тафтига дўнди. У эри уни севмаслигини, шунчаки унга муносиб бўлгани ва ота-онасига маъқул бўлгани учун уйланганига йиллар бўйи ўзини шиоштириб яшади.

Бир куни болаларининг болаликда кийган кийимчаларини тахлаб, сандиққа жойлаб қўяётиб эри ҳар доим эгнидан қўймай киядиган костюми чўнтагидан кўриниб турган аллақандай матога кўзи тунди. Ғайритабiiй қизиқиш устун келиб, турмуш қурганларидан бери ҳеч қилмаган иши – эрининг чўнтагига қўл солди. Ва кўзларига ишонмасди. Эрининг чўнтагидадаги мато ўзи бир неча йиллар олдин бир дугонасининг туғилган кунида йўқотиб қўйгани иккун кўрган ифори сепилган дастрўмолчаси эди. Бениҳтиёр дастрўмолни бурнига яқинлаштириб ҳидлади ва эрининг шунча йил орасида фақат бир мартагина, уялиб, қимтиниб тилига кўчирган ва ўзи аҳамият бермай қулоқларининг остидан ўтказиб юборган, аслида ҳақиқий ва асл муҳаббат изҳорини энтикиб эслади:

– Сиздан мен яхши кўрган ҳид ифори келади!..

ГҶЗАЛ НАРСАЛАР САБРДАН КЕЙИН КЕЛАДИ

Туркиялик дугонам Элиф билан Фейсбук ижтимоий тармоғида танишганмиз. Бир куни менга суратларидан жўнатишини сўрагандим, узрхоҳлик билан шундай жавоб ёзибди: “Жон дўстим, мени афв этгайсан, ҳозир сенга сурат жўнатишга хижолатдаман. Чунки кеча эрим билан жанжаллашдик. У мени аямай дўппослади. Юз-кўзим калтак ва йиғи зарбидан шишиб кетган. Бироз ўзимга келай, албатта сенга суратимни жўнатаман”. Орадан икки кун ўтиб виртуал дугонамдан сурат келди. Ҳақиқатан ҳам юзи шишган, қовоқларининг усти кўкариб ётганди. Унга ачиндим, бироқ тузукроқ танишга ҳам улгурмаганим бир инсоннинг шахсий ҳаётига аралашиб, ундан эри билан муносабатлари ҳақида сўрагим келмади. Кечки пайт фейсбукка киргандим, туркиялик дугонам менга кўнглини очди. Элифнинг маҳзун ҳикояси юрагимни ўртади.

“...Асли юнон миллатига мансубман. Грецияликман. Исмиим Никола эди. Истанбул университетининг ҳуқуқ йўналиши халқаро гуруҳига ўқишга кирдим. Таҳсил мобайнида Туркия давлати, кишилари менга маъқул бўлди. Бу ерда ёшлар катталарни ҳурмат қилар, эҳтиромини ёши улуғларнинг қўлини ўпиш билан билдиришар экан. Таомлари, маданияти, тўй-маросимлари жуда чиройли бўлган бу элга ҳурматим уйғонди. Балки турмуш ўртоғимга шу сабабдан ҳам кўнглимда муҳаббат уйғонгандир. Хуллас, курсдошим бўлган турк йигити билан дўстона муносабатларимиз муҳаббат тусига кирди. Мен Қалқон (эрим)дан икки ёш каттаман. Бунинг усти-

га ўшанда ғайридин эдим. Орамиздаги узоқ масофа, бинимиздаги тафовут ва тилимиз, динимиз, урф-одатларимиз ўртасидаги фарқ бизга тўсқинлик қилолмади. Бир-биримизни жуда қаттиқ севардик. Унинг ота-онаси мени қабул қилмаслигини айтишибди. Қалқон менга:

– Агар мени чин дилдан севсанг, бир умр меҳр-муҳаббат оғушида яшашни хоҳласанг, ислом динини қабул қиласан. Турк тилини пухта ўрганасан, урф-одатларимиз, таомларимиз тайёрланишини ўзлаштирасан. Ана шунда мен ота-онамни рози қила оламан, – деди. Унинг таклифини сўзсиз қабул қилдим. Ислом динини қабул қилишим ва мусулмон йигит билан турмуш қуришимга ота-онам, иқинларим қаттиқ қаршилиқ қилишди. Фикримдан қайтаролмаганларидан сўнг менга: “Ё бизни, ё ўша йигитни танлайсан!” деган қаттиқ шарт қўйишди. Албатта, мен Қалқонни танладим. Ота-онам рози бўлмаса-да ислом динини қабул қилиб, калима келтирдим. Қалқон исмимни ўзгартиришимни айтди. Менга туркча исмларидан Элиф исми жуда ёқарди.

– Исмим Элиф бўла қолсин? – дедим унинг таклифини қўллаб-қувватлаб.

– Жуда яхши, – деди Қалқон севинчдан кўзлари норлаб.

Исмимни ўзгарттирдик. Репетитор ёллаб турк тилини ўргандим. Пазандалиқ, рўзғор тутиш курсларида ўқиб турк қизлари билиши шарт бўлган ҳамма нарсани ўзлаштирдим. Олти ойдан кейин Қалқон мена мени ота-онаси хузурига бошлаб бориб, менга уйланишига рози бўлишларини сўради. Бўлажак қайнонамга турк тили ва турк таомлари, турк аёлининг эри олдидаги вазифалари, мусулмон аёли-

нинг одоби ва зийнатлари хусусида имтиҳон топширганимдан кейин улар мени келин қилишга рози бўлишди.

– Аммо биз ота-онаси рози бўлмаган қизни зўрлик билан келин қилмаймиз, – деди қайнотам. – Биз расм-русумимизга кўра сеникига совчиликка бориб, ота-онангнинг рози-ризалиги билан сени келин қиламиз.

Хавотир билан Грецияга – уйимга уларни бошлаб бордим. Онам тўнани тескари кийиб олди. Отам ҳам аввалига қовоғини очмади-да, бироз ўйлаб кўргач Қалқон ва ота-онасининг олдида менга шундай деди:

– Майли, сенинг қарорингни ҳурмат қиламиз. Шу йигит билан бахтли бўлишингга кўзинг етса, биз ҳеч нима демаймиз. Лекин сен қабул қилган динда ота-она розилигисиз фарзанд бахтли бўлолмаслиги ҳақида айтилади. Биз ҳам ниманидир билганимиз учун, сенга сен истаганингдан кўра кўпроқ яхши бўлиши учун турк йигитига турмушга чиқишингга қаршилиқ қилаётгандик. Балки адашаётгандир-миз, балки бу йигит билан сени бахт кутаётгандир. Майли, қаерда бўлсанг ҳам омон бўл. Сен хурсанд бўлсанг, бизга шу керак.

Ота-онам тўйга қатнашолмаслигини айтишди. Афсуски, севган инсоним билан висолга эришаётганим учун ўша пайтда бу нарса менга унчалик таъсир қилмаганди. Тўйдан кейин одатий ҳаёт бошланиб, барча турк келинлари бажариши керак бўлган вазифаларни адо этишга киришдим. Бир неча ойдан сўнг Қалқонни Бурса вилояти амнияти мудирлигига ишга юборишди. Биз Бурсага кўчиб келдик. Мен шаҳар полиция маҳкамасида полиция маъмури

наифасига ишга тайинландим. Бир йилдан сўнг қизалоғимиз туғилди. Биз жуда бахтли эдик. Бир-биримизни севар, жон қадар асраб-авайлардик. Аллоҳнинг марҳамати билан қизалоғим шунақанги гўзал қизча эди-ки, эр-хотин унга қараб тўймасдик.

– Гўзал муҳаббатдан гўзал фарзанд дунёга келди, – дея астойдил севинарди Қалқон. Аммо бахтим узоққа чўзилмади. Шифокорлар қизимда аутизм хасталиги аломатлари борлигини айтишди. Шу билан куним касалхонама-касалхона саргардонлик, докторларнинг оғзига илинж билан термилишларга қолди. Қизим айни пайтда саккиз ёшга тўлган. Аммо гапирмайди. Бунинг устига сержаҳл, инжиқ. Имтиҳон дунёсида ҳар банданинг синови бўлар экан. Муҳаббатга ишониб бахтсиз турмушга кўнганим ва қизалоғимнинг хасталиги менинг синовим экан.

Қизимизнинг хасталиги устига эримнинг золимлиги ҳам мени ҳолдан тойдирди. Сал нарсага жаҳл қилиб бақиради, дўппослайди. Унинг зулмидан ота-онасига шикоят қилай десам, улар ҳам баъзида ўғлидан ошириб юборади.

– Сен билан фақат қизим учун яшаб юрибман! – деб бақирди бир гал жанжаллашганимизда. – Ўрта-мизда ҳурмат ҳам, меҳр-муҳаббат ҳам қолмаган!..

Ундан бунчалик қаттиқ таънани кутмагандим. Дилим оғриди. Мен уни севардим. Тўғриси, ҳануз севаман. Унинг учун қанчадан-қанча қурбонликлар бердим. Ота-онамни норози қилдим. Севгимга хиёнат қилмадим. Ислом динини қабул қилганимга ҳеч афсусланмайман, чунки бу дин қийинчиликларга гўзал сабр қилган инсонга албатта бир куни ҳаловат ва хотиржамлик насиб этишини таъкидлайди. Бироқ ота-онасини рози қилолмаганлар икки дун-

ёда рўшнолик кўрмаслигини ҳам шу диннинг таълимотидан билганман. Баъзида ота-онамни норози қилиб Қалқон билан турмуш қурганим учун ҳам фарзандим касалманд туғилдими, эримнинг менадан кўнгли совиудими, дея ўйлайман. Ахир ёмон юрмасам, ота-онасини беҳурмат қилмасам, ҳамиша хизматига шай турсам, нега ўртамиздаги ҳурмат ва муҳаббат дарз кетиши мумкин? Дугонажон, ўзинг айт, мен хато қилганманми? Қалқонга турмушга чиқмаганимда исломни қабул қилмаган, умрим заллатда ўтган бўларди-ку, Худо асрасин. Ота-онам ҳам фарзандининг бахти учун астойдил розилик бериб, хурсандчилик билан тўйимда қатнашишса бўларди-ку? Ёхуд эркак севгиси вақтинчалик ҳавасми? Мен ҳам бахтли бўлишга ҳақим бор-ку! Мен қаерда адашдим?..”

Элифнинг саволларига жавоб бериш менга оғир бўлди. Шунинг учун унга ўзбек аёлларининг шориға айланган бир жумлани айтдим: “Сабр қил, Элифжоним, бир куни жуфтинг сен у учун дунёдаги энг азиз ва ягона инсон эканлигини англайди. Ҳозирча бир-биринга чидаб яшаб тур, кексайганимда бир-биринга суюниб яшайсан!..”

АЧЧИҚ ҲАҚИҚАТ

Онамнинг бир кўзи ожиз эди. Шунинг учун уни ёмон кўрардим. Чунки онамнинг кўрлигидан уялардим. Тирикчилик учун онам мактабда ошпазлик қиларди. Бошланғич синфда ўқирдим ўша кезларда. Бир куни онам мени кўргани синфимизга келди. Унга кўзим тушган заҳоти уятдан ерга кириб кетгудек бўлдим. Қайси юз билан менга кўринди экан?

Онамга нафрат билан бир қарадим-да, синфдан қочиб чиқдим. Эртаси куни бир синфдошим устимдан кулди: “Онанг бир кўз!” Уятдан ўлгиларим келди. Онамни мактабдан йўқолишини истадим. Ўша куни онамнинг ёнига бориб:

– Мени болаларга масхара қилдириб қўйганингидан кўра ўлганингиз яхши эмасми? – дедим.

Онам жавоб бермай, ерга тикилди. Гапларимни бир сония ҳам ўйламадим. Чунки қаттиқ галаб ва нафратда эдим. Унинг изтироблари мени қизиқтирмасди. Онам билан бир уйда яшашни истамадим. Шунинг учун кўп ҳаракат қилдим ва Сингапурга ўқишга кирдим. Кейин уйландим. Ўзим уй олдим. Фарзандларим бўлди. Бир кун онам мени кўргани келди. Неча йилдирки мени кўрмаган эди, ҳатто невараларини ҳам танимасди. Эшикка шқинлашганида болаларим уни кўриб кулиб юборишди.

Онамга:

– Уйимга келиб болаларимни кўрқитишга қандай ҳаддингиз сиғди? Тез бу ердан кетинг! – деб бақирдим. Бунга жавобан онам паст товушда:

– Айбга буюрманг, янглиш манзилга келдим, чоғи? деди ва кўздан ғойиб бўлди. Бир куни мактабни тугатиб кетган собиқ ўқувчилар йиғилишаётгани сабабидан таклифнома олдим. Рафиқамга иш бўйича сифарга чиқаётганимни баҳона қилиб, йиғилишга кетдим. Тадбирдан кейин қизиқиш важдан эски ўйнимизга кирдим. Онам бироз хаста экан.

Негадир шу пайтга қадар ҳис этмаганим – ўкинч туйдим қалбимда. Шўрлик онам мени кўриб сопласоғ одамдек ўрnidан “даст” этиб турди. Айланиб-ўргилиб бурчакда турган эски сандиғидан ши-

ринликлар олиб, дастурхон ёзди. Мен уялаётган-мидим ёхуд раҳмим келса-да, ҳануз онамнинг бир кўзлигидан ирганаётганмидим, хуллас аллақандай бегоналик бор эди ўртамизда.

– Сени кўрмай ўлиб кетаман, деб ўйлагандим, – дея гап бошлади онам, бир кўзидан ёш оқиб. – Дийдоринг армоним бўладими, дея ҳар куни сенга мактублар битардим. Шукр, бугун эшигимдан ўзинг кириб келдинг..

Онам шундай дея менга таом тайёрлаш учун ошхонага ўтиб кетди. Ўрнимдан туриб болалигим ўтган уйнинг у ёқ-бу ёғини кўздан кечири бошладим. Кўзим онамнинг ёстиғи тагидан кўриниб турган қоғоз тахламига тушди. Назаримда улар менга ёзилган хатлар эди. Қизиқиш устунлик қилиб, бир хат жилдни очиб ичидаги хатни ўқишга тутиндим:

“Энг севикли ўғлим, ҳамиша сени ўйлайман, сени соғинаман, – дея бошлаганди мактуб. – Сингапурга бориб болаларингни кўрқитганим учун хижолатдаман. Собиқ ўқувчилар йиғилиши тадбирига келишингни эшитиб жуда ҳам севиндим. Аммо сени кўриш учун ётоқдан кўзғала оламанми-йўқми, билмайман. Улғайганингда сенинг уялишинга сабаб бўлганимдан афсусдаман. Биласанми, болам, кичкиналингингда фалокат юз бериб, бир кўзингни йўқотдинг. Она бўла туриб сени бир кўз билан улғайишинга жимгина қараб туролмасдим. Бунга тоқатим етмасди. Шунинг учун сенга ўз кўзимни бердим. Бу кўз билан менинг ўрнимда кўради, деб сен билан шу қадар ғурурланиб юрдимки, асти қўявер, болам. Сени яхши кўриб, дуоларида бахтингни, умрингни сўраб қолувчи онанг..

Мен адо бўлгандим. Адойи тамом эдим. Оёқларимдан мадор қочди. Қандай қилиб ошхонага ўтганимни, онамни бағримга босганимни билмай қолдим. “Мени кечиринг, онажон”, дедиму ўзимни онамнинг оёқлари остига ташладим. Инсонманми мен ҳам?

ДУОНИНГ ЗАЛВОРИ

Фақирона кийинган, маъюсаёл сабзавот дўконига кирди. Дўкон соҳибига тортинибгина яқин борди ва эри оғир хасталик туфайли ишга ярамай, тўшакка ётиб қолгани, етти боласи борлиги, уларнинг очлик азобидан қийналаётганини айтди. Сотувчи унга терс қараб:

– Эй, тиланчи хотин, дарҳол дўконни тарк эт! – деди. Аёл эса болаларининг очлигини айтиб ёлворди:

– Илтимос, жаноб, болаларимни қорнини тўйдириб, одамларнинг эшигига ишлагани жўнатаман. Улар пул олиб келган заҳоти қарзингизни қайтараман!

Дўкондор аёлнинг илтижоларига парво қилмай, уни танимасилиги, доимий харидорларидан эмаслигини айтиб илтимосини рад этди. Шу пайт дўкон ташқарисида турган бир мижоз сотувчи билан аёл ўртасида бўлаётган суҳбатни эшитиб қолди ва ичкарига кириб дўкондорга:

– Бу аёлга сўраган нарсаларини бер, мен кафил бўламан, қарзини қайтаради, – деди. Сотувчи аёлга қаради-да, истамайгина:

– Оладиган нарсаларингни рўйхат қилганмисан? – дея сўради. Аёл тасдиқ маъносини бериб бош ирғади.

– Ундай бўлса уни тарозининг бир палласига қўй-да, иккинчи палласига ўзинг оладиган нарсаларни қўй. Рўйхат қоғозингни вазнига тенг нарсаларни бераман, – деди. Аёл бошини қуйи солиб чопонининг чўнтагидан қоғоз парчаси олиб тарозининг бир палласига қўйди. Шу пайт дўкондор ва кафил мижознинг кўзлари ҳайратдан катта-катта очилди. Тарозининг тош қўйиладиган палласи қоғоз парчасининг оғирлигидан чўкиб кетганди. Дўкондор кафил мижозга қараб эзгин товушда:

– Ишонмайман... Ишониладиган ҳолат эмас... – деди.

Тарозининг маҳсулот қўйиладиган палласи керагидан ортиқ нарсалар билан тўлди. Дўкондор ваъдага биноан аёл олган ҳамма егуликларни халтага жойлаб, қўлига туқазди. Зудлик билан нималардир ёзилган қоғозни қўлига олди-да, ўқиди. Унда харид қилинадиган маҳсулотлар рўйхати эмас, қуйидаги сўзлар ёзилганди: “Аллоҳим! Нимага эҳтиёжим борлигини ёлғиз Ўзинг биласан. Ўзимни Сенга таслим этаман. Ўзингга таваккал, Ўзинг омонат берган болаларимнинг ризқини етказ!” Дўкондор тош каби қотди-қолди. Аёл унга ташаккур айтиб, дўкондан чиқди. Аёлнинг харидига кафиллик қилган мижоз бир даста пулни дўкондорга берди ва “Қайтими керак эмас” деди. Мижоз дўкондан чиқиб кетаётиб тарози паллаларининг синганига кўзи тушди. Нима сабабдан тарози палласи сингани ва дуонинг кучи нақадар залворли экани ёлғиз Аллоҳгагина маълум эди.

ЖИГАРЛИК КЎПРИГИ

Бир-бирига ёндаш уйларда икки ака-ука яшардилар. Улар кенг далалардан иборат қишлоқда яшаганлари учун деҳқончилик билан шуғулланардилар. Қандайдир англашилмовчилик юз берди-ю, ака-уканинг орасидан оламушук ўтди. Арзимас дилхиралик ака-ука ўртасидаги меҳр риштасининг узиллишига сабаб бўлди. Туғишганлар бир-биридан ранжиб, шу пайтга қадар биргаликда меҳнат қилиб тошганлари, ўртадаги ер, дон-дун, мол-мулкларини ҳам бўлишиб олдилар. Кичкина англашилмовчилик ака-укани айириб, орага жарлик пайдо қилди ва охир-оқибат умри давомида бир-бирига бир оғиз кўпол гапирмаган жигарлар ҳақорат сўзлар билан бир-бировларини таҳқирладилар, кўнгилларини аямадилар. Айнан шу ҳолатни кутиб юрганлар ҳам анчагина экан, уларнинг қутқуси билан ака-ука орасидаги ғавғо баттароқ тус олди ва охир бу тортишувларнинг охири жигарларнинг юз кўрмас бўлиб кетишлари билан ниҳояланди.

Бир куни тонг саҳарда аканинг эшигини ризқ истагидаги бир уста тақиллатди. Елкасида каттакон дурадгорлик халтасини осиб олган уста эшикни очиб ўзига саволчан тикилган уй эгасидан иш сўради:

– Уйингизда қилиниши керак бўлган майда-чуйда ишлар бўлса, сизга ёрдам берсам, дегандим.

Шу он аканинг хаёлига бир ўй келди. У уста йигитга:

– Ҳа, сен қила оладиган бир иш бор, – деди ва укасининг ҳовлиси томон ишора қилди: – Шу даранинг

қаршисидаги ҳовли кўшнимники бўлади. Тўғриси, у укамга тегишли ҳовли-боғ. Ўтган ҳафтагача унинг ҳовлиси билан менинг уйим орасида бир ўтлоқ бор эди. Укам бульдозер олиб келди ва ўтлоқни ағдартўнтар қилиб, ариқ қаздирди. Энди ям-яшил ўтлоқ ўрнига хонадонларимизни бир-биридан айириб турган ариқ ва дара бор.

Уста уй соҳибининг гапларини диққат билан эшитиб турди-да, сўради:

– Мен нима қилишим керак?

Ака аввал ташвишини, сўнгра қарорини айтди:

– Укам бу ишни менга аччиқ устида қилди. Мен эса унинг қилган ишидан-да катта бир ишни амалга оширишим керак. Шундай деди-да, охурларни турган еридан бошқа жойга кўчирди. Девор остида ётган ғўлаларни тўплади. Бу ерда шундай бир айвон тиклайсан. Қанча вақт ишласанг ишла, қандай ишласанг ишла, аммо шундай бир иншоот қургинки, кўзларим ортиқ укамнинг ҳовлисига тушмасин!

Уста боши билан тасдиқ ишорасини берди:

– Нима қуришни тушундим, жаноб. Энди менга мих ва курак берсангиз. Тезроқ ишни бошласам...

Ака устага зарур ашёларни бериб, харид учун шаҳарчага отланди. Уста кун бўйи нималарнидир рандалади, арралади, мих қоқди, хуллас қуёш ботгунича тинмай ишлади. Кечга томон шаҳардаги юмушларини битириб ака уйига қайтди. Ҳовлисига яқинлашиб, устанинг ишига қаради-ю, кўзлари хайратдан катта-катта очилди. Ака-уканинг ҳовлиси ўртасидаги чуқур дара устига аканинг уйини уканинг ҳовлиси билан туташтириб турган кўприк тикланган эди. Ака бир томони ўз ерида, иккинчи томони укасининг ерида ўрнатилган ва “устанинг

ниши” маҳсули бўлган кўприкка ҳайратланиб тикилиб турди-да, бироздан кейин аста-секин қадам ташлаб кўприк устидан юра бошлади. Ҳайрати тарк этмаган ака кўприк узра сайр этаркан, қарама-қарши томондан ўзи тарафга келаётган кимсанинг қорасини кўрди. Диққат билан разм солган эди, унга қараб келаётган киши укасилигини билди. Ука акаси томонга қулочини кенг ёзганча келаётиб шундай деди:

– Акажон, менинг қилган ёмонлигим, кўпол ҳақоратларим ва муносабатларимизга раҳна солган хунук қилмишимга жавобан сиз бу кўприкни қурдириш билан қанчалик буюк ва яхши инсон эканлингизни кўрсатдингиз. Энди яна бир буюк иш қилинг, сиз ҳам мен томонга қўлларингизни очиб келинг.

Кўприкнинг икки томонидан юриб келган ака-укалар, ўртада учрашдилар ва соғинч билан бир-бирларини бағирларига босдилар. Бироздан сўнг ака ортига қаради-да, дурадгорлик халтасини йиғингириб, кетишга тараддудланаётган устага:

– Кетма, қол, кутгин. Ҳовлимда сенга иш бор, – деди.

Уста унга жавобан кулимсиради:

– Мен қилишим керак бўлган ишни бажариб бўлдим, кетишим керак, – сўнг паст товушда қўшиб қўйди:

– Ҳали кўп кўприклар қуришим керак...

Жигарларингиз билан орангизни яқин қиладиган кўприклар қуришга етгулик кучингиз бақувват бўлсин. Бу кўприкларни қалин ва зич қилиб қуришги, ҳеч қачон заифлашмасин. Бу кўприк йўлларида меҳрингизга зор кўнгилларни зиёрат этиб туришни қанда қилманг.

ИСРОФ – ГУНОҲ ВА ЖИНОЯТ

Беш ёшлар атрофидаги бола эдим. Бобом қишлоқда гуруч етиштирадиган шоликор эдилар. Бир дона гуруч ерга тушиб кетди. Бобом эгилиб, гуручни қидира бошлади. Ўнга қарайди, чапга қарайди, саросималаниб қидираверади. Болалик экан-да:

– Ҳа, бобо, тинчликми? – дедим. – Бир дона гуруч учун бунчалик куйиб-пишяпсизми?

Раҳматли ўшанда биринчи марта менга ғазаб билан қаради:

– Сен ўтирган жойингда гапираверасан-да! Гуруч етиштиришни ҳеч кўрганмисан? Одамлар қанчалик машаққат чекадилар. Бир дона гуручда бир қанча инсоннинг кўз нури, пешона тери, сарфланган куч-қуввати бор, биласанми? Хижолатдан қип-қизариб кетдим...

Орадан йиллар ўтди. Ҳуқуқ факультетига ўқишга кирдим. Бир куни кутубхонада бир донишманднинг ҳикматли сўзларини ўқиётиб, бобомни хотирладим. Донишманд: “Бирор киши ерга тушган бир игнани кўриб қолса-ю, уни эгилиб олмаса бутун инсониятга хиёнат қилган ҳисобланади. Бир игна ортида мингларча инсоннинг пешона тери, кўз нури ва қўл меҳнати ётади”, деган экан. Негадир кўрқиб кетдим.

Ўн тўққиз йил аввал Стокгольмга боргандим. Меҳмонхонада қолдим. Тун эди. Тонгда соқол олиш учун ювиниш хонасига кирсам, ойнага қуйидаги эслатмани ёпиштириб қўйишган экан:

“Илтимос, соқолингизни олиб бўлгач, лезвиянгизни ахлатга ташламанг. Бурчакда бир қути бор, ўшанга ташласангиз швед пўлат саноатига ёрдам

қилган бўлардингиз”. Тўғриси ёзувни ўқиб ҳайрон бўлдим.

Болалигимдан бери пўлат буюм деганда, ақлимга швед пўлати келар, уй-рўзғор ашёларига: “Швед пўлатидан тайёрланган”, деган ёрлиқ ёпиштирилган бўларди. Шундай юртда ишлатилган бир дона лезвия ҳам керак экан. Шугина матоҳни ҳам ҳимоя қилар экан бу юртда. Сайёҳлардан уни ахлат ташлаб юбормасликни, саноатда ундан фойдаланишни илтимос қилишибди.

Швецияда вақт-вақти билан кўча-кўй, оммавий жойларда, радио, телевизор орқали: “Фалон пайт, фалон соатда махсус ходимларимиз кўча кезадилар. Илтимос, ўқимайдиган, сизга керак бўлмайдиган китоб-дафтарингиз, газета-журнал, қоғоз, қути ёки қопларингиз бўлса эшигингиз олдига чиқариб қўйинг. Швециянинг ривожланишига ҳиссангизни қўшинг”, деган хабар янграб турарди.

Бундай мисолларни кўплаб хорижий давлатлардан келтириш мумкин. Исроф, увол нафақат гуноҳ, балки жиноят даражасига кўтарилган, ҳеч нарсага кераксиз деб ахлатга ташлаб юбормайдиган халқлар дунёда озмунчани ташкил қилмайди. Энди ўзимизга қараймиз. Мусулмончиликда исроф оғир гуноҳлар қаторида туради. Исрофгарчилик – ношукрлик дейилади. Аммо...

Зарур бўлмаса ҳам электр чироғини ёқиб қўйиш, сув жўмрагини маҳкамроқ ёпмаслик, баъзан тоза сувни бўш ерга оқизиб қўйиш билан салқинлаш, қовун-тарвузни оқар сув остида совутиш, бир коса овқатга тўядиган қорнимиз учун минг бир хил стуликлар билан дастурхон тўлдириш, эгнимизни енадиган битта либос ўрнига соат сайин урфдан

қоладиган кийимлар тўплаш билан ўз-ўзига зулм қилгувчи гуноҳкорлардан бўлиб қолмаяпмизми?

Ҳаёт ниҳоятда нозик, ақл бовар қилмас нозик иплар билан ўралган. Ҳаётдаги воқеа-ҳодисалар шу қадар бир-бирига боғлиқки, бирор нарса ўз-ўзидан, бежиз содир бўлавермайди. Ўқишни энди ўрганган кезларим бир эртақда шундай сатрларни ўқигандим: “Бир миҳ бир тақани кутқаради. Бир тақа бир отни, бир от бир қўмондонни, бир қўмондон бир қўрғонни, бир қўрғон эса бутун бошли юртни кутқаради”. Моддий аҳволимиз қандай бўлмасин; хоҳ бой, хоҳи камбағал бўлсак-да барчамиз исрофдан тийилишимиз, неъматларни қадрига етишимиз шарт. Бунда пулдан-да, моддиятдан-да устун турадиган буюк одоб ва назокат бор.

КАЛИТ НЕГА ЭШИКНИ ОЧМАЯПТИ?

Бу воқеа 1979 йилда юз берганди. Ўн тўрт ёшларда эдим. Онам кўчада калитни йўқотиб уйга келибдилар. Калитнинг бир нусхаси отамда эди. Отам бозорда савдогарлик қилардилар. Мен бир югуришда бозорга бориб отамдан калит нусхасини олиб, калит ясовчи уста ақлли амакига олиб бориб нусха ясатириб уйга чопишим керак эди. Нега “Ақлли амаки” дейсизми? Ҳожи Исмоил Тақирбош амакимизнинг кўлидан ҳамма иш келар, фақат калит ясовчи уста эмасди. Маҳалламизнинг раҳбари эди. Қаерда бирор кам-кўст бўлса, қандайдир маслаҳат керак бўлса: “Ақллини чақиринг!” дейишарди. Инсонлар ундан ҳар доим маслаҳат, бирор иш бошлашдан аввал фикр оларди. Ҳожи Исмоил Тақирбош Кичикбўлжек маҳалласида яшарди.

Калит ясаттиришга кетдим. Ақлли амаки:

– Нега бунча шошиласан, нима бўлди? – дедилар.

– Онамга олиб боришим керак калитни. Эшик олдида турибдилар, – дедим.

– Бўлди, ўғлим, ўтир, – деди. – Шошилмай ясаймиз.

У кезлари техника йўқ эди. Ҳозирги пайтда техника ёрдамида беш дақиқада калит тайёр бўлади. Тайёрланадиган янги калит билан асл калитни енма-ён қўйиб, калит учини оҳиста йўнди. Мен шошилаётгандим.

– Бўлди, ақлли амаки, беринг калитни, бир-бирига ўхшайди, бир русумдаги калит экан, онам кугиб қолдилар, – дедим.

– Ўғлим, бирпас индамай тур, ҳали тайёр бўлмади. Бир андозали бўлса-да, калитнинг калитдан фарқи бўлади. Бир тиши кам бўлса яна орқанга чопиб келасан. Икки марта вақт йўқотасан, чарчайсан, – деди амаки.

Мен “Уф-пуф” қилавердим, бола эдим-да! Қўлимга тугтқазди ва қўшиб қўйди:

– Ма, олиб бор, бироздан кейин яна келасан.

Мен калит ясалди, деб олдим уйга қараб югурдим. Калит бир хил эди-ю ақлли амаки ясаган калит эшикни очмади.

– Тавба, айни бир хил калит нега эшикни очмайди? – онамнинг жаҳли чиқди. Мен эшикни отамнинг калити билан очдим, улар ичкарига киришди. Аммо янги калит эшикни очмади. Яна бозорга боришим, калитни тўғрилатиб уйга келиб онамга ташлаб кетишим керак эди. Ана, менинг шошқалоқлигим оқибати.

Югургилаб ақлли амакининг олдига бордим.

– Калитингиз эшикни очмади.

– Хўш, мен сенга нима деган эдим? Шошилма, секин-аста бунинг ҳамма тишларини бир-бирига уйқаш қилиб йўнаман, дедимми? – жаҳл қилмай, табассум билан менга тушунтирди ақлли амаки. Бир иш қилди, биргина эгов урди, холос. Шугина, холос! Мен шунча йўлни унинг биргина эгов уриши учун босиб келдимми?

– Калитни олиб бор, кўр-чи, эшикни очадими? Кейин албатта ёнимга келгин, сен билан бирга чой ичамиз, – деди. Уйга бордим. Калит эшикни очди, қулфга тушди. Яна ақлли амакининг дўконига келдим. У менга мана шу гўзал ибораларни айтди:

– Менга қара, Фахри, одам боласи бўлди дейди, шошади, лекин аслида бўлмайди. Ўша биргина “тиқ”, бир эгов уриши уни калит ҳолига келтирди. Унутма, ўғлим, сен ҳам келажакда улғаясан, ота бўласан, оила бошқарасан. Рўзғор ўтказасан. Зинҳор эсингдан чиқарма, бир эгов экан-да, деб кечиб кетма. Бир тиши бўлмаса калит эшикни очмайди! Оила ҳам шундай. Биргина тиш нимани ҳал қиларди, деб қарасанг калит эшикда қолиб синади. Баъзан бу ҳолат қулфни кўпориб ташлаб, янгисига алмаштиришга ҳам мажбур қилади одамни. Агар келажакда шундай ҳолатларга тушсанг, ўзингни қўлга ол, ҳар бир ишнинг ҳикматини ўйла, бундан менга нима чиқади, деган савол доим олдинда бўлсин. Зинҳор калитни тескарига солма. Бир хил кўринишли калит бўлса-да, бошқасига тўғри келмади. Демак, ўзимда қандайдир нуқсон бор, мен уни эговлаб тўғрилайин, дегин, ўғлим...

Бу гапларни менга ақлли амаки ўн тўрт ёшимда гапириб берганди. Қулоқларимда қолган. Шундан

бери биз билан боғлиқ қандайдир муаммо бўлса, бир хатолик, бирор қусур ўзимиздан ўтди, деймиз. Шунақа пайтда аҳли аёлимизнинг олдига бориб:

– Мени ислоҳ эта оласанми? Хатоимни айта оласанми? Зотан, инсоннинг ўз нуқсония айби ўзига кўринмайди, – деймиз. Бу – бахтли ва муҳаббатли турмушимизнинг давомийлиги кафолатидир.

ҚАРИМАГАН СЕВГИ

Маҳкама залида тўпланганлар саксон ёшлар атрофидаги қарияларнинг аҳволини ачиниш билан кузатардилар. Кекса киши қайсар нигоҳлари билан зимдан қаршисида жимгина ўтирган, нигоҳлари ич-ичига ботиб кетган, кўзларидан қайғу ёғилаётган кампирирни кузатарди. Судья дағал овозда момодан сўради:

– Хўш, холажон, нима сабабдан ажралишмоқчисиз?

Кекса аёл чуқур нафас олиб тўрт томонга бир-бир қаради-ю, хаста, ҳорғин оҳангда гап бошлади:

– Бу одам эллик йил давомида менга етти ёт бегонадан ҳам баттар зулм қилиб келди. Эллик йилдирки ҳаётдан бездирди мени.

Сўнг узоқ сукунат қоплади маҳкама залини. Сукунатни бундай хабарларни кунда-кунора масхаромуз тарқатадиган мухбирлардан бирининг истеҳзоли кулгиси бузди. Ким билади эллик йиллик ҳаёт тўғрисида қандай бемаъни иддаоларни тарқатишмоқчи экан бу мухбирлар? Худди фавқулудда юз бераётган воқеани кузатаётгандек жуда кўп мухбирлар йиғилган, ҳамманинг кўзи момода. Кекса аёл кўзлари ёшга тўлиб давом этди:

– Бизнинг садаф гулимиз бор. Уни жуда яхши кўрардим. У билмайди. Эллик йил аввал эди. Мен у

гулни ўзимга тухфа этилган гулдаста орасидан танлаб, уруғидан ўстирдим. Парвариш қилдим. Аллоҳ фарзанд бермади, гулзоримдаги гулу чечакларни фарзандимдек кўрдим. Бироз муддатдан кейин ногаҳонда гулим сўлиб, қурий бошлади. Бунга чи-долмасдим. Ҳар кеча тонга яқин, қуёш чиқмасидан аввал бир идишда сув олиб, гулимни суғорардим. Шундай қилса, гул қуримайди, дейишди. Аммо бу бераҳм эллик йилдан бери бирор марта бўлсин, тунда ўрnidан туриб шу гулни мен суғорай, демади. Ўтган тунга қадар шундай яшадим. Ўша тунда сабрим етмади, уйқудан туролмабман. Мен шундай кимса билан эллик йиллик умримни ўтказибман. Ҳаётимни, умидимни, меҳр-муҳаббатимни унга бердим. Аммо ундан ҳеч нарса кўрмадим. Ҳатто бир мартагина бўлса-да, зиммасидаги вазифаларидан бирини бажарармикан, дея кутдим. Энди менга унинг кераги йўқ, усиз аввалгидан ҳам бахтлироқ яшаяпман!

Судья кекса кишига қаради:

– Отахон, сиз нима дейсиз?

Ҳассага таяниб турган, курсида зўрға ўтирган кекса киши кампири ўзига қўйган айбловлардан хижолат чеккан алфозда мудирга юзланди ва донадона гапира бошлади:

– Аскарлигимда давлат раҳбари саройида боғ-бонлик қилгандим. У ердаги гулзорни кўркам, кўз қувнайдиган бўлиши учун бор кучим, меҳримни аямадим. Кампирга имо қилди: – Фотимамни ҳам ўша ерда учратдим. Садаф гулларни ҳам ўшанда илк бора кўргандим. Унга энг гўзал гуллардан ясалган гулдасталар тухфа этдим. Эндигина турмуш қурган пайтларимиз эди, бўйни кўп оғригани учун уни ши-

фокорга олиб бордим. Шифокор: “Узоқ муддат ухласа, бўйнидаги оғриқ ортади, аҳволи ёмонлашади. Ҳар кеча уйқусидан туриб, бироз сайр қилсин”, деди. Шифокорнинг гапига аёлим парво қилмади. Менинг гапимга ҳам кирмади. Ўша кунларда, тасодифми ё Аллоҳ менга юборган нажотми, кутилмаганда аёлим ўстираётган гул қурий бошлади. Мен унга: “Гулни тунда туриб суғорасан, яна ўзини тутиб, ўсиб кетади”, дедим. Ҳар тунда уни уйғотиб, кузатардим. Фарзандидек авайлаб парвариш қилаётган гулларини суғораётган севган аёлимни кузатардим. Ҳар тунда гўё ўша гул мен эдим...

Сўнг унинг ёшидаги кишидан кутилмаган ифодалар билан давом этди:

– Ҳар кеча у ўрнига ётганидан сўнг уйғонардим. Гултувакдаги сувни тўкиб ташладим. Садаф гули тунда суғоришни суймайди, судья жаноблари. Ўтган кеча эса... кексалик мен ҳам уйғонолмабман. Уни ҳам уйғотолмадим. Гул сувсиз қолди, аммо хотинимнинг бўйин оғриғи камайган. Бугун мен айбдор бўлдим, лекин шу пайтгача овозимни чиқармадим.

Бу пайтда мухбирларнинг боши эгилган, тўпланганларнинг кўзларида ёш қалқирди.

КЎРМОҚ ВА ТЕРМИЛМОҚ

Айлин сайр қилиш учун кўчага чиқди. Ҳар доим кезадиган сайилгоҳни кезмоқчи, агар хушига келса савдо мажмуаларига ҳам бормоқчи эди. Ҳаво иссиқ эди. Сайёр музқаймоқчидан музқаймоқ олди. Сотувчига пулни тутқазаркан, бир нарса эътиборини тортди. Усти соябонли ўриндикда ўтирган бир йигит кўзларини узмай унга қараб турарди. Айлин ёш,

гўзал қиз эди. Йигитнинг ўзига тикилиб қараётгани унга жуда ёқаётган эди. Сочларини орқага ташлади. Йўлида давом этмай, бироз ўша атрофда кезинди. Уст-боши, сочларига яна бир қур кўз ташлади. Кўйлагидан осилиб қолган ипни узиб ташлади. Шу аҳволида гўё фотограф қаршисида тургандек ҳар хил муқом билан ҳаракатланарди. Аммо буларни гўё сўябонли ўриндиқда ўтирган йигитни кўрмаётгандай қиларди. Музқаймоқни истиғно билан ялади. Ажабо, киприкларидоги туш оқиб кетибди, чоғи? Сумкасидан жажжи ойнача чиқариб юзкўзини кўздан кечирди. Туши бироз чаплаган экан, лекин одамлар орасида макияж тозалашнинг имкони йўқ эди. Бунинг устига терлагани учунми юзидаги мой упа ҳам оқаётган эди. Ҳаяжонланмасликка уринса-да, хижолатлиги ортиб, баттар қизиб бораётганди. Йигит эса ҳануз ундан кўз узмай тикилиб турарди. “Демак, улғайиб қолибман, – деб ўйлади Айлин ичида. – Менга узоқ термилиб қолди бу йигит”. Бу йигит уни танирмиди? Тўғридан қарамасди, ён томони билан тикиларди. Таниш эмаслигининг эҳтимоли юқори эди. Уст-боши, афт-ангоридан йигит яхшигина бадавлатроқ кўринарди. Аммо бировга узоқ тикилиб туришдан мақсади нима? Бўйдоқлик жонига текканларнинг биримиди, ё? Нотаниш эканлиги аниқ. Таниш бўлганида ўрнидан туриб келарди Айлиннинг ёнига. Қизнинг музқаймоғи оз қолганди. Тугаса бу ерда туриши учун бирор-бир сабаб қолмасди. Атрофга қаради. Худди кимнидир кутаётгандай бўлди. Музқаймоғини тугатишга шошилмади. Йигитнинг ўтирган еридан кўзғалиб, олдига келишини, ҳеч бўлмаса бир-икки оғиз гаплашини кутарди. Агар йигит бирор оғиз гапирса,

унга парво қилмай дарҳол у ердан кетарди. Сўнг бирор дугонасига ўзига бир йигит осилганини, аммо Айлин унга парво қилмагани фахрланиб гапириб бермоқчи эди. Аммо ўзи йигитдан минг карра кўп ҳавжонланаётган эди. Бир пайт барча умидлари йўққа чиқди. Йигит ўрнидан турди ва кўзи ожизлар учун мўлжалланган ҳассасига таянган кўйи юра бошлади. Яъни йигитнинг кўзи ожиз эди. Шашти сўнган Айлин ўзига ўзи шивирлади:

– Кўзи ожизлар доим қора кўз ойнак тақиб юришининг сабабини энди англадим!..

ҚИЙМАТ БИЛМАГАНГА МЕҲНАТ САРФЛАМА

Ёш рассом шогирдлик таҳсилини адо этибди. Буюк мусаввир шогирдига оқ фотиҳа бераётиб:

– Шогирдликда чизган охирги суратингни шаҳарнинг гавжум гўшаларидан бирига қўйгин, – дебди. – Сурат олдига қизил қалам ҳам қўйиб қўй. Чизган суратингнинг бирор жойини хушламаган инсонларга қизил қалам билан белги қўйишларини илтимос қилиб ёзув илова этишни ҳам унутма.

Ёш мусаввир бир неча кундан кейин сурат қўйган жойига бориб, қараса сурат қизил белгилар ичида кўринмай қолар ҳолатга келибди. Ғамгин бўлиб устозининг олдига борибди. Устоз рассом хафаликни йиғиштириб, суратни бошқадан чизишни тавсия қилибди.

Шогирд суратни қайтадан чизиб, ўз кўзида маромига етказган бўлибди. Устоз яна ўша гапини такрорлабди. Ёш рассом суратни шаҳарнинг бошқа бир гавжум масканига олиб бориб қўйибди. Аммо устоз бу гал сурат олдига ҳар хил мўйқалам ва

бўёқлар ҳамда суратнинг хатосини кўрганлар тузатиб чизиб қўйишлари илтимос қилинган ёзув илиб қўйишни тавсия қилган экан. Шогирд устози айтганидай қилибди.

Бир неча кундан сўнг бориб кўрса, суратнинг ҳеч бир жойига тегинилмаган экан. Севиниб устозининг олдига чопибди. Уста рассом унга шундай дебди:

– Биринчи бора инсонларга имкон бериб, хатойингни кўрсатишларини сўраганигда қанчалик изтироб ичида қолдинг. Умрида бир дона гул суратини чизолмаганлар ҳам сен чизган суратни қоралаб, йўққа чиқардилар. Иккинчи бора улардан ижобийлик кутдинг, яъни сенга маслаҳат беришларини, ўргатишларини, хатоларингни айнан кўрсатишларини истадинг. Бундай қила олиш учун уларга маҳорат таҳсили керак эди. Яъни, мусаввирликни, истеъдодни англай олишлари керак эди. Бу юздан бирови суратинга мўйқалам теккизишга журъат қилолмади.

Сенга ҳаётда асқотадиган уч ўғитим бор:

Меҳнатингга муносиб қадрни қўлидан иш келмаса-да, бировларнинг хатосини излаб юрадиганлардан оломайсан!

Машаққат қийматини билмаганга меҳнатингни исроф этма!

Нодон билан ҳеч қачон тортишма!..

СИЗНИ ҲАМ ШУ ЕРГА ТАШЛАБ КЕТАМАН, ДАДАЖОН

Турмуш қурганларидан бери эр хотини билан отаси сабабли зиддиятга борадилар. Фақат отаси билан боғлиқ келишмовчиликни айтмаса, эр-хотин бир-бирларини севадилар, никоҳ мустаҳкамлаган ришталарини ўғил фарзандлари яна-да қаттиқроқ боғлаган, улар ниҳоятда бахтиёр. Жуфтини отасини ҳурмат қилишга, унга рақиб кўзи билан қарамасликка кўп бор даъват этди. Аммо аёл эрининг отасини ҳурмат қилмас, у эса отасини деб хотинидан кечолмас, жуфтини жон қадар севар, аёл эрининг севгисини билгани учун ҳам: “Кечса отасидан кечар, мендан ҳеч қачон кечмайди”, деган ўйда қайнотасига очиқча ҳужум қиларди. Навбатдаги жанжалда хотини: “Бу уйда ё отанг туради, ёки мен!” дея унга шарт қўйди. Ўғил ўйлай-ўйлай ўзича бу муаммога ечим топгандек бўлди.

Отаси ёшлигида овчилик билан шуғулланар, овга чиққан пайтлари баъзан 4–5 кунлаб тоғда қолиб кетарди. Ўша кезлари тоғ тагида кичкинагина кулба ростлаб, овга чиққан маҳаллари тунаш учун заруратга бошпана қилганди. Ўғил топган ечим – отасини ўша тоғ тагидаги кулбага олиб бориб қўйиш бўлди. “Ҳафтада бир хабар олиб турман, отам у ерда келинининг иддаоларидан халос, хотиржам яшайди”, деб ўз-ўзига таскин берди. Отаси учун зарур ашёларни ҳозирлади. Сўнг ётоқда бир тутам бўлиб ётган отасини кўтариб, машинага ётқизди. Йўлга отланаётган маҳали етти яшар ўғли ҳам машинага чиқиб, “Мен ҳам сизлар билан

бораман”, деб туриб олди. У иложсиз ўғлини ҳам олди. Қаҳратон қишнинг авж палласи бўлгани учун ҳаво даҳшатли совуқ, изғирин этни жунжиктирарди. Йўлга чиққанларидан бери кичкинтой: “Дада, қаерга кетяпмиз?” деб сўрар, аммо у ўғлига нима деб жавоб беришни билмасди. Бир томонда кекса ота қаерга кетаётганини тушуниб, ўксиб-ўксиб йиғлар, кўзёшини ўғли ва набирасига кўрсатмасликка уринарди. Бир соатдан ошиқроқ вақт йўл юрганларидан сўнг тоғдаги кулбага етиб келдилар. Бу ерга келмаганига бир неча замонлар бўлганди, кулба жуда хароба ва исқирт ҳолатда эди. Кулба нураб ётар, томдан чакка ўтарди. Кулбанинг у ёқ-бу ёғини тўғрилаган бўлди, тозалади. Отаси учун олиб келган ашёларни жойлаштириб, энг охирида отасини тушириб, совуқ кулбага ҳозирлаган ётоғига ётқизди. У виждонини ўртаётган ҳиссиётлардан уятли юзини яширишга жой изларди. “Бу ерда бироз қолсалар, кейинги йили олиб кетаман, хотиним ҳам қуйилиб қолар. Балки тоғ ҳавоси ёқиб, отам соғайиб, оёққа туриб кетар”, деган ўйлар билан ўзини овутишга уринар, аммо виждони бу таскину юпанчининг бўйнига пичоқ тортгулик бўлиб азобларди. Дунё бошига ағанагандек озурда бўлди. Отани ўртаётган азоб-да ўғилникидан кам эмасди. Зурриёти, боқиб, тарбиялаб, ўқитиб, элга қўшиб уйли-жойли қилган фарзанди томонидан кимсасиз тоғ бағридаги кулбага бадарға қилинган отанинг изтироблари томчиларга айланиб, кўзларидан тошиб кетди. Оталик ғурури оғриб, юрак-бағри ёнаётган ота азобли туйғуларини билинтирмасликка ҳаракат қилса-да, юз-кўзидаги сўник ифода уни “сотар” эди. Болакай эса юз бераётган ҳеч бир воқеани

англамас, ҳозир бобосидан айрилиши мумкинлигини хаёлига келтирмай, кулба атрофида сайр этарди.

Кетиш олдидан ўғил отасининг қўлини тавоф қилди, ўпди. Узр сўрагандек отасини бағрига босди, ҳидлади. Икковлари ҳам ўзларини тута олмадилар ва хўрсиниб-хўрсиниб йиғладилар. Кичкинтой ўглининг қўлидан тутиб, кулбадан чиқар экан отасига яна бир бор қаради. Нигоҳларида: “Мени кечиринг, отажон. Шундай қилишга мажбурман”, деган нушаймонлик ва чорасизлик акс этганди.

Йўлга чиққанларида болакай: “Нега бобомни совуқ ерга ташлаб кетяпмиз?” дея йиғилай бошлади. У ўғилчасига нима дейишни, бу қилмишини қандай изохлашни билмасди. “Онанг шуни истади, мен эса севган хотинимнинг оёқлари остига ғуруримни яқсон қилганим етмагандай, фарзандлик бурчимни ҳам қурбон қилдим”, деёлмасди. Йиғлай-йиғлай бироз тинган болакай отасидан сўради:

– Дадажон, сиз ҳам қариганингизда мен сизни шу ерга олиб келаманми?..

Бу савол қулоғига кирмади, гурзи бўлиб бошига тушди. Осмон бошига қулагандай дарду дунёси зим-зимистон бўлди. Шиддат билан машинани орқагага буриб, бояги кулба томон юрди. Машинадан тушган заҳоти чопиб бориб отасини маҳкам бағрига босди ва:

– Отажон, мени кечиринг! Нонкўрлигимни кечиринг! Кўр эканман, нодон ўғлингизни кечиринг, – дея отасининг пойига бош урди. Икковлашиб худди ёш болалардай овоз чиқаришиб йиғладилар. Бироздан сўнг кўзёши тинган кекса ота ўглининг юз-кўзини силаб шундай деди:

– Тез орқанга қайтишингни билардим, ўғлим. Мен отамни тоғ бағридаги кулбага опкелиб ташла-

магандим, сен ҳам бундай қилолмаслигингни, мени бу ерларга қўйиб кетмаслигингни билардим.

Дунё чархпалаги шу тарзда айланаверади. Бугун ота-онангизга қилган муносабатингиз эртага фарзандларингиздан сизга қайтарилади.

ОҚИБАТ РИШТАСИНИ УЗГАН ТИКУВЧИ

Ёш йигит қўли гул тикувчи эди. Бисотида бир тикиш машинаси ва бир кичкина дўконидан бошқа нарса йўқ эди. Эрта тонгдан ярим тунга қадар, баъзан тунни тонга улаб ишласа-да жуда оз пул топарди. Бир изғирин қиш кечаси, дўконни ёпиб ижара уйига қайтаётиб, электр печкани ўчиришни унутиб қолдиради. Бу фаромушлик фалокат келтириб, ёнғин оқибатида кичик дўкони куйиб кул бўлди. Энди на иши бор, на-да пули бор эди. Уззукун иш излар, иш топарди. Ҳаммоллик қилди, бозорда арава хайдади, аммо топган пули уйининг ижара ҳақига ҳам етмасди. Охир-оқибат уй эгасининг ҳам сабри тошиб, кичик чамадони билан йигитни кўчага чиқариб қўйди. Қишнинг қор-қировли, кўздаги ёш қотиб музлаб қоладиган кунларида йигитнинг хиёбондан бошқа борадиган ери йўқ эди. Бир куни эрталабдан кечгача иш қидиравериб оёқларида дармон қолмади. Очлик ва совуқдан ҳолдан тойиб, йўл четида ўтириб қолганди, олдига сўнгги русумдаги автомобиль келиб тўхтади. Тезда машинадан тушиб, орқа эшикни очмоқчи бўлган хайдовчини тўхтатишга уринди йигит:

– Қўяверинг, ўз ҳолимга қўйинг мени. Бир амаллаб хиёбонга етиб олсам бўлди, ҳеч кимга зарар етказмайман. Мен ўғри эмасман, қўйворинглар мени.

Кўринишидан бадавлат тадбиркорлиги кўришиб турган кекса одам, бир неча одим юриб тикувчи йигитнинг титраб-қақшаётганини кўрди. Тикувчи йигит эса шу аҳволида ҳам тадбиркорнинг устидаги пальтосига диққат билан қаради. Кўнгли бузилиб, тикувчига раҳми келган тадбиркор киши: “Эссиз, шундай йигит-а, бунга қандай ёрдам берсам экан, пальтомни ечиб берсаммикан? Исинишни хоҳлаяпти, шекилли?” дея ўйланди. Аммо тикувчи йигит пальтонинг иссиқлигини эмас, қалин ва сифатли мўйна бўлса-да, кишининг қоматига мос, ярашиқли қилиб тикилмаганини ўйлаётганди.

Кекса тадбиркор тикувчи йигитнинг ёнига яқинлашди ва:

– Бу аёзли кунда хиёбонда нима қиласан, ўғлим? Истасанг пальтомни сенга бераман, – деди.

– Йўқ, раҳмат, – деди тикувчи йигит унга жавобан. – Мен шунчаки пальтоингиз сизга ярашмаганини, матоси жуда қалин ва сизни семиз кўрсатаётганини ўйлагандим.

Кекса тадбиркор бу жавобдан хийла ҳайрон қолди. Чунки у эғнидаги пальтони жуда қиммат нархда тиктирганди, гарчанд тикувчиси пальто унга ярашиб турганини айтган бўлса-да, бу пальтода ўзини ноқулай ҳис этарди.

– Ўзинг совуқдан титраб турибсан-ку, бундай нарсаларга эътибор беришингни қара? – ҳайрат билан сўради тадбиркор киши.

– Мен тикувчиман, – деди йигит.

– Қани бўл, машинага чиқ, кимлигингни, ҳаётингни йўлда гапириб берарсан, – дея тикувчи йигитга машинага чиқишига ёрдам берди ишбилармон одам.

Бу учрашув тикувчи йигитнинг ҳаётида улкан бурилиш ясади. Касб-корли, хунари билан одамларга нафи тегадиган йигитнинг уйсиз, ишсиз юрганини эшитиб раҳми келган савобталаб ишбилармон одам йигитга дўкон очиши ва илгаригидек хунарини ишга солиши учун етарли миқдорда маблағ берди. Тикувчи йигит ишбилармон одамга бошдан-оёқ кийим тикиб берди ва натижада тадбиркор, бадавлат кишилар орасида номи чиқди. Буюртмалар устма-уст келаверди. Тикувчи ишини соғинганди, бунинг устига шуҳрати кундан-кун ортиб бораётгани ғайратини ошириб бор вужуди билан ишга шўнғиб кетди. Кекса тадбиркорнинг моддий-маънавий кўмаги билан очилган кичкинагина тикувчилик дўкони ҳашаматли модалар уйига айланди. Энди тикувчи йигит машхур ишбилармон кишига айланди ва модалар уйига тажрибали тикувчиларни ишга жалб этди. Энди у ўзига хос номда либослар ишлаб чиқариш ҳаракатида эди.

Бир куни тикувчи йигитнинг шу даражага эришишига ёрдам берган қария тадбиркор унинг зиёратига келганди. Бу пайтда ишбилармон тикувчи фойдали ҳамкорлик юзасидан хорижга кетаётганди, самолётга чиқишига жуда оз фурсат бор эди. Улар бироз суҳбат қурганларидан сўнг, бирдан қария тадбиркорнинг аҳволи оғирлашди. Юрак хуружи тутиб ўзидан кетиб қолди. Шу заҳоти “Тез ёрдам” машинаси чақириб, кекса ишбилармонни касалхонага жўнатган тадбиркор тикувчи эса фойдали ишни қўлдан чиқармаслик учун аэропортга қараб жўнади.

Кекса ишбилармон юраги хуружини енгиб, ўзига келди, узоқ вақт касалхонада ётишига тўғри келди. У касалхонада шифтга термилиб ётар экан, тикувчи

ийгитнинг йўқлаб келишини ҳеч бўлмаса телефон орқали ҳол-аҳвол сўрашини кутарди. Аммо жуда кўп пул топиш мақсадида у ёқдан-бу ёққа чопаётган ва ишга шўнғиб кетган тикувчи, бир пайтлари хиёбонда совуқ ва очликдан ўлиб кетиши мумкин бўлган пайтда Аллоҳ жўнатган нажоткор ишбилармон одам ҳақида ўйламасди.

Аммо кутилмаганда тикувчининг ишлари орқага кета бошлади. Фабрикаларини ёпишга мажбур бўлди. Жуда катта қарзга ботди. Тирикчилигига яраб турган тикувчилик дўконини зўрға сақлаб қолди.

Уят ва хижолатда қийналиб кекса ишбилармоннинг ҳузурига борди ва ундан қаерда хато қилганин сўрашга жазм этди. Тикувчининг кўрнамаклигидан қаттиқ дили оғриган кекса ишбилармон уни қабул қилди ва саволига жавоб олгач тезда кўзига кўринмаслигини уқтирди. Қария ишбилармон деди:

– Бир замонлар камбағал бир ўтинчи бўлган экан. У ўрмондаги бир кулбада яшар ва ўтин кесиб сотиб, шу билан тиркчилигини ўтказар эди. Бир куни ўтинчининг кулбасидан ёнғин чиқибди ва олов бутун ўрмоннинг кулини кўкка соворибди. Энди у томонларда бирор киши унга ишониб иш бермаслигини билган ўтинчи, халта-хуржунини йиғиштириб, эшагини минади-да йўлга тушади. Бир пайт ёғочларнинг орасидан юриб ўтаркан, кимнингдир ўзига гапираётганини эшитибди. Бошини кўтариб қараса гапираётган булбул экан. Булбул унга: “Аҳволингга жуда ачиндим, сенга бир яхшилик қилсам қилибман. Эшагинг ҳанграш ўрнига, жуда гўзал қўшиқлар айтади. Сен эса уни куйлатиб қўйиб жуда кўп пул топасан, бойиб кетасан”, дебди.

Ҳақиқатдан ҳам эшак бир-биридан чиройли қўшиқлар айта бошлабди. Ўтинчи шаҳарма шаҳар, қишлоқма қишлоқ кезиб эшагига қўшиқ куйла-тар, уларнинг овозасини эшитган киши борки, доврўғини яна-да дoston қилармиш. Ўтинчи ва унинг қўшиқчи эшаги бутун ўлкага машҳур бўлибди. Бир куни одамларга эшагининг қўшиғини эшитти-риб пул ишлашга кетаётган ўтинчи, булбулнинг ёр-дам сўраган овозини эшитди. Бир мушук булбулни еб қўйиш учун тутиб олган экан. Уни қутқармоқчи бўлибди-ю, бирдан эсига одамлар эшагининг то-мошасини кутаётгани тушибди. Бир булбулни деб шунча пулдан қуруқ қолишни истамай, эшаги-га қамчи босиб одамлар тўпланган ерга чопибди. Томоша бошлангач ўтинчининг эшаги ҳар галги-дек қўшиқ куйлаш ўрнига оддий эшакка хос овоз чиқариб ҳанграбди. Ўзларини алдаганликда айблаб, ўтинчини боплаб калтаклаган томошага келганлар қўлидан аранг қочиб қутулибди. Ўтинчининг кир босган ақли ўша онда тиниқлашиб, булбул ўлган заҳоти сеҳр кучи ҳам йўқолганини англабди.

Мен ҳам сенинг булбулинг эдим, – дея давом этибди кекса ишбилармон. – Сен мени ўлдирдинг ва шунинг учун ҳам сеҳр кучини йўқотди. Яъни менга оқибатсизлик қилдинг, кўрнамакликнинг жавоби эса ўша неъматларга муҳтож бўлишдир. Ҳа, афсуски, сен гўзал кийимлар тикдингу, дўстлик, меҳр-оқибат ва яхшиликка муносиблик ришталарини уздинг.

Тикувчи ҳўнграб йиғлаб юборди. Унинг ортиқ бир сўз дейишга-да ҳоли қолмаганди.

ОНАНИНГ ДУОСИ

Покистонлик доктор Хусайн шарафли меҳнат ва хизматлари учун эътирофга муносиб топилди ва тақдирланиш учун халқаро конференцияга таклиф қилинди. Самолётга чиқди.

Парвоз чоғида осмонда чақин чақнагани учун самолётда техник носозлик кузатилди ва зудлик билан ўша атрофга яқин кенгликка қўндирилди. Экипаж аъзолари самолётни тузатиш учун махсус гуруҳ етиб келиб, уни тузатиб учишга шай қилгунича орадан 16 соат ўтишини, самолёт 16 соатдан кейин қўзғалишини айтиб йўловчиларни огоҳлантиришди. Доктор Хусайн: “Ахир мен 16 соат кута олмайман! Конференцияга кечикяпман!” деб безовталанди. Унга бориши керак бўлган шаҳари 6 соатлик йўл эканини, агар истаса машина тўхтатиб етиб олиши мумкинлигини айтишди. Доктор жаҳл билан катта йўлга чиқди. Аммо ёмғир шу қадар шиддат билан ёғаётгандики, йўлларда ариқ бўлиб сув оқар, кўз-кўзга тушмас эди. У йўл четидаги бир кулбанинг эшигини қоқди. Ичкаридан кекса ёшли аёл чиқди. Доктор шошилган кўйи ундан:

– Илтимос, менга телефон беринг, зудлик билан қўнғироқ қилишим керак! – деди.

Аёл табассум билан:

– Кўрмаяпсанми, ўғлим, аҳволимизни? Бу ерларда на телефон бор, на электр. Ундан кўра, кел, уйга кир, кийимларингни қурит. Бирор нима еб ол, чой ич. Сўнгра ўзинг тушунасан, бизнинг ҳаётимиз не қадарлигини, – деб жавоб берди.

Доктор Хусайн ихтиёрсиз равишда кекса аёлга бўйсуниб ичкарига кирди. Олдига қўйилган одми-

гина таомдан еди, чой ичиб, исинди. Мезбон бир бурчакда ўтириб узун-узун дуолар ўқиб, юзига фотиҳа тортди. Доктор атрофни кузатар экан кўзи хона тўридаги бешик ва ундан ҳаракатсиз ётган нимжонгина гўдакка тушди. Аёл дуосидан фориғ бўлиб, фотиҳа ўқигач доктор Ҳусайн унга юзланди:

– Бу чақалоқ кимнинг боласи, онажон? Тинчликми, нега кўзингизда ёш билан узоқ дуо қилдингиз?

– Бу гўдак ҳам онасидан, ҳам отасидан етим қолган неварам бўлади. Оғир хасталикка йўлиққан. Кўрсатмаган табибу шифокорим қолмади. Ҳеч бири чорасини тополмади. Доктор Ҳусайн деган олим-шифокор бор экан, неварамни фақат ўша даволар экан. Аммо у докторни қаердан топаман, унга олиб бориш учун пулни қаердан оламан, билмайман. Шунинг учун ҳар куни Аллоҳдан ёлвориб, неварамни доктор Ҳусайн кўригига олиб бориш учун менга имкон беришини сўрайман. Ҳозир ҳам шу истагимни айтиб, Яратганга ёлвордим, ўғлим... – деди кекса аёл. Доктор Ҳусайн онахоннинг гапларини эшитиб йиғлаб юборди ва уни елкасидан қучиб деди:

– Ўрнингиздан тулинг, онажон, Аллоҳга шукрона келтиринг! У сизнинг дуоларингизни ижобат қилди. Илтижоларингиз осмонда чақин чақнатиб учоқ бузилишига сабаб бўлди, ёмғир ёғдириб атрофни зимистон қилди ва мени сизнинг эшигингизга бошлади. Мен дуоларингизда сўраган доктор Ҳусайн бўламан!

Чин ихлос ва ишонч билан дуо қилинса, албатта, ниятлар ижобат бўлади. Ҳақ юз бериши муҳаққақ воқеани кўнгилга солади. Шунинг учун дуо қилишдан, эзгуликни орзу қилишдан, мушкулларингиз осон бўлиб, йўлингиз ёруғ бўлишини астойдил ният қилишдан тўхтаманг!..

ОНАГА АТАЛГАН МУКОФОТ

Хожасидан айрилганидан сўнг, ундан ёдгор қолган ёлғиз ўғлини, кипригида асраб-авайлаб улгайтирди. Тиш-тирноғи билан меҳнат қилди, ишлади, фарзандини бировдан кам қилмасликка тиришди. Онанинг орзуси – ўғли улғайиб катта ўқишларда ўқиб, эл-юртга фойдаси тегадиган инсон бўлиб етишиши эди. Бу орзу йўлида неки қийинчилик келса, ҳаммасини сабр билан енгишга ҳаракат қилди.

Тунларни ана шу орзунинг ширин хаёллари билан ўтказарди у. Ёш эди, гўзал эди. Унга уйланиш таклифи билан оғиз солганларни кескин рад этди; ўғлини бегоналар остонасида ўкситишни истамади. Одамларнинг кирини ювди, уйини тозалади, ўғлини ҳеч нарсага зориқтирмади. “Ўғлим, албатта ўқийди. Катта одам бўлади, обрўли инсон бўлди. Мен у билан фахрланиб, умримнинг охиригача ўғлим билан яшайман”, деган орзулар билан ўтарди кунлари. Бу орзу-умидлар шамоли йилларни қувалаштирди.

Орзу астойдил қилинса, унга эришиладиган йўллар ҳам ёришиб бораверар экан. Ниятда гап кўп экан. Ният хайрли бўлса, оқибат ҳам бохайр бўлар экан. Ниҳоят ўғли Ҳуқуқ олий ўқув юртида ўқиди. Мутахассислиги бўйича дипломини олиб, ҳокимлик идорасида масъул лавозимга тайинланди. У ўғлини чиройли кийим-бош, бўйинбоғ таққанини кўриб, йиллар давомида чеккан заҳматлари, тортган азоб-уқубатларини буткул унутиб юборди. Ўғлининг гап-сўзи, қош-кўзи, бўй-басти раҳматли эрига жуда ўхшайди. “Отангга ўхшаган мард, ҳалол, бир сўзли инсон бўл, одамларга зулм қилма, виждонингга

қарши борма, ҳар ишда отангнинг изидан боргин. Аммо умринг отангга ўхшамасин, умринг баракотли, ризқинг бутун, мартабанг улуғ бўлсин, ўғлим”, дея ўғлининг биринчи иш куни дуолар билан уни ишга кузатди. Ортидан сув сепиб, йўли ойдin бўлишини тилади. Яқин ёндош хонадонлардаги болаларга ширинликлар тарқатиб, ўғлининг топган-тутгани яхшиликларга, ширинликларга сарфланишини Аллоҳдан сўради.

Энди севинчидан еру кўкка сиғмаётган онанинг орзуси ўғлининг бахти томон бўйлади. Ажабо, орзулар ҳам серфарзанд бўлар экан-да. Бир пайтлари ўғлининг катта ўқишларда ўқишини, ишга хизмат машинасида боришини орзу қилиб Аллоҳга ёлворарди. Энди муҳаббатидан қолган ёлғиз ёдгори-га муносиб қайлиқ учрашини сўраб туну кун тили илтижода тинмайди. Аллоҳнинг фазлу марҳамати беҳисоб экан – худди ўзи истаганидай ўғлига муносиб қиз топилди. Гўзал, келишган, ёш ва бадавлат, обрў-эътиборли оиланинг фарзанди. Она келинликка танлаган қизининг зоҳирий гўзаллигига мафтун, унинг ички олами, маънавий дунёсидан беҳабар эди. Хурсанд эди у, яна ширин хаёлларга эш бўлиб ўзининг келинлик дамларини эсларди. Сўнг хаёлларни йиғиштириб ўғлининг тўйини катта қилиб ўтказишни, овозаси бир қанча пайт одамларни лол қилишини орзу қиларди. Тўй арафасида ўғли янги уй сотиб олди. Кўзларидан севинч ёшлари тинмай, она янги уйнинг қайси хонасида ўзи яшагани, қайси хонасида невараларини ўйнатишни орзу қилиб шошарди.

Никоҳ кунига бир ой қолган эди. Куёв бўлмиш қайлиғи билан бирга уй учун зарур, мебель ва ош-

хона ашёлари сотиб олиб, уй безатиш билан овора эдилар. Бир куни жиҳозларни жойлаштираётганларида кувёв бўлмишдан сўради:

– Жаҳон, уй жуда чиройли бўлди. Мамнунман. Лекин ахлат идишини қайга қўямиз?

– Ҳайҳотдай уйда ахлат идишини қўядиган жой тополмадингми? – Йигит ҳайратланиб сўради. – Ошхона пештахтасининг тагига қўй.

– Йўқ, у ерга қўйиб бўлмайди.

– Унда айвонга қўй! – йигит шугина нарса учун майдалашаётган қайлиғидан жаҳли чиқиб қаттиқ оҳангда гапириб юборди.

– У ерга ҳам қўйишнинг иложи йўқ-да! – Қиз ҳам оҳангни дағаллаштирди.

– Ё, тавба, бир ахлат идишини қўядиган жой тополмай муаммо қиляпсанми?!

– Уни айтмаяпман, Жаҳон, – истеҳзо билан кулди қиз. – Онангни айтяпман, онангни!..

Қизнинг оғзидан чиққан жумлалар йигитнинг дилига наштардай ботиб, миясини ўқдай тешиб ўтди. Бутун борлиғини унга бағишлаган, унинг келажаги учун бировларнинг хизматини, меҳнатини қилган онасини ахлат идиши ўрнида кўряптими бу қиз? Демак, бу уйнинг ахлат идиши онаси эканда! Оҳ жафокаш, заҳматкаш аёл, оҳ дилпора, фидойи она! У онасини жон қадар яхши кўради, шу пайтгача дунёдаги жамики эзгуликларни фақат онасига раво кўриб яшади. “Онамнинг олдида умрбод қарздорман, то тирикман, хизматидан бўйин товламайман”, деб астойдил ўзига уқтирарди. У умр йўлдошликка танлаган қиз эса онасини “ахлат идиши” деяпти. Бу қандай ноҳақлик? Бу қиз билан қандай қилиб ҳаёт йўлида давом этади?..

Қизга ортиқ бир сўз демади. Уй ишларини ниҳоялаб, онасининг олдига борди. Бўлғуси келинининг ношойиста феъл-атворидан беҳабар она, келин-қиз билан ўғлини роса дуо қилиб, алқади. Ўғил онасига уйда бўлиб ўтган гапларни айтмай, сирти кулиб, ичи йиғлаб жим юрди. Ниҳоят тўй куни ҳам келди. Аъло даражада тараддуд кўрилган, тўй уловлари шоҳона безатилган. Ёшу қари гўзал ва бахтиёр жуфтликнинг хайрли кунида ҳамроҳ бўлишни истаб, никоҳни қайд этиш маҳкамасига тўпланган. Мудир келиндан сўради:

– Қизим, Аҳмад ўғли Жаҳонни завжаликка қабул қиласанми?

– Ҳа! – қизнинг жавоби жўшқин ва қувноқ чиқди.

– Яхши. Ўғлим, сен Зайнаб қизи Зелиҳани завжаликка қабул қиласанми?

– Йўқ! – куёвнинг жавоби кескин ва қатъий чиқди. – Қабул қилмайман! – Бу овоз маҳкамани оёққа турғизди. Кимдир ҳайрат, кимдир ғазаб билан Жаҳонга тикиларди. Мудир ҳам бундай ҳолатга биринчи марта тушаётгани сабабли, ҳайрон қолди. Сўнг ўзини ўнглаб сўради:

– Шу пайтгача қаерда эдинг? Тўй кунигача ўйлаб бир қарорга келсанг бўлмасмиди?

– Жанобим, мени афв этасиз. Ҳозир бунинг боисини эшитасиз. Мен жуда кичкиналигимда отам вафот этиб, онамнинг кўлида қолдим. Онам кўча-кўйда одамларнинг юмушини бажариб, қора меҳнатдан бўйин товламай мени боқди, ўстирди, тарбиялади. Ўзи емаган егуликларни едирди, ўзи киймаган кийимларни кийдирди. Катта одам бўлишимни, обрўли ўқишларда ўқиб, офисда ишлашимни истади. Ўқитди, касбли-корли қилди. “Келин оламан,

ўғлимни жуфт қилиб бахтини кўраман”, деб сарпо йиғди, тўй бошлади. Мана бу қиз эса – у келин либосида ўзига ҳайрат ва кўзёш билан қараб турган қизга бармоғини ниқтади, – онамни, мана шу жафокаш онагинамни “ахлат идиши” деди. Бу ёруғ дунёда онамдан бошқа азиз инсоним йўқ. Менга онамни одам ўрнида кўрмай, ахлат идишига менгзайдиган қизнинг кераги йўқ. Ундан кўра бу дунёда тоқ ўтганим бўлсин! – ўғил шундай дея, йиғлаганча онасини бағрига босди. Йиғилганлар қизга нафрат билан тикилдилар. Йигитни эса: “Ўзига муносиб, онасини қадрлайдиган жуфт тақдир қилсин”, дея дуо қилиб қолдилар. Йигит онасининг кўзёшларини артиб, елкасидан кучиб етаклаганча маҳкамдан чиқиб кетди.

Бир аҳволда қолган қиз шармандаликдан бош кўтаролмай қолди. Мана орадан йигирма йилдан ошиқ муддат ўтди, аммо ўша қиз ҳалигача турмуш қурмади.

ПИНҲОНА ЯХШИЛИКНИНГ ОШКОРА ҲАЛОВАТИ

Отам ўқитувчи эди. Ўқувчиларига ёрдам беришни жуда яхши кўрар эди. Аммо отам яхшиликни пинҳона, ҳеч кимга билдирмай қиларди. Сизга отам билан боғлиқ бир ҳодисани гапириб бераман. Бир неча йиллар аввал мактаб боғини кезиб юриб отам булоқ ёнидаги дарахтлар орасидан келаётган йиғи товуши қулоғига чалинибди. Секин овоз келаётган томонга юрса, ўзининг синфидаги ўқувчилардан бири йиғлаб ўтирган экан. Ўқувчининг афт-ангоридан моддий аҳволи ҳаминқадарроқ оила фарзан-

ди экани сезилиб турган экан. Отам болакайнинг яқинига бориб:

– Нима бўлди, ўғлим, тинчликми? Нега йиғлаяпсан? – дея сўрабди.

– Ўртоқларим ўйнаптилар. Қўлим мажруҳ бўлгани учун мени ўйинларига қўшмаяптилар, – дея жавоб берибди ўқувчи йиғламсираб.

– Қани, мен билан юр-чи, – деб отам болани етаклаб уни ўйинларига қўшмаётган ўртоқлари томон юради. Отам болаларга бу ишлари яхши эмаслигини, қўли ногирон ўртоқларининг ўрнида улар ҳам бўлиб қолиши мумкинлигини, ҳар бир одамнинг ўзига хос бир кемтиклиги бўлишини айтиб, болакайни ўртоқларининг ўйинига қўшиб қўяди. Сўнг ўқитувчилар хонасига келиб, доктор оғайнисига қўнғироқ қилиб вазиятни англатади. Доктор ҳам жарроҳлик амалиёти йўли билан болакайни даволашини, муолажа харажатларининг бир қисмини ўз ҳисобидан қоплашини айтади. Қолган қисмини эса отамнинг ўзи тўлайдиган бўлибди. Боланинг оиласи билан бу ҳақида гаплашгани амакимни жўнатади. Чунки отам ёрдамани ҳаммага кўз-кўз қилишни истамайди. Бола ўқитувчиси олдида ўзини қарздор ҳис қилиши мумкинлигини ўйлаб, бу ҳолатда ўзи четда туришни кўзлайди. Мактабдан боланинг уй манзилини олиб йўлга тушган амаким, манзилга келганида нохуш ҳолатга тушади. Уй жуда эски ва кичкина кулбага монанд экан. Деворлари нураб, тўкилиб ётган уй эшигини чалибди. Уст-боши униққан, йиртиқ-ямоқ кийимли бир аёл эшикни очибди. Амаким ундан бир қўли мажруҳ боласи бор-йўқлигини сўраб, жавобдан ўзига керак хонадонга келганини билади ва аёлга:

– Мумкин бўлса, ичкарида гаплашсак. Сиз учун муҳим масала сабабли келгандим, – дейди. Аёл хижолатли алпозда амакимни уйга таклиф қилади. Амаким уйнинг ичкарисини ташқарсидан ҳам баттар хароб аҳволдалигини кўриб, юраги орқага тортиб кетибди. Биргина хонадан иборат кулбанинг бир бурчагидан ошхона сифатида фойдаланаркан. Бошқа томони эса ётоқхона, меҳмонхона вазифасини бажарар экан. Амаким истиҳола билан сўзга кирибди:

– Мени саховатпеша бир инсон сиз томонга жўнатди. Ўғлингизнинг соғайишига ёрдам беришни истаяпти у. Ўғлингизни жарроҳлик амалиёти билан даволашга рози бўлсангиз бўлди, барча сарф-харажатларни ўша инсоннинг ўзи қилади.

– Шу замонда ҳам бундай яхшилик қиладиган одам бор эканми? – Аёл ҳайрат ва ишончсизлик билан амакимга қарабди.

– Ҳа, яхши инсонлар бор, хоним. Сиз ишонинг...

– Майлику-я, фақат мен эримдан бир оғиз сўраб кўрай-да...

– Бўпти. Ундай бўлса мен сизга телефон рақамини қолдираман. Албатта менга кўнғироқ қилиб, жавобингизни айтасиз...

Бир-икки кундан сўнг боланинг оиласи амакимга кўнғироқ қилиб, жарроҳлик амалиётига рози эканликларини айтишади. Амалиёт муваффақиятли ўтиб, болакай дарддан, маҳзунликдан халос бўлади. Айни пайтда ўша болакай номдор жарроҳ-доктор сифатида элда обрў қозонган.

Бир куни телевизорда намоиш қилинган бир дастурда: “Менинг жарроҳ бўлишимга сабаб бўлган инсондан миннатдорман. Агар шундай инсон бўл-

маганида ҳозир таниқли шифокор бўлолмасдим ва ҳозир бу дастурга машҳур жарроҳ сифатида таклиф қилинмаган бўлардим. Ўша инсон сабабли менинг ҳам ҳаётдаги ягона мақсадим инсонларга ёрдам қилиш, яхшилик қилиш бўлиб қолган. Ҳар йили уч-тўрт ёрдамга муҳтож беморга ўз ҳисобимдан беминнат ёрдам қиламан, даволайман, жарроҳлик амалиётини ўтказаман. Уларнинг миннатдорона қиёфаларидан шунақанги бахт, ҳузур, хотиржамлик топаманки, бу туйғуларни миллардлаб доллар туҳфа этолмайди!" деди. Ўша кезде отамнинг севинч ва ғурурдан кўзига ёш келганини кўриб, инсонларга яхшилик қилиш, эҳтиёжмандларга ёрдам қилиш нақадар улуғвор ва роҳатбахш амал эканига яна бир карра ишонч ҳосил қилдим.

СЕНИ ШУНДАЙ СЕВДИМКИ...

Аёл ўттиз икки ёшда, жуда гўзал, турмуш ўртоғи ҳам кўркам эркак, денгиз офицери эди. Бир неча ой аввал янглиш ташхис оқибатида операция амалиёти муваффақиятсиз яқунланиб, гўзал аёл кўзларидан айрилган, буткул кўрмай қолган эди. Эри операциядан сўнг аччиқ ҳақиқатни эшитиб ўз-ўзига бир сўз берганди.

Кунлар ўтаверарди. Аёл кундан-кунга ўзини ёмон ҳис қилар, жондан ортиқ севган эрига ўзини ортиқча юк деб ўйларди. Жуфтнинг бунчалик сукутда қолгани, забун аҳволи эркакни қайғуга соларди. Тўсатдан ёдига рафиқасининг аввалги иши тушди. Ишига қайтишини хоҳларди. Аммо бунини жуфтига қандай айтишни билмасди. Чунки аёл жуда маҳзун ва тушкун эди. Бутун журъатини тилига

тўплаб, оқшом рафиқасига гап очганди, аёл даҳшат билан бақирди:

– Мен қандай ишлайман, ахир кўрман-ку!

Эри унга ёрдам беришини айтди. Ҳар куни тонгда ўзи ишга олиб бориб қўйишини, кечкурун ишдан олиб қайтишини, яна аввалгидек ишлаб кетишига ишонишини айтди. Эркак аелини яхши биларди ва у гарчи кўзи ожиз бўлса-да, ишини аъло даражада бажара олишини биларди. Аёл умидсизлик билан эрининг таклифини қабул қилди. Чунки уни қаттиқ севарди, сўзи қайтиб, ранжиб қолишини истамасди.

Ҳар куни эрталаб жуфтани ишга ташлаб қўяр, ишдан сўнг ўзи олиб келарди фидойи эр. Кунлар шундай ўтарди. Аввалгидан анча аҳволи ўнгланиб, қувноқ бўлиб қолди аёл. Эри эса бундан ортингини истарди. Ўзига сўз берганди, ваъдасини бажариш учун охиригача ҳаракат қилиши керак эди. Бир оқшом жуфтига:

– Энди ишга ўзинг бориб қайтасан, – деди.

Аёл шошиб қолди. Асло бундай қилолмаслигини айтди. Эри гапида қатъий турганди, яна уни ранжитишни истамасди. Буни ўзи ҳам астойдил хоҳлаб турган бўлса-да, бундай қила олишига ишонмасди. Аммо журъатини тўплади.

Энди эрталаблари аёл автобус бекатига ўзи борар, автобусда ишига бора оларди. Кунлар-кунларни қувалаб ўтар, ҳеч муаммо йўқ эди.

Бир куни автобусга чиқаётганида ҳайдовчи:

– Сизга ҳавасим келади, хонимафанди, – деди.

Аёл бу гап ўзигами бошқагами айтилганини англамай, секингина “Нега?” дея сўраганди, ҳайдовчи:

– Чунки ҳар куни эрталаб ортингиздан бир офицер кийимидаги ёш эркак автобусга чиқади ва йўл

бўйи сизга муҳаббат тўла нигоҳлари билан термилганча келади. Автобусдан тушганингиздан сўнг яшил чироқ ёнганида йўлдан нарига ўтишингизни кузатиб туради ва сиз бинога кириб кетганингиздан кейин ортингиздан ҳавода бўсалар юбориб, адоқсиз севги билан қўлларини силкиб қолади, – деди.

Аёлнинг кўнгил кўзи ёришиб, чеҳраси аввалгидан-да гўзаллашиб кетди.

ТАХИР ТУҒИЛГАН КҮН

Бир пуфлашда ҳамма шамларни ўчирди. Жажжи ўпкасида ҳаво қолмагунча пуфлади. Қаҳрли шамолдай, ғам билан яраланган жигар жароҳати дарди билан пуфлади. Изтироб шамолидай пуфлашда шамлар лаблар тирқишидан чиқмаган изтироб оғриғига тоқат қилолмай сўндилар. Шамлар ўчиб-ўчмасидан боланинг кўнгил оғриқларидан қора туманлар буруқсиди. Шамлар қора тутунга айланиб, болакайга ҳамдард бўлганини завқдан қийқираётганлар билмадилар.

“Туғилган кунинг билан!” деган ёзувли торт устида беш дона шам тизилганди. Демак, беш ёшга тўлганди. Бешинчи ёшига қадам қўйган эди ва жажжигина юракчаси бор эди болакайнинг. Миттигина бўлишига қарамай юрагида оғир юк юкланганди. Ҳаммадан кўп севган кишисининг ҳасрати жо эди мурғак юракчасида.

Шамлар бир пуфлашда ўчиб, завқли қийқириқларга уланди. Ортидан олқишлар янгради. Табрик овозлари аралашиб кетди. “Туғилган кунинг билан!”, “Таваллуд топган кунинг муборак бўлсин!” дея лўппи юзчаларидан ўпдилар. Ҳамма

шод-хуррам эди. Меҳмону мезбонларнинг юзи се-
винч табассумидан нурли эди. Фақат болакайга
татимасди бу қувонч. Қутловчиларга шохдан янги
тушган япроқдай маъюс ва сўник юзини тутарди.
Меҳмонлар қутлайдилар, ўпадилар, олқишлайдилар,
қувнайдилар. Бу табриклар ва қучиб-суйишлар ора-
сида бир одамнинг меҳри етишмаяпти. Болакай
учун ҳаммадан азиз ва қадрли бўлган инсоннинг
меҳри ва табриги йўқ бу қутламаларда.

Ҳадя улашиш бошланди. Туғилган кунини совға-
ларини қабул қилиш бола учун энг хуш дамлар. Ле-
кин бу болакай ўзига тухфа этилаётган ҳадяларни
қуруқ “Раҳмат” билан қабул қилар, ўрамларни оч-
май бир бурчакка иргитиб қўя қоларди.

Ҳамма кўлидан келганча уни қувонтиришга
ҳаракат қиларди. Барча ҳаракатларга қарамай, бо-
лакай завқланмас, қувонмасди. Шунчаки совуқ-
сўник алпозда меҳмондорчиликни томоша қиларди.
Меҳмонлар унинг учун келгандилар. Туғилган кун
уники эди. Аммо минг афсуски, энг ғамгин ва бу
меҳмондорчиликни хушламаётган ҳам бир у эди.
Болалар ўйнар, торт ва ширинликдан татиб, ма-
зали ичимликлар ичардилар. Катталар ҳам ўзаро
суҳбатларга берилиб кетдилар. Болакай эса бир
бурчакда бир инсоннинг туғилган кун тадбирида
йўқлигидан эзилиб ўтирарди.

Меҳмондорчилик тугади. Дастурхон бўшаб қолди.
Фақат бир бурчакдаги идишларга ҳеч ким қўл узат-
маганди. Меҳмонлар қайтдилар. Уйда онаси, бувиси
ва онаси қолди. Онаси телевизор томоша қилишга
ўтирди. Болакай хонасига кирди. Кўзларида аччиқ
аламли ёшлар яширин эди. Хонасига кирди-ю, изти-
робларига таслим бўлиб хўрсиниб-хўрсиниб йиғлай

бошлади. Ўксиниб, нафаси ичга ютилиб йиғлади. Туғилган кунини дадаси билан бирга нишонласа нима бўларди-я?.. “Дадажоним! Ҳозир қаердасиз?” деган ўйидан кўнгли ўртаниб бадтар йиғи хуруж қиларди.

Шу пайт дадаси телефонининг суратлар галереясини очиб, бир-икки йил олдинги суратларни томоша қилаётганди. Ягона ўғлининг учинчи ва тўртинчи туғилган кундаги суратларни томоша қилар, соғинч қайғусидан ўртанарди. Отанинг қўлидаги телефон титрар, экран ойнасида ёш томчилари оққанди.

“ТУШЛАРИМГА КИРИНГ, ОНАЖОН...”

Ўн ёшлардаги қизалоқ мактаб формасининг тугмаларини шоша-пиша қадаркан, кўрқувдан қўлчалари дағ-дағ титрарди. Ухлайверганидан шишиб кетган кўзларини ишқалаганча ташқарига чиқди. Шошганидан пойабзалини нотўғри кийгани учун йўлда қоқилиб йиқилиб тушди. Кейинги кунларда сурункасига кеч уйғоняпти. Уйқучилигидан биринчи дарсга етиб боришга улгурмаяпти. Кечиккани учун ўқитувчисининг жазосидан ҳам кўра унга ёлғон гапиришдан чарчади қизалоқ. Бу сафар қандай баҳона ўйласин энди? Ухлаб қолганини айтса, ўқитувчисининг ҳар галгидан ҳам қаттиқ жаҳли чиқади. Онажонисига ҳар қандай ҳолатда ҳам ҳеч қачон, ҳеч кимга ёлғон сўзламайман, дея сўз берганди. Дарсга кечиккан кунлари ўқитувчисининг қаҳр-ғазабли қарашларидан чиққан “ёнғин”га чап бериш учун тўқиган ёлғонлари ортга чорасизларча бекинади. Мактаб дарвозасига яқинлашганида

хижолат ва хавотирдан қоп-қора терга ботди. Пешонасидан, соч толаларидан тер томчилар, қалтираётган бармоқчалари, афт-ангори хавотирли эканини бўрттирарди. Қирмизи ёноқлари, кўзилари шишган, қадам ташлаётганида оёқлари ўз-ўзидан тойиб кетаверарди. Кичик жуссаси зўрға кўтараётган портфелининг оғирлигидан энкайиб синф хонасининг эшигига яқинлашди. Яна бир марта ёқаси, уст-бошини тўғрилаган бўлди-да, секин эшикдан ичкарига кулоқ солди. Ичкаридан ҳеч қандай овоз эшитилмади. Портфелини орқасидан кўлига олиб, кичик кўлчалари билан эшикни секин тақиллатди-да, хуркак қадамлар билан ичкарига кирганди, синфдаги жимжитликни шивир-шивир қоришиқ кулги овозлари бузди. Синфдошларининг айримлари кечиккани учун унга жаҳл қилар, айримлари истехзо билан кулиб масхара қилишарди. Қизалоқ партасига бориб ўтирмақчи эди, ўқитувчининг қаҳрли овози ўқувчиларнинг кулгу овозини тиндириб, қизалоқнинг юрагини титратди:

– Тўхта! Ўтирма жойингга! Сени ҳар куни уялтиришдан, жазолашдан зерикдим, сен кечикишдан зерикмадинг. Доска ёнига ўт ва дарс тугаганигача бир оёқда тур. Оёғингни ерга қўйганингни ё алмаштирганингни кўрмай!..

Ўқитувчининг нишонга отган ўқи жажжи қалбни қоқ ўртасидан яралади. Қизалоқ тажрибасиз расом чизган ғамгин суратдай синф ўртасида бошини эгиб турарди. Бошқа болаларнинг пиқ-пиқ кулгиси мўйқаламнинг суратга урилган охирги зарбалар бўлди. Қизалоқ ёғишга ҳозирланган булутдек титраганча доска олдига келди. Бир оёғини кўтариб,

иккинчи оёғида тик турди. Дарс қолган жойидан давом этди.

Кичик, қоқсуяк оёқчаларида дармон тугай-тугай деганда изтироби ва дарсни ниҳоялаган кўнғироқ чалинди. Ёнғиндан қочгандай ўзини эшикка урган болалар, доска олдидаги ғамзада жонли суратни унутгандилар. Ўқитувчи китоб-дафтарларини йиғиштираётиб, қизалоқнинг юзига яна бир бор қаҳр билан тикиларкан:

– Бўлди! Чиқишинг мумкин! – деди. – Сўнг ниманидир хотирлагандай ўйга ботиб, увишган оёқларини чигилини ёзиш учун секин қадам ташлаётган қизчага деди:

– Тўхта! Ҳар куни дарсга кечикиб келасан. Бунақаси кетмайди! Ё мароқли уйқудан ёки мактабдан воз кеч! Иккисини бир пайтда олиб боришингдан чарчадим. Онанг қандай она эканки, боласини эрта уйғотиб, мактабга ҳозирламаса? Қачон мактабга келиб, қачон ўйга қайтишингни назорат қилмаса! Неча бора синф йиғилишларига чақирганимга қарамай, бирор марта уни кўрмадим. Сенинг бу масъулиятсизлигинг бошқа болаларга ҳам таъсир қилишини истамайман. Ё ўзингга кел, мактаб қоидаларига риоя қил, ёки...

Ўқитувчининг оғзидан чиққан чақмоқлар қизалоқнинг кўзларида ёғишини кутаётган булутларга тушди. Шахло кўзчалардан ёғаётган ёмғирлар қаттиқ юракни юмшатишга ожизлик қилар, қаҳрли саволлар давом этарди:

– Ўқишни истамайсанми? Шундай бўлса бизни ҳам, ўзингни ҳам қийнама.

Қизалоқнинг боши эгилди:

– Йўқ, устоз, – деди. – Ўқишни истайман. Фақат ҳар куни тонгда бир туш кўраман.

– Қандай туш кўрасан?

– Ўтган йили бизни ташлаб кетган онажонимни жаннатда юрганини туш кўрдим. Мени қаттиқ соғинганини айтди. Мулойим кўллари билан бошимни силамоқчи бўлиб кўлини узатса, уйғониб кетаман. – Ёноқларида оққан ёшни артиб, бир хўрсинди-да, давом этди:

– Онамни шунчалик қаттиқ соғиндим-ки. Шу тушни яна такрор кўрарман, балки тушим қолган еридан давом этар, деб яна ухлайман, уйғонишни истамайман. Лекин тушим ҳеч қолган жойидан давом этмайди... –

Бундан ортиқ дардини тушунтирадиган кучи қолмаганди қизалоқнинг. Титраган товуши билан бир амаллаб яна бир жумла ясади:

– Тушимда бўлса ҳам онамнинг бир боргина бошимни силашини, мени бағрига босиб, эркалашини шунчалик истаيمانки...

Ўқитувчининг лаблари қонаб кетганди. Чунки ўкириб йиғлаб юбормаслик учун лабларини қаттиқ тишлаб олганди...

КЕЧИККАН АФСУС

Ўша оқшом уйга келганимда хотиним кечки овқат учун стол тайёрлаётганди. Кўлидан ушладим ва гаплашиб олишимиз кераклигини айтдим. Овқатланиш столига ўтирди ва жимгина овқатлана бошлади. Кўзларида кўрқув ва хавотир акс этарди.

Нима қилишимни билмай туриб қолдим. Оғиз жуфтлаб бир нима деёлмаётгандим. Аммо ўйлаганларимни гапиришим керак эди:

– Ажрашамиз... Сен билан ажрашмоқчиман...

Асабийлашмади. Гапимга жавоб бермади. Фақат сабабини сўради.

Жавоб бермадим. Жим тураверганимдан ғазаби қайнади. Қўлидаги санчқи ва пичоқни ирғитиб юборди. Бор овози билан бақирди:

– Одам эмассиз! – деди. Шундан бошқа бир оғиз ҳам гапирмадик. Хотиним тун бўйи йиғлади. Буни билиб тургандим. Турмушимиз бузилишидан хавотирда эди. Лекин уни тинчлантирадиган гап гапирмадим. Мен бошқасига ошиқ бўлиб қолгандим, хотинимни ортиқ севмасдим.

Виждоним қийналиб никоҳ шартномаси тайёрладим. Шартномага кўра уй, автомашинамиз ва ширкатнинг ўттиз фоиз акциясига эгалик ҳуқуқини хотинимга беришга рози эдим. Шартномага кўз югуртириб чиқди-ю, йиртиб ташлади. Ўн йил бирга ҳаёт кечирган аёлим бир зумда менга бегона бўлиб улгурди. Унга сарфланган вақтим ва ҳаракатларим учун афсусда эдим, аммо ортга қайтолмасдим. Гулни беҳад севар эдим. Хотиним хўнграб-хўнграб йиғлай бошлади. Унинг кўзёшлари юрагимни эзарди. Аммо хаёлимдан ажрашиш фикри ҳеч узоқ кетмасди. Аксинча, тезроқ хотиним билан ажрашиб, Гул билан янги ҳаёт бошлаш мен учун энг тўғри қарор эди.

Бир кеча уйга кеч келдим. Хотиним столга мук тушиб нималарнидир ёзарди. Уйқум келаётгани учун кечки овқатни ҳам емай уйқуга кетдим. Гул билан кун бўйи вақт ўтказиб, уйга чарчаб келгандим. Уйқудан бир уйғониб қарасам ҳамон хотиним нималарнидир ёзаётган эди. Аммо унинг нима қилаётгани менга аҳамиятсиз эди ва бошимни ўгириб уйқуда давом этдим.

Эртаси куни тонгда шартларини ёзиб қўлимга тутқазди. Мендан ҳеч нарса истамасди. Фақат ажрашишимизни эълон қилишдан олдин бир ой бирга яшашимизни, бу муддатни бахтли оила сифатида ўтказишимизни истагандим. Бунга сабаб қилиб ўғлимизнинг имтиҳонлари борлигини, бу пайтда унга бизнинг ажрашишимиз оғир ботишини кўрсатганди. Қабул қилдим. Айтганча, яна бир шарти бор эди. Худди турмушимизнинг илк кунларидагидек бир ой мобайнида ҳар куни тонгда уни ётоқдан эшик олдиғача қўлларимда кўтариб боришим керак эди. “Эсини ебди бу”, деб ўйладим ва охириги кунларимизни яхши ўтказиш учун индамай шартини қабул қилдим.

Бу шартлар ҳақида Гулга гапиргандим баланд овозда қаҳқаҳа отиб кулди-да, барибир охирида ажрашишга мажбур бўлишини айтди.

Биринчи кун уни кучоқлаб, кўтариб эшикка олиб чиққанимда ғалати бир ҳиссиётни туйдим. Ўғлимиз орқамизда туриб қувончдан сакрар:

– Отам онамни кўтардилар! – деб чапак чаларди. Унинг қувончини кўриб ўзимдан уялдим, юрагимни нимадир ачиштирди. Ётоқдан уй эшиғигача бўлган ўн метрларча масофани хотинимни қўлларимда кўтариб босиб ўтдим. Хотиним кўзларини юмди ва:

– Ажрашишимизни ўғлимизга айтманг, – деб пичирлади. Бошим билан “хўп” ишорасини бердим. Лекин юрагимга аллақандай қайғули ҳис чўкди. Эшик олдиға уни қўйиб юбордим. Хотиним ишға бориш учун бекатда автобус кута бошлади. Мен машинамга ўтириб ишға кетдим.

Иккинчи кун бу “ўйин”ни ўйнаш бизға кечагидан ҳам осонроқ бўлди. Хотиним бошини кўксимға

қўйганди. Унинг муаттар исини туйдим. Бирдан хотинимга анчадан бери қарамаганимни ўйладим. Унинг турмуш қурганимиздагидек ёш эмаслигини кўрдим. Юзларида йиллар изтиробининг нақши-ажинлари бор эди. Сочларига оқ тушганди. Ўтган йиллар унинг ёнгинасидан шундоқ ўтиб кетмаганди. Шу йиллар мобайнида мен унга нималар қилган бўлсам, ҳаммаси юз-кўзида, ҳуснида акс таъсир қолдирганди.

Тўртинчи кун уни қучоғимда кўтарганимда ишонч туйғусини ҳис қилдим. “Бу аёл ҳаётимнинг ўн йилини менга ҳадя қилган аёлдир” деган ўй кечди ҳаёлимдан. Бешинчи кун бу ишонч туйғуси янада мустаҳкамланди. Бунини Гулга гапирмадим. Кунлар ўтгани сари уни кўтариб эшик олдига олиб бориш яна ҳам ёқимли тус олаётганди. Балки, “Эрта-индин ажрашаман, вақт ўтяпти”, деган ўйдан менга ёқимли туюлганми, билмадим.

Бир куни тонгда унинг кийинишига эътибор бердим. Кийимлари ўзига кенгайиб бораётганидан ёзғирарди. Шу топда унинг аввалгидан озиб қолганини сездим. Демак, шунинг учун ҳам уни кўтаришга қийналмаётганимни ўйладим. Тўсатдан юзимга тикилди. Юрагида кучли оғриқ ва қайғу борлигини пайқаш қийин эмасди. Бошини силадим. Шу пайт ўғлим келиб қолди ва:

– Отажон, онамни қўлларингизда кўтариб эшик олдига олиб боришингиз керак, – деди. Кейинги кунлар ўғлим учун отаси онасини қўлларида кўтариб эшик олдигача олиб бориши доимий ҳаётимизнинг бир парчасига айланиб қолганди. Хотиним ўғлимизни ёнига чақирди ва уни қаттиқ бағрига босди. Мен бошимни эгиб олдим. Ҳануз қароримдан воз кечишни истамасдим. Уни қучоғимга олдим ва

ётоқдан эшик олдиғача кўтариб бордим. Хотиним кўлларини бўйнимдан кучоқлаб олганди, мен уни маҳкам тутиб тургандим. Худди турмуш қурган кунимиздагидек.

Хотиним кундан-кунга вазн ташлаётганди. Унинг бунчалик озиб бораётганидан хавотирда эдим. Охирги кун уни кучоғимда кўтариб чиққанимда кўнглимда бошқача ҳисларни туйдим. Ўғлимиз мактабда эди. Ҳаётимизнинг яқин бир ойи қанчалик ажойиб ўтганини айтдим хотинимга. Офисга бордим у машина эшигини қулфламай лифтда юқори қаватга чиқдим. Ҳар замонда қарорим ўзгариб қолишидан чўчирдим. Эшикни Гул очди. Унга хотинимдан ажрашмаслигимни айтдим. Ҳайрат билан кўлини пешонамга қўйди ва:

– Мабодо иссиғингиз чиқмаяптими? – деб сўради.

– Мени кечир, Гул, аммо мен хотиним билан ажрашмоқчи эмасман, – дедим. – Турмушимизнинг рангсиз бўлиб қолгани бир-биримизни қадрламай кўйганимиз, бир-биримизга эътибор бермай кўйганимиздан экан. Унга уйланган куним эшикдан ичкарига кўтариб олиб кираётганимда: “Сени умримнинг охирига қадар қўларимда, юрагимда кўтариб юраман”, дея садоқат қасамини ичганимни энди хотирладим.

Гул алам ичида юзимга бир тарсаки тортидида, хонага кириб йиғлай бошлади. Уша заҳоти ортга қайтиб, гул дўконидан хотиним учун чиройли гулдаста сотиб олдим-да, безакли гулқоғозга: “Ҳаётимнинг охиригача сени қўлларимда кўтариб юраман”, деб ёздим.

Уйга боргунимча қувонч ва мамнунликдан еттинчи осмонда учардим. Гулдастани кўтариб ётоғи-

мизга кирар эканман, хотинимнинг ўлиги устидан чиқдим. Бечора хотиним бир неча ойдан бери саратон хасталиги билан олишар, мен бўлсам Гул билан вақтимни ўтказиб, унинг дардидан ҳатто хабар ҳам топмаган эканман. Умри оз қолганини билиб ўғлимизнинг ёдида ёмон ота, бевафо эр сифатида қолишимдан мени асрашга уринган экан. Умрининг сўнгги кунлари ўғлимизнинг хотирасида мени яхши эр сифатида қолдирган эди. Мен хотинимнинг вафотидан сўнг бошқа аёлга уйланмадим. Чунки ҳеч ким менга ўғлимнинг онаси каби вафодор, муҳаббатли ва фидойи бўлолмаслигини яхши билардим.

УСТОЗИГА САБОҚ БЕРГАН ШОГИРД

Мактабда ўқиш бошланган куни ўқитувчи 5-синф ўқувчилари қаршисида туриб ёлғон сўзлади. Ўқувчиларига бир-бир қараб чиқди-да уларни жуда яхши кўришини айтди. Аммо бунинг иложи йўқ эди. Чунки бурчакда боши бир ёнга эгилган Мустафо Йилмаз исмли болакай бор эди. Мадиҳа хоним бир йил олдин Мустафони кузатганди ва болалар билан ўйнамаслиги, уст-боши кирлиги, қачон қарамасин йиртиқ, увада кийимларда юришини кўрганди. Мадиҳа хоним Мустафони шу қадар ёмон кўрардики, охир-оқибатда бу нафрат ўқитувчига ўқувчисининг дафтарларини қизил қалам билан “безаш” ва унга “паст ўзлаштирувчи ўқувчи” деган нисбатни беришига сабаб бўлди. Ҳатто Мадиҳа хоним Мустафога паст баҳо қўйишдан завқланарди ҳам.

Мадиҳа хоним синфдаги ҳар бир боланинг тавсифномаси билан танишиш керак эди. Шунда ҳам Мустафонинг тавсифномаларини энг охирига қўй-

ди. Аммо унинг ҳаёти билан танишганида кутилмаган ҳолатдан юраги орқага тортиб кетди. Мустафони биринчи синфда ўқитган ўқитувчиси шундай ёзган эди:

“Мустафо ҳар доим кулиб юрадиган, кўзлари порлаб турадиган шўх бола. Уй вазифаларини тўлиқ ва хатосиз бажаради. Тарбияси чиройли. Уни кўрган ҳар бир киши шундай фарзанди бўлишини орзу қилади”.

Иккинчи синфда ўқитган ўқитувчиси эса шундай деганди: “Мустафо ҳар томонлама мукамал ўқувчи. Синфдошлари уни жуда яхши кўришади. Аммо онаси оғир касал бўлгани учун қайғуда ва уй ишлари ҳам унга қолиб кетган”.

Учинчи синф ўқитувчиси: “Онасининг ўлими Мустафо учун жуда оғир бўлди. Мустафо бу ғамни кўлидан келганча енгишга уриняпти, аммо дадаси бола билан мутлақо қизиқмаяпти. Агар болакайга ёрдам берилмаса, уйдаги ҳолат уни чўктириб кўяди”, деганди.

Тўртинчи синфда Мустафони ўқитган ўқитувчи эса шундай деган эди: “Мустафо ҳеч ким билан гаплашмайди. Дарсларни яхши ўзлаштирмайди. Ўртоқлари ҳам йўқ. Баъзан дарсда ухлаб қолади...”

Тавсифномаларни ўқиркан Мадиха хоним муаммо нимадалигини англади ва ўзидан уялди. Ўқувчилари устозлар байрамида унга чиройли совғалар, ялтироқ гулқоғозларга ўралган ҳадялар берганида ҳам ичдан қувонмади. Мустафонинг совғасини қабул қилгунича Мадиха хонимга ҳеч бир ўқувчисининг совғаси татимади. Мустафонинг ҳадяси кичик дўкондан олинган қалин, қаҳваранг газета қоғозига тартибсиз ўралган эди.

Мадиҳа хоним уни бошқа совғаларнинг ичида очишга юраги дов бермади. Ўқитувчи ҳадя халтаси ичидан сохта олмос тошларининг айримлари тушай деб турган билагузук ва бир флакон ифорни олаётганида ўқувчилар кула бошлаганди. Мадиҳа хоним билагузукнинг қанчалик чиройли эканини айтганида болаларнинг кулгиси тинди. Дарҳол билагузукни тақиб олди ва ифордан билакларига суртди. Мустафо ўша куни дасрдан кейин қолиб ўқитувчисига:

– Устоз, сиздан онамнинг ҳиди келяпти! – деди.

Болалар уйга кетгач, Мадиҳа хоним узоқ йиғлади. Ўша кундан кейин Мустафо билан алоҳида шуғулланадиган, ўқиш-ёзиш ва арифметикадан унга сабоқлар беришни бошлади. Ўқувчиларни ҳам бунга жалб қилди. Мадиҳа хоним Мустафо билан шуғулланаётганида болакайнинг зеҳнда ижобий ўзгаришлар сезиб хурсанд бўларди. У билан қанчалик қаттиқ ишламасин, Мустафо ҳам устозига тезлик билан жавоб қайтараётганди. Ўқув йили охиригача Мустафо синфдаги энг аълочи ўқувчига айланди. Мадиҳа хоним ҳамма ўқувчисини бир хил яхши кўришини айтишига қарамай, Мустафони бошқача кўз билан севарди. Бир йилдан кейин Мадиҳа хоним эшиги олдида бир хат топиб олди. Унда Мустафо ҳаётида унга учраган энг яхши устоз эканини ёзган эди.

Олти йилдан кейин Мустафодан яна бир хат олди ўқитувчиси. Лицейни имтиёзли битирганини, имтиҳон баҳолари бўйича синфда учинчи ўринни олганини ва ҳанузгача Мадиҳа хоним унинг ҳаётидаги энг яхши ўқитувчи эканини ёзганди.

Бу мактубдан тўрт йил ўтиб Мадиҳа хоним собиқ ўқувчисидан яна хат олди. Баъзан жуда қийналган

бўлса-да, ўқишдан воз кечмаганини, яқинда энг аълочи талаба даражасида коллежни тамомлашини ёзган бу мактубда ҳам бутун ҳаётидаги энг яхши ва фидойи ўқитувчи Мадиҳа хоним эканлиги алоҳида қайд этилган эди.

Орадан яна тўрт йил вақт ўтди ва муаллима бошқа бир хат олди. Бу сафар олий маълумотли диплом олганидан сўнг ўқишни давом эттириб, бундан-да юксак мартабаларни мўлжаллаётгани ҳақида гапирган собиқ ўқувчи, Мадиҳа хоним ҳамон унинг ҳаётидаги энг яхши ва доно устоз бўлиб қолаётганини таъкидлаганди. Аммо энди исм-насаби бироз узунроқ эди. Мактуб “Проффессор, тиббиёт доктори Мустафо Йилмаз” дея имзоланган эди.

Мустафо бир қиз билан танишган эди ва у билан ҳаётини никоҳ риштаси асосида боғлаш ниятида эди. Отаси бир неча ой олдин вафот этгани учун, никоҳ тўйи тўрида куёвнинг онаси ўтирадиган ўриндиқда Мадиҳа хоним ўтиришини сўради Мустафо. Шубҳасиз бу таклифини Мадиҳа хоним шараф билди. Тошлари тушиб ётган ўша Мустафо совға қилган билагузукни тақди. Мустафонинг онаси бир пайтлар сепаб юрган ифрдан сепди. Бир-бирларини қучоқладилар. Ва доктор Мустафо Мадиҳа хонимнинг қулоғига шивиради: “Менга ишонганингиз учун ташаккур, устоз! Ўқишим кераклиги, буюк инсон бўлиб етишишим аниқлигини англатганингиз ва муҳими мен оддий ўқувчи эмаслигимга ишонтирганингиз учун ташаккурларим устоз!” Мадиҳа хоним кўзларида ёш билан собиқ ўқувчисига пичирлади:

– Мустафо, жон болам, мен хато ўйлардим. Менга ҳаётингни ўзгартиришимни, меҳр-муҳаббат

қандай бўлишини сен ўргатдинг! Сен билан таниш-гунимга қадар қандай ўқитувчилик қилганимни билмайман.

Инсонларнинг ҳаётини яхши томонга ўзгартиришга ҳаракат қилинг. Бу билан ўз ҳаётингиз ҳам нурли бўлади.

ҲАҚИҚИЙ МУҲАББАТ

Эрим муҳандис. Унинг хотиржам, мулойим табиятини севганим учун у билан турмуш қургандим. Бу хушфеъл эркакнинг кўксига бош қўйиб қалбим оташда ёнарди. Не ажабки, икки йиллик ошиқмаъшуқлик ва беш йиллик турмушдан кейин эримнинг мулойим феъли менга ёқмай қолса денг!

Эримнинг – бир пайтлари мен қаттиқ яхши кўрган – бу хусусияти энди ғашимга тегаётганди. Жуда эҳтиросли, ҳиссиётга берилувчан, романтикага ўч аёлман. Шу сабабли ҳам эримнинг “ичимдагини топ” феъли, севгисини изҳор қилмаслиги ва турмушимизда романтиканинг йўқлиги мени муҳаббатдан узоқлаштириб, эримдан кўнглим совиб кетди. Охири унга қароримни очиқладим: мен узил-кесил ажрашишга аҳд қилгандим. Эримнинг ҳайратдан кўзлари хонасидан чиқиб кетди:

– Нега? – деб сўради.

– Бундоқ олганда аниқ бир сабаб йўқ, – дедим ўзимни бепарво тутиб. – Шунчаки бу ишқсиз турмушдан чарчадим.

Тун бўйи бир сўз демади. Ўйлаётганди. Бу ҳоли ҳам тушқунлигимни ортиради. Ҳис-туйғусини, ғамташвишларини билинтиришни ожизлик деб тушунадиган одам билан яшардим. Шу пайтгача бирор

марта ҳис-туйғусини очиқ ифодаламаган одамдан нима ҳам кутардим!? Ниҳоят тилга кирди:

– Фикрингдан қайтишинг учун нима қилишим керак? Ҳа, инсоннинг феъли ҳеч қачон ўзгармайди, деганлари рост экан. Сўнгги илинж-истакларим ҳам сўниб бораётганиди.

– Саволингизнинг жавобини ўзингиз топиб, кўнглимни ишонтиролсангиз қароримдан воз кечаман. Биласизми, севгингизни исботлаш учун нима қилишингизни истайман? Тоғдаги жарлик тубида бир гўзал гул ўсади. Ҳаётингизни хавфга қўйиб бўлса-да ўша гулни мен учун узиб олиб кела оласизми?

Юзимга диққат билан тикилди ва:

– Бунинг жавобини сенга эртага айтаман, – деди. Охирги жумлалари сўнгги йилтиллаб турган умидларимни-да ўлдирди. Эртаси куни тонгда уйгонганимда, эрим уйда йўқ экан. Сутдан бўшаган шиша идишни ошхонадаги овқатланиш столига қўйиб, олдига бир хат қолдирибди.

“Севгилим, – дея бошланарди нома. – Сен хоҳлаган гулни сен учун узиб келардим, аммо юрагим бунга йўл қўймади. Чунки ҳар доимгидек компьютерни остин-устун қилиб, бузиб қўйганингдан кейин монитор олдида йиғлаб ўтирганингда уни тузатиб бериш учун қўлларим керак бўлади. Калитларни уйда унутиб қолдирганингни билиб, кўчада кутиб қолишингдан хавотир олиб сендан аввал уйга келиш учун оёқларим керак бўлади. Машина ҳайдашни яхши кўрасан, аммо нуқул шаҳарда йўлдан адашиб юрасан. Сенга йўлларни кўрсатишим учун кўзларимга эҳтиёжим бор. Уйда ўтиришни яхши кўрасан. Зерикмаслигинг, бекорчи нарсаларга

Ўралашиб қолмаслигинг учун ҳикоялар айтиб беришим керак. Бунинг учун эса оғзим керак бўлади. Эртадан кечгача компьютерга қарайверганингдан кўзларинг чарчаса, нури хиралашса кексайганимизда тирноқларингни олишим, сочларингдаги кўринишини истамаганим оқ толаларни бўяшим, тепадан пастган тушаётганингда қўлларингда тута олишим, гулларнинг рангини ёшлигингда сенинг юзинг рангидек эканини айта олишим учун кўзларимга эҳтиёжим бор. Аммо сени мендан ортиқ севадиган одам бўлса, ўша сен айтган жарликдаги гулни сен учун узиб келаман, ягонам... – Мактубни ўқир эканман кўзёшларимни тўхтатолмасдим. Ўқишда давом этдим. – Буларни ўқиганингдан сўнг, кўнглинг менга ишонса, илтимос, эшикни оч, жоним. Сен яхши кўрадиган кунжутли нон ва янги соғилган сут билан эшик ортида кутяпман..”

Ҳаяжон билан эшикни очдим. Эрим хавотир ва хижолатли алпозда кунжутли нон ва сут солинган халтани маҳкам тутганча эшик ортида турганди.

Энди ишончим комил эди: мени эримдан бошқа ҳеч ким бу қадар кучли муҳаббат ва ҳаяжон билан севмасди. Жарлик тубидаги танҳо гулни ўз жойида қолдиришга қарор қилдим. У севгисини исботлашга уринган бошқа ошиқларга керак бўлар. Мен эса чин муҳаббат шаробидан масту масъудман.

ХАСТА БОЛАНИНГ ОРЗУСИ

Она лейкоз (оқ қон) билан оғриган олти ёшдаги ўглига қараб, юрак бағри ўртанарди. Қалби изтироб ичида бўлишига қарамай, нимадир қилиб ўғлини севинтиришни ўйларди. Барча ота-оналар каби у ҳам фарзандининг улғайишини, орзуларининг рўёбга чиқишини истарди. Аммо бундай бўлмаслиги аниқ, хасталик чангалида боласи эзғиланаётгани ҳаммага аён эди. Шунинг ҳам она ўғлининг орзуларини рўёбга чиқаришга уринарди.

– Меҳмет, катта бўлганингда қайси касб эгаси бўлишинг ҳақида ҳеч ўйладингми? Катта бўлганингда қандай яшашингни орзу қилдингми?

Меҳмет узоқ куттирмай жавоб берди:

– Ойижон, мен катта бўлсам ёнғин ўчирувчи бўламан!

Она кулимсиради ва:

– Орзуингни рўёбга чиқаришга ҳаракат қилиб кўрамизми? – деди.

Кейин шаҳардаги ёнғин ўчириш мудирлигига борди ва ёнғин ўчириш хизмати ходимлари билан танишди. Уларга ўғлининг сўнгги истагини етказди. Боласини ўт ўчириш машинасига миндириб, шаҳар айлантиришга имкон бор-йўқлигини сўради.

– Бундан ҳам кўпроғини қила оламиз, – деди ёнғин ўчириш хизмати ходимларидан бири. – Агар ўғлингизни чоршанба куни эрталабда уйғотиб, кийинтириб турсангиз у бизнинг шарафли меҳмонимиз бўлади. Ўғлингизга ўт ўчирувчилар кимлигини кўрсатамиз. Биз билан бирга ёнғин ўчириш маҳкамасига келади, бирга овқатланамиз. Ёнғин ўчи-

риш амалий машғулотларида қатнашади. Бизга унинг ўлчовларини берсангиз, унг лойиқ хизмат кийимлари тиктириб кийдирамиз.

Уч кундан сўнг ёнғин ўчириш хизмати ходими Меҳметнинг олдига борди. Унга аталган махсус кийимчаларни кийдирди ва ётоғидан ўт ўчириш машинасигача кўтариб олиб бориб, машинага ўтқизди. Меҳмет ёнғин ўчириш хизматчиси ҳамроҳлигида ўт ўчириш машинасида маҳкамага борар экан, ўзини ниҳоятда бахтли ҳис қиларди.

Ўша куни шаҳарда учта ёнғин фалокат рўй берди. Меҳмет ҳар хил ўт ўчириш машиналарига минди, ҳатто маҳкама мудирининг хос машинасига ҳам ўтириб шаҳар айланди. Телевизорда одамлар жажжи ёнғин ўчирувчи – Меҳметнинг жасоратини томоша қилдилар. Орзусининг рўёбга чиқиши, унга кўрсатилган муҳаббат ва эътибор Меҳметни шунчалик севинтиргандики, у докторлар айтган муддатдан яна уч ой кўп яшади.

Бир кечаси Меҳметнинг аҳволи оғирлашиб, сўнгги дақиқаларини яшаётганида, умрининг охирида болакай ўзини ёлғиз ҳис этмаслиги учун бош ҳамшира оиласини касалхонага чақиртирди. Кейин Меҳметнинг ёнғин ўчириш хизмати ходимлари билан ўтказган кунини эслади ва ёнғинга қарши курашиш маҳкамасига кўнғироқ қилиб, Меҳмет ёруғ дунё билан видолашаётганида унинг олдида ёнғинга қарши кураш маҳкамасининг бирор хизматчиси, хизмат кийимида туришини илтимос қилди.

– Буни аъло даражада бажарамиз, – деди ёнғинга қарши кураш маҳкамаси мудирини. – Беш дақиқада ўша ерда бўламиз. Сиз бизга бу борада ёрдам

бера оласизми? Яъни машиналаримиз сиреналарини чалиб касалхона атрофида айланганида, раҳбариятингизга ҳеч қандай ёнғин рўй бермагани, шунчаки бир болани хурсанд қилиш учун унинг зиратига келганимизни хабар бериб, Меҳметжон ётган хонанинг деразасини очиб бера оласизми?

Беш дақиқалардан сўнгра ўт ўчирувчи машиналар сиреналарини чалганча касалхонага етиб келишди. Ўн тўртта ёнғин ўчириш хизмати ходимлари Меҳмет ётган учинчи қаватдаги хона деразасига тирмашиб чиқишди ва онасининг изни билан болакайни бағирларига босдилар. Улар Меҳметжонни жуда яхши кўришларини айтиб, болакайни эркаладилар. Ўлим билан юзма-юз турган Меҳмет ёнғин ўчириш хизмати мудирига қаради ва:

– Жаноб, мен энди чиндан ҳам ёнғин ўчирувчиманми? – дея сўради.

– Албатта! Ё бунга шубҳанг борми, Меҳметжон? – жавоб берди мудир.

Шу сўзлардан сўнг Меҳмет кулимсиради ва кўзларини бир умрга юмди.

АЛИФБО ДУОСИ

“Алиф, бе, те, се...”

Жума куни кичкинтой чўпон қўй боқиб юрган эди. Қишлоқ томондан азон овози эшитилди. Узоқдан қишлоқ эркаклари масжидга йўл олаётганини кузатар экан:

– Мен ҳам Роббимга юзланишим керак. Аммо Унга қандай ибодат қиламан? – дея ўйлади болакай.

Кичик чўпон намоз ўқишни билмас, бирорта сура ёки дуо ёдламагани ҳам. Ерга тиззалаб ўтириб

олди ва “Алиф, бе, те, се” деб эшитиб ёдлагани алиф-бо ҳарфларини санай бошлади. Бу дуони бир неча бор қайтарди. Шу ердан ўтиб кетаётган киши боланинг овозини эшитиб, юлғунлар орасидан унга қаради. Тиз чўкиб, қўлларини очиб, кўзларини юмганча алифбо ҳарфларини айтаётган болани кўрди ва ундан ҳайрон бўлиб сўради:

– Бу ерда нима қиляпсан, болажон?

– Дуо қиляпман, – деди бола.

Ҳайрати ошган киши яна сўради:

– Нега алифбони ўқияпсан?

– Нима деб дуо қилишни билмайман. Лекин Аллоҳ мени паноҳида асрашини, қўйларимга бўри ҳужум қилмаслигини ва улар тарқаб йўқолмаслиги учун менга ёрдам беришини истайман. Аллоҳ ҳамма нарсага қодир, шунинг учун ҳам ҳарфларни ўз ўрнида жойлаштириб, мен нима истаётганимни билади, деб ўйладим, – дея жавоб қилди бола. Кўзлари ёшланган киши жилмайди:

– Хотиржам бўлгин, Аллоҳ сенинг дуоингни ижобат қилганига шубҳам йўқ!..

АЛЛОҲГА ОМОНАТСИЗ...

Яқинларим билан хайрлашаётганда хоҳ мактубда, хоҳ телефонда ва ёки юз кўришиб турган ҳолда бўлсин “Аллоҳга омонат!” дейишга одатланганман. Болалигимизда онам хайрлашаётганда: “Аллоҳга омонат бўлинг!” “Аллоҳнинг паноҳига!” деб видолашишни ўргатганлар. “Аллоҳ омонатга хиёнат қилмайди. Яхши кўрганларинг билан хайрлашаётганда “Аллоҳга омонатсиз!” десанг, кейинги дийдорда уларни соғ-саломат кўрасан”, деб уқтиргандилар.

Бола ақлим билан бу ўғит маъносини чуқур туншунмаганим аниқ, лекин ҳар гал қариндошларимиз билан соғ-омон хайрлашганимизда: “Аллоҳга омонатсиз” деган иборани яхши кўриб кетардим. Ҳалихануз: “Аллоҳга омонатсиз!” деганимда кўнглим хотиржам тортади.

Ибн Можа ривоят қилган ҳадиси шарифда: “Хайрлашаётганингизда, бир-бирингиздан айрилаётганингизда: “Сени омонатга хиёнат қилмайдиган Аллоҳга омонат топширдим денг”, дея марҳамат қилинади. Яқинда бу ҳадиснинг ҳикматини янада чуқурроқ англатувчи бир ҳодиса рўй берди.

Ҳар куни эрталаб укам билан гаплашиб бўлиб “Майли, Аллоҳга омонатсан, Ўзи паноҳида асрасин!” дейман. Уч кун олдин атрофни туман қоплаган эди. Автомобилда фалокатга учрабди. Тўғридан ва орқа тарафдан келаётган машиналарга ҳалал бермаслик учун четга ҳаракатланмоқчи бўлганида бошқарувдан чиққан улов ариққа ағдарилиб кетибди. Темир топилади, моддий йўқотишнинг ўрни тўлади. Энг муҳими, пачақланиб, буралиб кетган автомашина ичидан ўша атрофдаги одамлар укамни соғ-саломат тортиб олишибди. Даҳшатли фалокатдан фақат пешонасида кичик ғурра билан соғ-омон чиққан укамни паноҳида асраган Аллоҳга чексиз ҳамду санолар, шукроналар бўлсин! Зеро, “Аллоҳнинг Ўзи энг яхши муҳофазачи ва Унинг Ўзи раҳмликларнинг энг раҳмлигидир” (Юсуф сураси, 64-оят).

Яқинларингиз билан хайрлашаётганингизда қайта дийдорлашишни истасангиз, “Кўришгунча”, “Хайр”, “Бўпти, гаплашамиз” деб эмас, “Аллоҳга омонатимсиз!”, “Аллоҳ ҳифзу ҳимоясида асрасин!” деб

хайрлашинг. “Сизни Аллоҳ учун яхши кўраман!” денгки, бу муҳаббат ҳақи-хурмати яқинларингиз Аллоҳдан ўзини ва сизни муҳофаза қилишини сўраб дуолар қилсин. Аллоҳга омонат бўлинг!

ЎРНИДА ҚИЛИНГАН ЯХШИЛИК

Аср намозидан кейин йўлдан ўтиб кетаётган Фотима, катта дўкон қаршисида иккита товуқ кўйиб олиб, ўтган-кетганга музтар тикилиб турган аёлга кўзи тушди. Аёлнинг ёнига борди ва ундан:

– Сизда жўжа борми? – дея сўради.

– Шу икки товуқдан бошқаси йўқ, – деди аёл.

– Бироз кечикдим, шекилли? Афсуски, мен фақат жўжа гўштини хуш кўраман-да, – деди Фотима.

Унга жавобан аёл маҳзун оҳангда:

– Тонг саҳарда келганингда ҳам бу товуқлардан бошқаси йўқ эди менда, – деди. – Эрталабдан бери шу ерда ўтириб, товуқларимни сотилишини кутаман. Омон бўлсин, дўкон эгаси шу ерда ўтиришимга рухсат берди. Мен бу товуқларни болаларимга едирish учун бир неча ойдан бери уйимда боқардим. Лекин кеча болаларим мактабдан қайтиб, мактаб мудири янги уст-бош ва портфелсиз мактабга киритмаслигини айтиб йиғлашди. Улардан “Товуқ гўшти ейсизларми ёки кийим билан портфель оласизларми?” дея сўрадим. Кийим ва портфелни танлашди. Эрталаб ваҳли бу товуқларни кўчага олиб чиқдим. Буларни сота олсам, топган пулимга болаларимга зарур нарсаларни олмоқчиман.

Фотима жилмайиб:

– Товуқлар учун қанча сўрайсиз? – деди.

– Бир юз эллик лира, – деди аёл.

Фотима унга 250 лира тутқазди ва:

– Бу товуқларни сўйиб, патини тозалайсизми? Бироздан кейин ишларимни ҳал қилиб қайтаман, – деди. Сўнгра Фотима ўқув қуроллари дўконига борди ва иккита портфель, ўқув қуроллари, дафтар-китоблар сотиб олди ва товуқларни патини тозалаётган аёлнинг ёнига қайтди. Аёлга кулимсираб:

– Бу товуқлар болаларингизга мендан ҳадя бўлсин. Офият билан тановвул қилсинлар. Ош бўлсин. Мана бу портфель ва ўқув қуроллари ҳам болаларингизга менинг совғам бўлсин. Буларни ишлатиб, яхши ўқисинлар, илмли инсонлар бўлиб етишсинлар, – деди Фотима.

Аёл уни бағрига босиб йиғлаб юборди. Шу орада дўкон эгаси ёнларига келди. Бошдан-оёқ бўлиб ўтган воқеаларни кузатиб турганди. Эркак Фотимага қараб:

– Мен бу хонимга пул бериб, товуқлари билан уйига қайтишини айтдим, лекин қабул қилмадилар. Кейин сиз келдингиз, мулоқотингиз чўзилганди, Аллоҳга сизнинг қалбингиз юмшаб, шу товуқларни сотиб олишингизни сўраб дуо қилдим. Дуойим қабул бўлди. Роббим бу яхшилигингизни қабул қилсин, синглим. Аллоҳ барча бандаларининг қалбини сизнинг қалбингиз каби мулойим ва кенг қилсин! – деди.

БИР КУНИ АФСУС ҚИЛМАЙ, ДЕСАНГИЗ...

Отам узоқ йўлга қатнайдиغان катта юк машиналарини ҳайдайдиган ҳайдовчи эди. Ўн беш-йигирма кунда бир отамни кўрардик. Орамизда алланечук узоқлик, совуқ муносабат бор эди. Болалигимда

отам билан ўтказган пайтларим бўлганини ҳеч эслолмайман. Отамнинг қучоғида ўтириб тушган суратим ҳам йўқ, ҳаттоки. Ўттиз йиллик умримда отамдан яхши бир сўз эшитмаган бўлсам-да, биз болаларининг ҳеч биримизга ёмон гапирмаган ҳам.

Кеча соат еттиларда ишдан келсам, қайнонам ҳам бизникида экан. Безовта кўринди. Ҳолбуки ўтган куни қайнонам меҳмонга келгандилар, хотиржам чақчақлашиб қайтгандилар. Ҳайронлигимни сездирмасликка уриниб салом-алик қилдим. Эрим ичкариги хонага имлади.

– Отанг юрак хуружига йўлиқибди. Яхшиям вақтида билиб қолишибди. Касалхонада, қатъий режимда ётибди. Аммо аҳволи анча яхши.

Нима ўйлаётганимни, нимани ҳис қилаётганимни билмай талмовсираб қолдим. Ота бизнинг оиламиз учун унча аҳамиятсиз тушунча эди. Эҳтиёжимизни онамга айтардик. Ҳамма муаммоларимизни ҳал қиладиган онам эди. Шу сабабдан ҳам ҳаётимда ота деган сўзни ишлатган пайтларим жуда кам бўлди.

Эрим билан касалхонага кетяпмиз.

– Қатъий режимда ётгани учун ёнига бирор одам киритилмайди. Отангининг ҳол-аҳволини фақат шифокорлардан сўрайсиз, – деди бир ҳамшира. Докторни кута бошладик. Кутиш асносида хаёлимдан ҳар турли фикрлар ўтарди. Бошқа пайтлари ҳеч хаёлга келмайдмган нарсаларни ўйларкансиз бундай ҳолатда. Мен ҳам ҳозир охириги марта қачон отамни қучоқладим, дея ўйлардим. Қачон охириги марта отамга меҳр билан тикилгандим? Шу ёшимгача отамни бир ҳайитда бағримга босгандим, бир мартагина. Юрагим ғашланади. Чап кўксимда аччиқ оғриқ сездим. Ўттиз ёшда отасиз қолиш мумкинли-

ги ҳақиқатдан ҳам одамни ғамга ботирар экан, буни биринчи марта ҳис этаётгандим.

Онам билан гаплашдим. Менга хабар бермагани учун жаҳл қилдим.

– Отанг: “Қизларга хабар берманглар”, деганди... – дейди онам ҳам чорасиз алпозда. Ажабо, отам бизни шунчалик қаттиқ яхши кўрармиди? Шу пайтгача отамни бағримга босмаганим, унга меҳрли кўзларим билан қарамаганим учун қаттиқ пушаймон бўлдим. Балки отам ҳам буни ўйлаб қанчалар пушаймон бўлгандир?

Орангизда қанчалик масофа бўлишидан қатъи назар, ота-онангиз, жигарларингиз ҳузурига боринг ва уларни бағрингизга маҳкам босинг. Зотан, бу ишни қилмаганингиз, қилолмаганингизнинг пушаймонлиги бир куни юрагингизни тилмасин. Агар ота-онангиз ҳаёт бўлсалар, ҳозироқ бориб уларни қучинг ва ёноқларидан меҳр билан ўпиб қўйинг. Ҳеч ким билмайди, балки бу ишни қилишингиз учун эртага жуда кеч бўлар.

АХЛАТ ИЧИДАГИ КИТОБХОН МУҲАММАД

Исмим Муҳаммад. Ўн тўққиз ёшдаман. Чиқинди қоғозлари тўплайман. Ҳар куни Қизилойдан Улусагача уч бор пиёда бориб келаман. Иккита кичкина хонаси бор уйчада беш ўртоғим билан яшаймиз. Улар чиқинди қоғоз тўпламайди. Мавлуд курилишда ишлайди. Ҳусайн ҳаммоллик қилади, Сидар ва Юнус эса пойабзал бўяб пул топади. Бизга яна бир ўртоғимиз кўшилган, Аббос исми. Ишлаёлмайди, буйраги касал. Аббосни биз боқамиз. Ўн уч ёшимдан бери Анқарада қоғоз тўплайман. Ниғделиданман.

Бошланғич синфга борган йилим Анқарага келгандик. Ўрта мактабни битирганман, холос. Синфдан-синфга ўтаётганимда ҳар йили тақдирланардим. Отам лицейга ёздирмади. Ишлаб пул топиб, фойдам тегиши учун кўчага ҳайдаб солди. Ўша кундан бери кўчадаман. Суратли, суратсиз, қора, оқ ва рангбаранг қоғозлар, картон қутилар йиғиб юраман. Иш-лашни бошлаган йилим отам бизни ташлаб кетди. Қимордан қарзи бор эди, бир куни эрталаб тонг саҳардан чиқиб кетди. Тирикчилик менга қолиб кетди. Онам мени эркалаб: “Арслон ўғлим” дерди. Юзимни силарди. Отам кетганига тўрт ой бўлган эди, қўшнилар онамга бир эркакни топишибди. Қимор ўйнамасмиш, ибодатда эмиш. Хотини вафот этган, икки қизи бор экан. Онамга: “Сени қабул қиламан, болаларингни ҳам. Лекин Муҳаммадни эмас!” дебди. Онам ҳайрон қолибди:

– Нега Муҳаммадни қабул қилмайсиз? У ҳам менинг бола-ку?

– Икки қизим бор, бири ўн тўрт, бири ўн икки ёшда. Муҳаммад билан бир уйда яшаши жоиз эмас, – дебди эркак. Уч синглим бор эди, бир-биримизни яхши кўрардик. Онам учун бир қарорга келиш осон кечмади. Бир кеча мени қаршисига олди.

– Ўғлим Муҳаммад, – деди онам изтироб билан. – Сени ҳеч қачон ташлаб қўймайман. Лекин бироз муддат тоғанларникида қолгин болам. – Мени бағрига босди. Онам йиғлади, мен йиғладим.

Тоғамникига борганимнинг эртаси куни никоҳ ўқилди. Бир ҳафтага қолмай онам ва сингилларимни олиб ўз шаҳрига, Кастамонуга жўнаб кетибди эркак. Тоғам: “Онанинг омонатисан, бу ер сенинг ҳам уйинг. Хоҳлаган вақтинг келиб ётиб кетишинг

мумкин, Муҳаммад”, деди. Ўн ёшда эдим. Тоғам менга яшаш учун бир бошпана ҳозирламаганди. Қўниқўшни, қариндош-уруғ ҳеч ким ёрдам берай демади. Ўн уч ёшдаман. Анқарадаман. Ёлғиз ўзимман...

Олти йилдан бери онам ва сингилларимни кўролмадим. Бир неча бор Кастамонуга боришни ният қилдим. Лекин анави эркак мени ҳайдаб, иқинларимни кўрсатмайди деб ўйладим. Онамдан хафаман. Истаса мени топиши мумкин. Сингилларимни жуда соғиндим; Ҳуляни, Ҳаввони, Ҳанифани соғиндим. Тўртталамиз домино ўйнар эдик. Мен ҳеч қачон ютмадим, булар бола, севинсин, қувонсин дедим. Ҳолбуки, ўзим ҳам бола эдим...

Пиёда юрганимда, қоғоз йиққанимда, тонгдан шом қоронғисигача инсонларнинг юзини кузатаман. Масалан, севишганлар ёнимдан ўтиб кетади. Эркаклар менга кўзи тушса, аёлларини сал нарироқдан олиб ўтишади. Эркаклар, аёллар, ҳуқуқ-тартибот ходимлари, ҳарбийлар, қулоғига эшитгич таққанлар, мусиқа эшитаётганлар, Кафкани ўқиётганлар, дуо ўқиётганлар, тасбеҳ ўгираётганлар, сигарета тутатаётганлар, калта юбка кийганлар, ҳамма ёнимдан ўтиб кетаётганида шафқатсиз нигоҳларини тикади менга. Нигоҳлар қаттиқ, қўпол... Эгалари қандоқ экан?..

Кафкани билишим сизларга қизиқ туюлгандир? Кўчадаги сайёр китоб сотувчилардан китоблар оламан. Кафканинг “Миленага мактублар” асарини ўқидим. Кўп китоблар ўқийман. Ҳали ўқишим керак бўлган кўп китоблар, ёзувчилар, ҳикоя, роман ва шеърлар бор.

Китобчилар ҳам бошқалардан деярли фарқ қилмайди. Меҳнат, виждон ва ҳамжиҳатликни ҳи-

моя қилганлар ҳам мени кўрганда озор берадиган сўзлар айтишади. Уларни чўчитувчи қиёфада кўри-нишимга ишончим комил.

Исмим Муҳаммад. Ўн тўққиз ёшдаман. Менга на-фрат билан қараганингизда кўра олмайсиз. Қоқиниб йиқилганимни, ёрлиқларни йиғиб бошпанамга ёпиштирганимни кўролмайсиз. Тушунишга ҳаракат қиляпман; ўзимни, онамни ва сизларни. Ўрганишга ҳаракат қиляпман; ер юзини, табиатни ва коинот-ни. Ёзишни ҳам бошлайман. Меҳрсизлик ҳақида ёзаман. Аввал қутилардан йиққан қоғозларимга меҳрсизлик ҳақида ёзаман, бемеҳрликни қоралаган қоғозларим меҳр бўлиб орамизга қайтади. Меҳрли, чинакам инсонлардан дўстларим бўлади. Улар қоғозлардан тирилади, меҳр билан тирик жонга ай-ланади, биродарга айланамиз.

Бир қатор режаларим бор. Маҳкамага мурожаат қилиб исмимни ўзгартираман. Али Ҳайдар бўлсинми деб ўйлаётгнадим. Йўқ, менинг имим Ўзгур бўлади. Ўзгур – ўзи ҳур, озод дегани!

Ўзимга оид бир кутубхонам бўлади. Чиқинди қоғозларни йиғиб юраман, уст-бошимдан қўланса ҳид келиши мумкин. Лекин китоб ҳидини сева-ман.

Табиат қўйнида ёлғиз ўзим яшашни истайман. Ранжитишларидан, четга суришларидан, лаънат-лашларидан чарчадим. Она табиат қўйнидан паноҳ истайман. Бунинг учун гули гиёҳларга оид кито-блар оламан. Ўтлар билан озуқаланишни, ўтлар ёрдамида соғайишни, ўтлардан ҳаловат топишни ўрганишни истайман. Табиатда ёлғиз ўзим яшайди-ган бўлсам ҳамма ўту гиёҳларнинг сир-синоатини билишим керак.

Буйра етишмовчилигидан қийналаётган Аббосни, у менинг укам бўлди, биз унга қараймиз. Аббос соғаймаса она табиат бағрига чиқиб кетамиз.

Кафка қирқ бир ёшида ўлган. Мен ҳам шунча яшасам етади. Озодлик китоблар каби ифор сочмоқдир. Гиёҳлардан меҳр дармонини тайёрлаш ва бир куни тупроққа сингганимда она табиат мени эҳтиром билан хотирлашидир истагим...

ҲАЁТ ПУШАЙМОН ҚИЛИШ УЧУН ЖУДА ҚИСҚА

Аёл таксига ўтирди ва ҳайдовчига аэропортга бормоқчилигини айтди. Машина ўнг чизиқ бўйлаб йўл олди. Тўсатдан қора рангли юк машина қарши-сидан чиқди. Ҳайдовчи тўқнашиб кетмаслик учун зудлик билан тормоз берди. Такси тўхташга улгурди, аммо орқадан келаётган машина билан тўқнашиб кетишига бир баҳя қолди. Юк машина ҳайдовчиси ойнадан бошини чиқариб ҳақорат қилганча бақира кетди. Такси ҳайдовчиси эса хотиржам табассум билан самимий қўл силкиб қўйди.

Бир зумда рўй берган бу воқеадан даҳшатга тушган аёл, такси ҳайдовчисининг бу ишидан ажабланди. “Нега бундай қилдингиз? – дея сўради аёл. У сал бўлса машинангизга зиён етказиб, иккимизни ҳам ўсал қиларди”. Такси ҳайдовчиси кулимсираб:

– Ахлат қутиси қоидаси, – деди.

– У нима дегани? – деди аёл ҳеч нарсани англамай.

– Айрим одамлар ахлат қутиси каби, – дея изоҳлади ҳайдовчи. – Юрагида ахлат кўтариб юради; жаҳл-ғазаб ва тушкунлик ташийди. Қалби ахлат билан тўлиб-тошиб кетса, қаергадир тўкишга эҳтиёж сезадилар. Уларнинг руҳий ахлатига мен ёки сиз

нишон бўламиз. Шундай пайтларда ҳеч ўзингизга олманг, хафа бўлманг. Уларга яхшилик тиланг ва йўлингизда давом этинг. Ундайларнинг ахлатини ишхонангиз ёки уйингизга кўтариб борманг. Кўчадаги бошқа одамларга ҳам сочиб юрманг. Омадли ва бахтиёр инсонлар ахлат қутиларига кунларини маҳв этиш, руҳиятларига таъсир кўрсатишларига йўл қўймайдилар. Ҳаёт тонгда пушаймонлик билан уйғониш учун жуда қисқа. Шунинг учун сизга гўзал муомалада бўлган инсонларни севинг ва яхши муносабатда бўлмаганларга яхшиликлар соғининг. Ҳаёт – ўн фоиз қандай ишларни бажарганингиз ва 90 фоиз уни қандай қаршилаганингизга боғлиқ.

ЯХШИЛИК ҚИЛИШ ОСОН

– Дада, менга банан олиб берасизми? – деди қизалоқ.

– Пулимиз қолса кейинги ҳафта албатта олиб бераман. Сўз бераман, қизим деди, – эркак. Шундоққина орқасидан кетаётганимни пайқамади.

Сотувчига яқинлашдим:

– Ҳов, анави ота-болани кўряпсизми? – дедим. – Уларга икки кило банан ўлчанг. Ўша ота-бола пештахтангиз ёнидан ўтиб кетаётиб банан нархини сўраса-ю олмаса, орқасидан чақиринг ва: “Ўтган ҳафта сизга қайтим беролмагандим, шу бананни олинг, рози-ризолик бўлсин”, дейсиз. Ота фарзандининг ёнида боши букилмасин. Боланинг кўнгли банан истабди, ўксинмасин. Аллоҳ олдида ваъда бераман, пулини икки ҳисси ортиғи билан тўлайман. Ўзим ҳам ўн кило банан олиб кетаман. Энди мен сизларни орқа томондан кузатиб тураман.

Эркак қизчасининг кўлидан тутиб бошқа томонга бурилмоқчи бўлди. Қизи банан пештахтасини кўришини истамасди, бояқиш. Банан сотувчи йигит айтганимдай қилди. Қизалоқ банан солинган халтани дадасига кўймай ўзи кўтариб олди. Эркак ҳаммасини тушунганди аслида. Банан сотувчи яхшилик қилиш учун бир баҳона ўйлаб топди, деб тушунганди. Бошини куйи солганча юриб кетди. Охири бор банан сотувчи йигитга қараб, синиқ нигоҳлари билан миннатдорчилик билдирди. Банан сотувчи мендан пул олмади. Кўзёшларини яшириш учун юзини четга бурди. Шунақа, яхшилик қилиш аслида жуда ҳам осон. Аммо ҳамма гап отани уялтирмасликда эди. Шукр, буни бажариш бизга насиб бўлди. Аслида бананнинг килоси етти ярим лира эди. Лекин бўлмаса, шуни ҳам топиш маҳол-да! Лекин мени қаттиқ таъсирлантирган жойи қизалоқ халта ичидан битта бананни олиб емоқчи бўлганида отасининг:

– Уйда ейсан, хўпми, қизим? Егиси келиб, ололмаганлар бордир, – дегани бўлди.

МУСИБАТ ҲАМ ҲИКМАТ, ЧОРАСИ-ДА ҲИКМАТ

Бир одам бош оғриғига йўлиқибди, узоқ йиллар шифокору табибларга бош урибди, ҳеч ким хасталик сабабини аниқлай олмабди, ташхис кўя олмабди. Ниҳоят бир сартарош одамнинг дардини эшитди ва қил буралиб қолгани учун бошга оғриқ бераётган бўлиши мумкин, деган хаёлда майин асбоб билан бурун ичидан узун қилни тортиб олади.

Бу қисқа ҳикоядан муддао бошга тушадиган ҳар бир иш Аллоҳнинг тақдиридандир. Инсон чора ис-

таб турли сабабларга бош уриши мумкин, лекин Аллоҳ қандай чора қўли билан нимани ечим қилиб кўрсатишини ҳеч ким билмайди. Аллоҳ тақдир қилган мусибатдан фориғ бўлиш вақти келмаган бўлса, биров-бировни мусибатдан халос қила олмайди. Шундай экан, мусибатга учраган инсон Аллоҳнинг сабабларидан чора излаш билан бирга, Роббисидан келган имтиҳон ҳикматини ҳам кашф этишга ҳаракат қилиши керак. Чунки Аллоҳ буюк Ҳаким, ҳар бир ишни мақсад ва ҳикмат билан бажаради!

БИР ТЕЛБАГА БИР ВАЛИЙ

Абу Муслим Ҳалвоний жамоат суҳбатида эдилар. Сўзлаётганларнинг бир-бир рафиқасидан шикоят қилди, фақат Абу Муслим сукутда эди. Жамоатдагилардан бири сўради:

– Валий каби солиҳа аёлга учраганинг учун ҳам шикоят қилмайсан-да?

Абу Муслим бош чайқаб шундай деди:

– Аёлим валий эмас, нақ телбанинг ўзи!

– Бундай аёл билан қандай яшяпсан, унда?

– Мен у билан қандай яшашни биламан-да. Шунинг учун хонадонимда эр-хотин тортишуви бўлмайди, – деди Абу Муслим.

Йиғилганлар ҳайрон термилдилар Абу Муслимнинг оғзига.

– Ақлсиз аёл билан уруш-жанжалсиз яшашнинг усули қандай экан? – сўради бир одам.

– Аллоҳ таоло Одам алайҳиссаломни лойдан яратганида аввал жисмига ақл киргизди. Ҳазрати Одам ақлли инсон бўлди. Сўнг ғазабни яратди-да, унга ҳам Одамнинг танасига киришни буюрди.

– Мен Одамнинг жисмига кирмайман, – деди ғазаб. – Чунки у ерда ақл бор. Ақл иккимиз бир ерда бўлолмаймиз.

Роббимиздан шундай амр бўлди: “Эй ғазаб! Сен Одамнинг жисмига киришга ҳаракат қил. Ақл сен келганингни кўрган заҳоти, сенга ўрнини бўшатади, Одамнинг жисмидан чиқиб кетади. Шундай қилиб сен Одамнинг жисмида ўз вазифангни бажарасан ва уни ақлдан чалғитасан!” Шунга кўра биз ҳам аҳли аёлим билан келишдик, – дея шарҳини давом эттирди Абу Муслим. – Инсоннинг жаҳли чиққанида ақли кетаркан, у нақ телбага айланади-қолади. Демак, оилада ким ғазабланса у жинни каби. Бир телбага бир валий лозим бўлади. Агар ғазабланганимни пайқасанг, сукутни афзал билиб сабр қил. Чунки ғазабли ҳолатимга жиннига ўхшаб қоламан ва сен “жиннидан ҳар нарсани кутса бўлади” деб парво қилмайсан. Ғазабим тарқаб, ақлим ўз ўрнига қайтгунча валий инсонга айланасан. Бу сабр ўрни билан менга ҳам вазифа бўлади. Баъзан хотинимнинг жаҳли чиқади, телбадай оғзидан чиқаётганининг фарқлай олмайди. Бундай пайтларда валийлик менга асқотади. Сукут қиламан ва унинг овозини эшитмаганга оламан. Хотиним жаҳлдан тушиб, ақл-ҳуши ўзига қайтгунча сабр қиламан. Аҳли аёлимдан шикоят қилмаслигимнинг сабаби мана шу. Оилавий ҳаётимизнинг саодат сиридан сизни воқиф қилдим. Сизга ҳам буни тавсия қиламан. Оилада кимдир эр ғазабланганида хотин валийга айлансин; сабр ва тоқат билан хожасининг ақли жойига қайтишини кутсин. Хотин ғазабланганида эр валий бўлсин. Тортишув узоқ давом этмаслиги ва ҳатто жаҳлдан ўзини кўярга жой тополмаётган томон ҳам бир муд-

датдан кейин иккинчи томонга меҳр ва шафқат билан юзланишига гувоҳ бўласиз. Чунки ғазабланган киши ўзига ҳам шундай жавоб бўлмаганининг миннатдорлигини ҳис қилади. Ўз ҳолидан хижолат чекади ва севимлилик, қадрлилик ҳиссини туяди. Бу англаш бахт-саодатга васила бўлади.

БИСМИЛЛАҲНИНГ ФАЗИЛАТИ

Бир солиҳа аёлнинг эри мунофиқ, жоҳил эди. Аёл ҳар бир ишини “Бисмиллаҳир Роҳаманир Роҳийм” дея бошлар, ҳеч қачон “Бисмиллаҳ”сиз бирор ишга қўл урмасди. Мунофиқ эри эса хотинининг бу ишидан ғазабланиб, унга кўп азият етказарди. Солиҳа аёл эрининг зулми ва жафоларига сабр қилар, унинг ҳидоятга келишини сўраб Аллоҳга ёлворарди. Бир куни золим эр қаттиқ ғазабланди. Хотинига озор бериш учун баҳона ахтариб ўзига-ўзи: “Бугун унга бир ўйин кўрсатаман. Кўрамиз, аҳволи не кечар экан?” дерди. Разиллигидан ғурурга берилган золим эр хотинини чақирди ва унга бир косада олтин бериб тайинлади:

– Буни эҳтиёт қил!

Солиҳа аёл эрининг амрига бўйинсуниб, “Бисмиллаҳ” дея олтин тўла идишни эҳтиётлаб қўйди. Эри уни сездирмай кузатиб юрарди. Бир куни хотинига билдирмай, косани олди-да, тиллаларни олиб, идишини қудуққа ташлаб юборди. Орадан бироз вақт ўтиб хотинидан тиллаларни сўради. Аёл идишни қўйган ерига бориб “Бисмиллаҳир Роҳаманир Роҳийм” дея қўл узатди. Айни ўша онда Аллоҳнинг амри билан идиш фаришталар томонидан қудуқдан чиқарилди ва қўйилган жойига қўнди. Аммо ко-

садан сув томарди. Аёл идиш нега намланганини тушунмади-да, уни эрига тутқазди. Эркак олтин тўла нам идишни кўриб ҳайратда қолди. Ўша онда аёлининг сўзлари на қадар тўғрилигини англади.

– Сенга жуда кўп зулм қилдим, – деди аёлига пуншаймон бўлиб. – Кечир, мени. Озорларим учун узр сўрайман.

Аёл жилмайиб, жуфтидан ранжимаганини айтди. Эркак Аллоҳга тавба қилди. Истиғфор айтиб, Аллоҳ Таолонинг солиҳ бандаларидан бири бўлди. Ўша кундан бошлаб ибодат ва дуоларида:

– Ё, Роббим! Менга дунё ва охиратим учун хайрли, солиҳа аёлни жуфт қилиб берганинг учун беадад шукрлар бўлсин! Унга қилган зулмим учун мени афв эт; Аллоҳим! – дея ёлворарди.

Аёл эса эрининг ҳидоятга кирган кунидан бошлаб:

– Ё, Роббим! Дуоларимни ижобат қилганинг ва эримни солиҳлардан қилганинг учун беадад шукрлар бўлсин! – дея дуо қиларди.

Сабр – аччиқ, меваси шириндир.

ЧИРОЙЛИ ТАНБЕҲ

Ўн икки ёшларда эдим. Мактаб харажатларимни топиш учун уйма-уй газета тарқатар эдим. Шу он исмини эслолмайдиганим кекса хоним менинг мижозим эди. Менга кечира олиш борасида жуда чиройли ва унутилмас сабоқ бердики, умид қиламанки, мен ҳам бир куни кимгадир айни ҳиссиётларни шундай гўзаллик билан тухфа этаман. Зерикарли шанба куни эди. Ўртоғим билан кекса хонимнинг уйи орқасидаги боғчада бир бурчакка яшириниб олганча томга тош ота бошладик. Қўлимиздан учган тошлар

тунукадан думалаб пастга тушишини осмондан думли юлдуз тушаётганини томоша қилгандек кузатиб завқланардик. Думалоқ тош олдимда, бор кучим билан томга ирғитдим. Аммо тош бу сафар томга эмас, эшикнинг ойнасига тегди. Ойна синганини товушини эшитгана заҳотимиз, яширинган жойимиздан учиб чиқиб қочдик. Кекса аёл бизни кўриши мумкин эмасди. Тун бўйи кекса аёл мени тутиб, жазолашини ўйлаб кўрққанимдан ухлай олмадим. Эртаси куни газетасини бериш учун эшигига борганимда, одатдагидек самимий табассум билан ҳол-аҳволимни сўради. Аммо мен айбдорона қиёфада унинг юзига ҳам қараёлмасдим. Охири топган пулимни жамғариб, аёлга синган ойнаси учун тўлашни ўйладим. Уч ҳафтадан кейин етти долларга етди жамғармам. Бир қоғозга: “Ойнангизни синдирганим учун хижолатданман. Умид қиламанки, бу пул янги ойна олиб қўйиш учун етади”, деб ёздим пул билан хатжилд ичига қўйдим. Кечки пайт қоронғи тушишини кутиб, хатжилдни кекса хонимнинг почта қутисига солдим. Бир зумда руҳим енгил тортди. Энди аввалгидек кекса хонимнинг кўзларига қарай олишимни ўйлаб ичим севинчга тўлди. Эртаси куни эшигига бориб, газетасини узатгандим ҳар доимгидек жилмайиб қаршилади мени. Мен ҳам унга жавобан кўзларига қарадим. Шундоқ орқамга қайтганимда:

– Ҳой, бир дақиқа тўхтагин, хаёлимдан кўтарилди, бу ширинликлар сенга дея қўлидаги халтани узатди. Уйдан узоқлашарканман мазза қилиб кексларни ея бошладим. Бир нечта ширинлик еганимдан сўнг халтада бир хатжилдга кўзим тушди. Ичида қисқа жумла илова қилинган етти доллар бор экан: “Сен билан фахрланаман!”

ДУО БИР ХИЛ, ИЖОБАТИ ЭСА...

Муҳйиддин Араби (қуддуса сиррух) ҳазратлари ривоят қиладилар:

“Бир фақир киши дарахт соясида салқинлаётган Ҳазрати Али (р.а)нинг ҳузурига келиб, эҳтиёжларидан арз қилади:

– Бола-чақам кўп, уларни боқа олмай қийналман. Аллоҳ рози бўлсин, менга ёрдам беринг.

Ҳазрати Али (р.а) ердан бир ҳовуч тупроқ оладилари-да, шивирлаб дуо ўқийдилар. Ўқиб бўлгач ҳовучларини очсалар, қум зарралари олтин тангаларга айланиб қолади.

– Ол, – дейдилар, камбағалга, – эҳтиёжларингга сарфла!

Камбағал кишининг кўзлари косасидан чиққудек ҳайрат билан тикилади:

– Аллоҳ рози бўлсин, эй Амирал – мўминин, ўқиганингиз нима эдики, қум зарралари олтинга айланиб қолди?

Али (р.а) шундай дейдилар:

– Қуръони каримнинг мўъжизаси Фотиҳа сурасида яширинган. Мен ҳовучимдаги қумга Фотиҳа сурасини ўқидим!

Буни эшитган фақир киши жим турармиди? У ҳам бир ҳовуч тупроқ олиб Фотиҳа сурасини ўқий бошлади. Ўқиди, ўқийверди. Қайта-қайта ўқиса ҳам, муроди ҳосил бўлмади. Қум бир ҳовуч қумлигича қолди. Яна Имоми Али карромауллоҳ ҳузурига келди:

– Мен ҳам Фотиҳа сурасини ўқияпман, лекин қумлар олтинга айланмаяпти, – дея дардини баён қилди. Амирал мўминин Ҳазрати Али бошини

қуйи солиб, маҳзун ва хижолатли оҳангда жавоб қилдилар:

– Шунақа дегин... Дуо бир хил, аммо уни ўқиётган тилнинг ҳолати бир хил эмас! Дуо айни дуо, бироқ уни ўқиганнинг ихлос, иймон насибаси ва Аллоҳга юзланишида фарқ бор.

Дуо ижобатининг сири – дуо қилаётган кишининг ихлоси ва Аллоҳга юзланишига боғлиқ. Дуони иймон, ихлос ва албатта ижобат бўлишига ишониб Аллоҳга юзлансангина истаганингга эриша оласан.

ДУОЙИМ ҚАБУЛ БЎЛДИ

Масжид ёнидан ўтиб кетаётиб, азон ўқиладганини эшитган ҳайдовчи орқасига қараб бошлиғидан изн сўради:

– Хўжайин, рухсат берсангиз азон ўқиладгани экан, шу ерда намозимни адо этсам, сўнг йўлимизда давом этсак?..

Бошлиғи бу ишни унча маъқулламаса-да, рухсат берди. Ҳайдовчи масжидга кирди, бошлиғи машинада қолди.

Жамоат намозини адо этиб чиққан бўлса-да, ҳайдовчиси ҳадеганда чиқавермагач, безовталанган бошлиқ, машинадан тушиб масжид ҳовлисини кўздан кечира бошлади. Дераза ойнасига бошини тираб, ичкарига қараганди, ҳайдовчи қўлларини самога очиб дуо қилаётганини кўрди.

Бошлиқ ойнани тақиллатиб, овоз берди:

– Ҳамма чиқди-ку, сен нега ҳалиям ўтирибсан, чиқсанг-чи?!

Ҳайдовчининг жавоби очиқ қалбларни титратгулик бўлиб чиқди:

– Кўйиб юбормаяпти!

– Ким кўйиб юбормаяпти? – деб сўради бошлиқ.
Жавоб англаганга гурзидек эди:

– Сизни ичкарига киргизмаган!

Бошлиқ мулоҳазага толди. “Сизни ичкарига киргизмаган!” нидоси кулоқларида, миясида қайта-қайта акс садо бериб жаранг сочди.

Шу заҳоти таҳорат олди ва масжидга кирди. Ҳайдовчисининг ёнига бориб, титроқ овозда ширлади:

– Мана, мени ҳам ичкарига киргизди!

Ҳайдовчи ёшли кўзлари билан бошлиғига мамнун тикилди:

– Албатта, киргизади-да. Боядан бери кўз ёшларим селоб бўлиб бекорга дуо қиляпманми? Сизнинг ташқарида қолиб, намоз вақтини ўтказиб юборингизга қалбим чидай олмади. Аллоҳга ёлвориб, сизни ҳам масжидга киритишини сўраб дуо қилдим. Ўзига беҳисоб шукрлар, ҳамду санолар бўлсинки, сизни ташқарига қолдирмади, ичкарига, ҳузурига чорлади.

ЕТИМНИНГ ЧЎНТАГИДАН ОЛИНГАН ХАРЖЛИК

Пешин танаффусида марказда айланиб юрганимда ерда ётган ҳамёнга кўзим тушди. Ичида анчагина пул бор эди. Тағин эгасининг шахсини тасдиқловчи ҳужжати ҳам бор эди. Шайтон: “Пулни ол” дея васвасага бошлади, лекин шу бугунгача оғзимдан ҳаром луқма ўтмаганди. Ҳамённи олиб полиция идораси йўлини тутдим. Эгаси топилди, келсин дея мени ҳам куттидирлар. Мактабга ҳам кечикдим. Ҳамён эгаси гавдаси баққуват, шоп мўйловли киши экан.

Ҳамёнини топганидан хурсанд бўлиш ўрнига, юз-кўзида ғазаб ифодаси бор эди.

– Пулнинг қолгани қаерда? – дея бақирди. Кўрқиб кетдим.

Чўнтагимда тушликда егулик олиш учун онам берган бир лира бор эди. Ўша пайтларда бу пул мен учун катта маблағ эди, тўртта симит (тешиккулча) олардим бу пулга. “Пулимни ўғирлабди, бунга яхшигина сабоқ бериш керак” дея шопмўйлов кўлимдан пулни олди.

Мен буткул ўзимни йўқотиб қўйдим. “Амаки, у менинг мактабда ейиш учун онам берган харжлик” дейиш учун оғиз жуфтлагандим:

– Ўчир, овозингни, ўғри! Пулнинг қолгани қаерда? – дея бақириб кетди.

– Қанақа пул? Нималар деяпсиз? – дедим ва йиғлай бошладим.

– Буни қара, тагин йиғлайди-я! Йиғлашини қара буни! Ўғирликни қилишга қилиб, йиғлашга тушяпти! – дея бақира бошлади.

Кўрқувдан ўзимни йўқотиб қўйдим. Гапиришга ҳам кучим етмасди. Индамай қолдим. Кўлимдан бошқа ҳеч нарса келмаслигини билиб...

Бир соатдан ортиқ у ерда қолиб кетдим. Ўқиш тугаш арафасида эди. Ўқувчи ташиш автобусига кеч қолсам, 10 километр пиёда юриб, қишлоққа етиб боришим керак эди. Ёлвориб-ялиниб кетишга рухсат беришини сўрадим. Полиция амири инсофли одам экан.

– Қаранг, бола шўрлик пулни олгани йўқ. Пулни олса ўзи ҳамённи бу ерга олиб келармиди? – дея одамни зўрға кўндирди.

Полиция идорасидан чиққанимда худди 70 йил-

дан бери қамоқда ётган одамдай эдим, мактабга қараб югурдим. Дарслар тугаётган эди.

Мудир яхшигина танбеҳ бериб, мени эшитмасдан жазолади. Кейин дарсга киришимга рухсат берди. Синфга кирдим, оёқларим қалтирар эди. Ўрнимга ўтирдиму бўлиб ўтган воқеани ўйлай бошладим. Ҳолбуки, яхшилиқ қилдим деб ўйладим, лекин нега бундай бўлди?

Бу воқеадан кейин бироз вақт ўтди. Яна пешин танаффусида марказда юргандим. Пешин намозини адо этдим. Пешин намозидан кейин жаноза намози бор экан, отам: “Қачон жаноза намозига дуч келсанг, албатта жамоатга қўшил”, дердилар. Хуллас, намозни адо этдик. Ўша полиция маъмури мени узоқдан кўрди, ёнига чақирди. Уни кўриб кўрқдим, қочсамми, деб ҳам ўйладим. Энди полициячини кўрганда ўз-ўзидан қўл-оёғим титрайдиган бўлиб қолганди, нима бўлса ҳам мажбур ёнига бордим.

– Ака, менинг айбим йўқ, – дедим.

– Тинч бўл, биламан ўзим ҳам, – деди. – Ҳозир кимнинг жанозасини ўқидик, биласанми? Сен ҳам ёнини топган одамнинг жанозаси ўқилди. Қаҳва ичаётганида, нафаси тиқилиб ўлиб қолибди. Уни анчадан бери танийман, илча (туман)нинг обрўли кишиларидан эди. Лекин бироз терс одам эди. Сен унинг ҳамёнини топганингда, унда пул кам чиқди. У сен олгансан деб ўйлади. Дегани деган одам. Осонгина гапга тушунмайди. Шунинг учун сенга у ўша кун қаттиқ гаплар гапирди.

– Лекин мен олмагандим, қасам ичаман, – дедим.

– Биламан, – деди жилмайиб. Кейин хотини қўнгироқ қилиб айтди, пулни жакетининг чўнтагида унутган экан. Сени бекорга хафа қилганимиз қолди.

Узоқларга қараб қолдим ўша пайтларда. Жаҳлим чиқмади, оқланган бир айбдор каби ўзимни ҳис қилдим. Мен айбсиз эдим ва буни маъмур бей ҳам биларди. Аскар салом бериб ёнидан узоқлашдим. Мактабга қараб йўналгандим, таъзияли уйнинг яқинларидан экан, шекилли, икки кишининг суҳбати қулоғимга чалинди:

– Ўлимли дунё, деганлари шу экан-да.

– Ажалнинг қачон келиши билинмайди.

– Ҳайҳотдай денгизга чўкиб ўлмайди-да, бир лиралик қаҳвадан тиқилиб ўлади одам.

“Бир лира” сўзи қулоғимдан узоқлашмади. Ўз-ўзимдан сўрадим: “У қаҳванинг пулини менинг чўнтагимдан зўравонлик билан олган харжлигим билан тўлармиди? Ё, Роббим, – дедим, – бир етимнинг бир лиралик ҳақини унутмаган Аллоҳим! Сен бизни ҳаромдан асрагин! Золим бўлиб қолишдан сенга сиғинаман! Мен золим бўлишдан кўра, мазлум бўлишга розиман!

ЖАЖЖИ БОЛАКАЙНИНГ ҚАҲРАМОНЛИГИ

Икки ёшлар чамасидаги гўдакни касалхонага олиб келганларида аҳволи яхши эмасди. Ота-онаси қайғули нигоҳлар билан таҳлил ва рентген натижаларини кузатаётган докторга термиларди. Доктор таҳлилларни кўздан кечираркан дона-дона қилиб беморнинг ота-онасига:

– Қизингиз бу хасталикдан шифо топиши мумкин. Фақат бунинг учун шу касаллик билан оғриб, соғайган одамни топиб унинг қонидан қизингизга ўтказишимиз керак,- деди.

Ота-онанинг юзида умид нури балқди. Чунки беш

яшар ўғиллари ҳам гўдаклигида шу хасталик билан оғриганди ва кейинчалик мўъжиза рўй бериб касалликдан фориғ бўлганди. Докторга бу ҳақида гапирдилар. Шифокорда ҳам умид уйғонди. Аммо қон ўтказиш амалиётига жажжи қаҳрамонни қўндириш керак эди.

Доктор қаршисида ўтирган бола билан катталардек суҳбатлашди ва вазиятни тушунтирди. Кичкинтой синглисига қон беришни истармикан? Болакай бир муддат ўйлаб турди ва чуқур нафас олиб:

– Синглим дарддан халос бўлса бўлди, қон бераман! – деди. Зарур амалиётлар ўктазилганидан кейин болани синглисини ётган хонага олиб киришди. Қон олиниб, тўғридан-тўғри бемор синглисига қуйилиши керак эди. Қон ўтказиш амалиёти жараёнида жажжи қаҳрамон синглисининг юзига термилиб ётди. Унинг ёноқларига ранг кирар экан, ўзининг ранг-рўйи оқариб сўлиб бораётганди. Охирида табассуми ҳам сўнди.

– Ҳозир ўламанми? – дея сўради титроқ овозда доктордан. Доктор болакайнинг бошидан ўпиб ўлмаслигини, узоқ яшашини айтди. Катталар болакай бу амалиётни янглиш англагани ортидаги улкан жасоратини кўриб кўзёшларини тия олмадилар. Жажжи қаҳрамон вужудидаги бутун қон олиниб, синглисига қуйилади деб ўйлаган ва унинг соғайиши учун ўзини фидо қилишни истаганди...

ЖАННАТ СОҒИНЧИ

Боғимизда гуллар очилди. Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи вассаллам: “Менинг нуримдан яралган!” дея таърифлаганлари жаннат гулларининг ифори та-

ралди атрофга. Булбулларнинг рашкини келтирган гулларнинг хуснидан таралган муаттар ис руҳни оҳиста аллалайди. Ҳеч қандай парвариш талаб қилмайдиган, баҳор бошланганида гўзаллиги ва ифори билан нафосатини ёйишга шошиладиган бу гуллар борлиқга ўзгача нафас бағишлайди.

Ўтган ҳафта дала ҳовлига келганимизда оппоқ нилуфар гуллари, манолия дарахти ифоридан баҳраманд бўлдик. Ҳали мактабдан таътил берилмагани учун дам олиш кунларини дала ҳовлимизда ўтказиб, уйга қайтамиз. Бу ерда ўтадиган кунларимиз манолия гуллари қордек оппоқ япроқларини тўкиб биз билан видолашадилар. Албатта бу йил учун. Аммо хафа бўлмайман. Чунки айвонимиз яқинидаги жўка дарахти ғунчаларини бир-бир очиб, Жаннатнинг қайсидир гўшасидан келган муаттар исларни тарата бошлайди.

Бу гўзалликларга муносиб бўлиш учун бирор заҳмат чекмайман. Чунки боғимизни суғоришга ҳам, бирор нима экишга ҳам вақтим йўқ. Бу гўзал гулу гиёҳларни қуп-қуруқ тупроқдан ундирган Қудрат осмондан ёғдирган раҳмати билан суғориб, эҳтиёжи учун зарур минераллардан шу тупроқ орқали баҳраманд этади уларни. Сўнг: “Олинг, бу Жаннат ифорларини бандаларимга улашинг! – дейди гулларга. – Шундай баҳраманд этингки, гуллари ҳеч сўлмайдиган, боғлари хазон кўрмайдиган Менинг боқий дунёимга шавқлари, иштиёқлари ортин! Ва ўзларини қандай гўзалликлар кутаётганини мулоҳаза қилсинлар!”

ВАҚТ ЭМАС, БИЗ ТЕЗ ЎТМОҚДАМИЗ

Бир замонлар бир сўфи йўлдан ўтаётган отликни тўхтатиб шундай дебди:

– Агар йўлинг ўша томонларда бўлса, мени фалон шаҳарга элтасанми?

Отлиқ рози бўлибди ва сўфини отига ўнгариб, йўлга тушибди. Анча йўл юрилгач, сўфи бироз дам олишни таклиф қилибди. Отлиқ нега дам олиш кераклигини тушунмабди, аммо сўфининг айтганини қилибди. Сўфи ўтириб кўзларини юмибди. Бироз шу ҳолатда сўзсиз қолибди ва кўзларини очиб, йўлда давом этишни айтибди. Отга мингашиб йўлга тушибдилар. Ниҳоят сўфи манзилига етганда отлиқ қизиқишини енголмай бояги ерда нега тин олганини, кўзларини юмиб ўтирганининг сабабини сўрабди. Сўфи отлиқнинг саволига шундай жавоб берибди:

– Шу қадар тез юрдикки, руҳимиз ортда қолди. Мен у ерда дам олиб, руҳимни кутдим!

Ривоятдаги ҳисса, бугунги ҳолатимизни жуда гўзал англатмаяптими? Вақт тез ўтмаяпти, биз жуда тез кетяпмиз. Жуда шошиляпмиз. Ҳаммамиз шошқалоқ бўлиб кетганмиз. Шунчалик тез кетяпмизки, руҳимиз қаерда, қандай аҳволдалигининг фарқига ҳам бормаяпмиз.

ГУРУРНИ ОҒРИНТИРМАСДАН ЯХШИЛИК ҚИЛИШ

– Тухумни неча пулдан соятпсиз? – дея сўради.
– Донасини бир лирадан сотяпман, хоним афанди, – дея жавоб берди кекса киши.

– Беш лирага саккизта тухум оламан, берсангиз шу, бўлмаса бошқа жойдан оламан деди.

– Келинг, сиз айтган нархда бера қоламан, – деди кекса киши. – Балки шундан кейин сотилиб кетар, бугун битта ҳам тухум сотолмадим.

Хоним тухумларни олди ва фойда қилган бўлиб бозордан чиқди. Ҳашаматли машинасига ўтириб, дугонаси билан люкс ресторанга кетди. Дугонаси билан истаганича ноз-неъматлардан буюртма қилди. Бироз ейишди, ва буюртмаларининг кўпи ейилмай қолиб кетди. Ресторан хизматчисидан ҳисобни олиб келишини сўради. Ҳисобда 150 лира кўрсатилган эди. Хизматчига 200 лира бериб: “Қайтими қолаверсин!” деди.

Гап шундаки, нега доим муҳтожлардан бирор нима харид қилганимизда ўзимизни кучли қиламиз? Нега муҳтож бўлмаганларга саховатли бўлиб қолдик?

Бир киши шундай ҳикоя қилганди:

– Дадам керак бўлмаса ҳам фақирлардан қиммат нархда оддий нарсаларни сотиб оларди. Баъзан ҳеч қачон керак бўлмайдиган нарсаларни ҳам харид қилиб, ортиқча пул бериб юборарди. Бу роль мени ҳайрон қолдирарди ва уйга келгач дадамдан сўрардим:

– Нега бундай қиласиз?

Дадам шундай жавоб бердилар:

– Бу инсоннинг ғурурини синдирмасдан, унга яхшилик қилишдир!

Аллоҳ бизни ана шундай яхшиликпарвар ЯХШИ-лардан қилсин!

ИСМИНИ УНУТИБ ҚЎЙГАНМАН

Бир йигит кекса чол-кампирининг уйига меҳмон бўлди. Етмиш беш ёшли отахон кампиридан бир пиёла сув сўраб:

– Гулим, бир пиёла сув олиб келасанми? – дебди. Бироздан кейин “Азизам, чой қуйиб бер”, “Гўзалим, сени уринтираётганимдан хижолатдаман, илтимос, чойимга новвот солиб берсанг” деб мурожаат қиларди. Меҳмон кекса отахон кампирига мурожаат қилганида фойдаланган меҳр тўла эркаловчи сўзлардан таъсирланиб, чолни саволга тутди:

– Амакижон, оила қурганингизга неча йил бўлди?

– Эллик йилга яқинлашиб қолди, ўғлим, – дея кулимсиради отахон.

– Ўзаро меҳр-муҳаббатингиз, муносабатларингиздан кўнглим ҳузурланди, – деди йигит.

Момомга: “Гулим, азизам, гўзалим”, деб мурожаат қилар экансиз.

Кекса аёлнинг ёноқлари пуштиранг тус олди:

– Ҳа, амакингиз бир неча йилдан бери шундай сўзлар билан мурожаат қиладилар... – Онахон шундай деб ошхонага чиқар экан, отахон меҳмонга шивирлади:

– Ўзи эшитиб қолмасин ўғлим, икки йил бўлди исмини унутиб қўйганман, ҳалиям эслолмаяпман...

ҚУРЪОН ЎҚИГАНИНГ САРИ ҚАЛБИНГ ПОКЛАНАВЕРАДИ

Отадан ўғилга ўғит

Бир одам тез-тез Қуръон ўқирди. Аммо ҳеч ёдлай олмасди. Бир куни ўғли унга:

– Отажон, Қуръон ўқийверасиз, аммо ҳеч ёдлай олмайсиз. Ўқиганингизнинг қандай фойдаси бор? – деди.

– Ўғлим, – деди ота, – саволингга жавоб бераман. Лекин ундан аввал бўйра саватда сойдан сув олиб келгин.

Бўйра сават кўмир ташиш учун мўлжалланган эди.

– Бунинг имкони йўқ-ку? – деди ўғил.

– Сен айтганни қил, кўрамиз, нима бўларкин! – таъкидлади ота.

Ўғил бўйра саватни олиб сойга қараб кетди ва сув таший бошлади. Йўл яримламай сув оқиб кета-верарди.

Ўғил отасига:

– Отажон, бўйра саватда сув ташиб бўлмайди-ку! – деди.

– Майли, сен давом этавер-чи! – деган жавоб олди ўғил.

Ўғил яна бир бор сувга борди. Бешинчи бориб-келишида қаттиқ ҳориган ўғил малолланиб отасига:

– Отажон, бу саватда сув ташишнинг иложи йўқ. Лекин нега сув олиб келишимни такрорляпсиз? – деди.

– Саватдаги ўзгаришни сезмадингми, ўғлим?

Отасининг эътирофидан ўғил сергак тортиб саватга қаради:

– Ҳа, отажон, сават топ-тоза бўлибди.

– Ана шунақа, ўғлим. Бу саватда кўмирдан бошқа нарса ташиб бўлмаса-да, сув билан муносабатга киришгани сари тозаланиб бораверди. Инсон қалби ҳам дунё ва унинг ҳою ҳавасиларидан кирланиб бораверади. Қуръон ўқиган одам уни ёд ололмаса ҳам, қалбининг ғубори ариб, покланиб боради. Қуръон қалб ва руҳнинг покловчиси, озуқаси ва шифосидир. Зинҳор шайтоннинг: “Ёд олмасанг Қуръон ўқишнинг нима кераги бор?” деган васвасасига учма! – дея ўғлига гўзал сабоқ берди ота.

ОДАМНИ ТЎҒРИЛАДИМ, ОЛАМ ТЎҒРИЛАНДИ

Ҳафта давомида дам олиш кунини интиқ кутди. Якшанба куни уйғониб “Бугун мазза қилиб дам оламан” деган ўйдан кўнгли яйради. Одатдагидан кўра бемалолроқ нонушта қилди. Ҳафталик газеталарни қўлига олиб, кун бўйи газета ўқиб, телевизор томоша қилиб ҳордиқ чиқаришини ўйлаб хушнудлик билан оромкурсига чўкканди, ўғли олдига келди:

– Дадажон, кинога қачон борамиз?

Ўғлига кинога олиб боришини ваъда қилганига ҳам кўп бўлганди, бу ҳатто эсидан чиқиб ҳам кетганди. Кўчага чиқишни истамай ўғлига баҳона ўйлай бошлади.

Шу пайт кўзи газета саҳифасидаги дунё харитасига тушди. Дунё харитасини кичик-парчаларга бўлиб, йиртиб ташлади-да, ўғлини чақирди:

– Бу харитани тўғрилаб, аввалги ҳолига келтир. Шундан кейин кинога борамиз.

Ҳатто географиядан аъло баҳоларга ўқийдиган ўқувчи ҳам бу харитани аввалги ҳолига келтиролмаслигини яхши биларди. “Кечгача тинчгина дам оламан”, деган ўйдан кулимсираб қўйди. Аммо орадан ўн-ўн беш дақиқа ўтар-ўтмас ўғил отасининг олдига келди-да:

– Отажон, харитани тузатдим. Энди тезроқ кинога борайлик, – деди. Ота аввалига ишонмади, сўнг ҳайрат билан:

– Харитани буёққа олиб кел-чи? – деди ўғлига. Харитани кўриб ҳайрати икки ҳисса ошди.

– Буни қандай уддаладинг? – деб сўради харитадан кўз узолмай.

– Менга берган харитангизнинг орқасида бир инсон сурати бор эди. Одамнинг суратини тўғрилагандим, дунё харитаси ҳам тўғриланди! – дея жавоб берди болакай.

ПАХЛАВА

Болалигимда моддий аҳволимиз яхши эмасди. Бир оқшом отам пахлава олиб келдилар. Овқатдан кейин чой билан мацца қилиб едик. Эртаси куни синфда ҳамма топганини дастурхонга қўйиб, бирга овқатланиши керак эди. Онам бир идишга бир дона пахлава, зайтун, пишлоқ, хуллас уйимизда нима бўлса бериб юборди. Синфга кирдим, ҳамманинг олдида бўрек, базлама гўзлама...

Синфимизнинг энг ўйинбузуқи боласи бошимнинг устига келиб, мазах қила бошлади:

– Бу пахлавани сичқонлар учун олиб келдингми?

Уялганимдан ерга кириб кетгудек бўлдим. Синфдошларим кулиб юборди. Йиғлаб мактабдан чиқдим ва уйга келасолиб онамга бақириб кетдим:

- Нега бир дона пахлава кўйдингиз? Синфдошларим бир дунё егулик олиб боришибди. Менда бир дона пахлава, яримта нон, уч-тўртта зайтун бор эди, холос!

Онам синиқлик ва хижолатлик билан:

- Менга фақат битта пахлава тушганди, холос, болажоним, - деди.

Ўша лаҳзалардан ўзимни ёмон кўриб кетдим. Онамни қучишга ҳам юзим қолмаганди. Биламан, онам мendan ранжимайди, лекин мен шундай онага қилган ишимга ўзимдан оғриндим. Ўн ёшимдан бери ҳар кеча Аллоҳга ёлвориб мени кечиришини сўрайман.

Ўшандан бери шу пайтгача оғзимга бир бор пахлава олмадим.

Ривоят қилишларича, бир куни бир чумчуқ Аллоҳдан аразлабди. Кунлар ўтибди, лекин қуш Роббисига бир нарса демасмиш. У билан гаплашмасмиш. Қаттиқ маҳзун бўлиб, узоқ вақт сукутни афзал кўрибди. Фаришталар хавотир билан Аллоҳдан чумчуқни сўрардилар ва ҳар гал Аллоҳ малакларига: "У албатта келади!" дея жавоб берарди. "Чунки, унинг овозини эшитадиган ягона Борлиқ Менман, унинг митти қалбидаги дардини фақат Мен билман", дерди.

Бир пайт чумчуқ қалби маҳзун, кўзи ёш тўла бир дарахтнинг шоҳига кўнди. Ҳеч нарса демас, индамай бир нуқтага тикилиб ўтирарди. Аллоҳ чумчуққа хитоб қилди:

- Айт-чи, юрагингни сиқиб, қалбингни маҳзун қилган дард нима?

Фаришталар чумчуқ нима дер экан дея унга қарадилар. Куш маҳзун, аммо гинали оҳангда:

– Кичкина иним бор эди. Чарчасам дам олар, совқотсам бекинадиган маконим. Ҳеч кимни безовта қилмасдим, ҳайҳотдай дунёда кичкинагина бир жойни эгаллаганди, ҳеч кимнинг ўрнини тор қилмаганди. Сен ўшаниям менга кўп кўрдинг. Бевақт бўрон кўпгани нимаси энди? Инимни вайрон қилди, мен инсиз қолдирди...

Ортиқ сўзлаёлмади. Сўзлари бўғзида тугунланди. Сукунат Арши Раҳмонда акс садо берар, фаришталар бошларини қуйи солиб Аллоҳнинг жавобини кутардилар.

– Эй, чумчуқ! Сен менинг бандам эмасмисан? – деди Аллоҳ.

– Албатта, Сенинг бандангман, Аллоҳим!

– Ундай бўлса, нега Менинг билганиму қилганимдан ҳикмат излаб, рози бўлмасдан, муҳокама қияпсан?

Чумчуқ бўйнини букиб олди. Улуғ Мавло шундай хитоб қилди:

Мен сизларга: “Сиз яхши деб билганингизда ёмонлик, ёмон деб билганингизда яхшилик бордир, демадимми?”

Чумчуқ айбдорона бошини эгиб турарди. Эшитилар-эшитилмас овозда жавоб берди:

– Дединг, Аллоҳим!

– Унда нега ҳикматини билмаганинг нарсаларни суриштиряпсан?

Чумчуқ ҳеч нарса деёлмади. Инининг вайрон бўлишида бир ҳикмат борлиги муҳаққақ эди, аммо қандай ҳикмат экан у? Аллоҳ таоло фаришталар ва чумчуқ қизиқаётган ўша ҳикматни изоҳлади:

– Сен инингда дам олиб ётганигда, сени овлаш учун бир илон инингга ўрмалаб келаётганди. Сени илондан қўриқлаш учун бўронга инингни бузишни амр этдим! Шундай қилиб сен у ердан учиб узоқлашдинг ва илондан халос бўлдинг. Қанча балолар борки, муҳаббатим билан сендан нари қилдим. Ҳолбуки, сен хавф-хатарлардан офият ва омонлик бергувчи муҳаббатимни кўрмайсан-да, ўткинчи балолар туфайли менга исён қиласан!..

САХИЙ ҚИЗАЛОҚ

Кўринишидан ўзига тўқ оиланинг фарзанди бўлган қизча бир даста пулни ҳовучлаб, шаҳарнинг катта ўйинчоқ дўконларидан бирининг расталарини кўздан кечирарди. Дўкон пештахталарида бири-биридан чиройли ўйинчоқлар: “Мени харид қил, мен билан вақтингни чоғ ўтказасан”, дегандек қизчага жилмайиб боқарди гўё. Расталарни кезаркан, қизча бирдан тўхтаб қолди. Катта, кўзлари йирик ва мовий қўғирчоқ қизчага ёқиб қолди. Отасига қаради:

– Отажон, қўлларимдаги пул бу ўйинчоққа етадими? – отаси боши билан тасдиқ ишорасини берди. Қизча чақалоқ-қўғирчоқни кучоқлади ва отасининг ортидан касса томон юрди. Худди шу ерда ўзига ўхшаб отаси билан ўйинчоқ харид қилгани чиқан ўғил болачага кўзи тушди. Болакай калта иштонча кийган, эгнидаги кўйлаги ҳам униққанроқ эди. Боланинг қўлчаларида бироз пул бор эди. У растадаги ўйинчоқлардан бирининг олдига ҳаяжон билан яқинлашди ва отасига:

– Мана, шу ўйинчоқни олишни хоҳлайман, отажон! – деди. Бироз ўйинчоққа термилиб тураркан

ҳовучидаги пулларга ишора қилди: – Шу ўйинчоққа етадимми?

Отаси боласининг кўзларига қараёлмай боши билан инкор ишорасини берди. Болакай ҳовучидаги пулга маъюсгина нигоҳ ташлаб, ўйинчоқни жойига қўйди. Отасининг қўлидан тутиб сурат-китоблар растасига йўналди.

Қизалоқ бу ҳолатни кузатиб, қучоғидаги чақалоқ-қўғирчоққа бир муддат тикилиб турди. Сўнг болакайга ёққан ўйинчоққа қаради. Чақалоқ-қўғирчоқни ўрнига олиб бориб қўйди. Ўйинчоқни кўрсатиб отасидан сўради:

– Бу ўйинчоққа пулим етадимми, отажон? – Отаси қизчасига ҳайрон қараб: “Ҳа, етади” деди. Кассага бориб, ўйинчоқнинг пулини тўладилар. Қизалоқ кассада ўтирган қизга нималарнидир пичирлаб, тушунтирди. Қизалоқ ва отаси бир четга ўтишди. Бироздан сўнг болакай ва отаси қўлида сурат-китоб билан кассага яқинлашишди. Кассир қиз:

– Сизларни табриклайман, – деди ҳаяжон билан. Бугун ҳисобида биринчи харидоримиз сифатида совғага эга бўлдингиз.

Табассум билан ўйинчоқ қутисини болакайга узатди.

– Ажойиб! – дея қийқирди бола. – Отажон, ҳозиргина бу ўйинчоқни олгим келганди! Орзуимдаги ўйинчоқ-ку!

Ота-бола севинч билан дўконни тарк этдилар.

– Бунчалик мард, тантисан-а, қизим? Нега бундай қилганингни билсам бўладими?

– Отажон, онам билан менга пул бераётгагнингизда: “Бу пулга ўзингни севинтирадиган нарсани сотиб ол демагандингизми?”

– Албатта, шундай дедим, асал қизим!

– Мен ҳам худди шундай қилдим, отажон, – қизалоқнинг кўзлари қувончдан порлаб кетди. – Ҳозир қанчалик бахтли ва хурсанд эканимни биласизми?..

САХОВАТ – МЕҲРИБОНЛАР ФАЗИЛАТИ

Бир деҳқон мадраса эшигини тақиллатди. Эшикни очган талабага бир бош узум тутқазди. “Бу боғимдаги энг гўзал узумлар. Сен учун олиб келдим” деди деҳқон.

– Уларни ҳозироқ устозимизга етказаман, – деди талаба ҳадя келтиргувчига миннатдорчилик билдириб. – Устоз икромингиздан мамнун бўладилар, иншаАллоҳ.

– Йўқ, йўқ, – деди деҳқон. – Уларни сенга олиб келдим.

– Менгами? – деди толиби илм юзлари қизаринқираб. – У бундай марҳаматга қандай қилиб муносиб бўлганини билмасди.

– Ҳа! – деди деҳқон. – Чунки қачон эшикни тақиллатсам, сен очасан. Қачон ҳосилим қурғоқчиликдан қирилса, сен менга нон-туз берасан. ИншаАллоҳ бу бир бош узум сенга қуёш нури каби илиқ ва ёмғир каби гўзал Илоҳий раҳмат олиб келади. Қара, қандай чиройли яратилмишдир узум доналари!

Толиби илм ўша тонгни бир бош узум устида тафаккур қилиш билан ўтказди. Узумлар чиндан ҳам чиройли эди. Шу сабабдан ҳам бир бош узумни устозига икром этишга аҳд қилди. Ахир устози уларга илм ва ҳикматни ўргатяпти-ку. Устоз толибининг икромидан ғоят мамнун бўлди. Сўнг мадрасадаги бемор толибини эслади.

“Узумларни унга бераман, – дея ўйлади устоз. – Балки узумларни кўриб кўнгли кўтарилар ва тезроқ шифо топар...”

Ўйлаганидек қилди. Аммо узумлар бемор талабанинг ҳам хонасида қолмади. У шундай ўйлади: “Мадрасининг ошпази бир неча кундан бери мени тансиқ таомлар билан парвариш қияпти. Бу узумларни татишга ҳаммадан кўра у ҳақлироқ!” Ошпаз талаба бемор толиби илмга тушлик олиб келганида талаба узумларни унга икром этди:

– Аллоҳ яратган мева-сабзавот каби мўъжизавий неъматлар билан бошқалардан кўра сен яқинроқсан. Бу Илоҳий санъат асарини нима қилишни ҳаммадан кўра сен яхши биласан!

Ошпаз талаба узум доналарининг гўзаллигига мафтун бўлди. Бу гўзал марварид доначалари каби бир бош узумнинг ҳикматини мулоҳаза қилди. Зотан, у тафаккури ва нозик диди билан мадрасада шуҳрат қозонганди. Узумларни кўрган заҳоти энг кичик неъматда ҳатто Илоҳий санъат нақшларини юксак даражада изоҳлай олди. Бу санъат ва гўзаллик Соҳибига бўлган муҳаббат билан лиммо-лим тўлди юраги. Худди шу онда мадрасага биринчи марта келганида ўзига эшик очган талабани эслади. Меҳрмуруввати, тавозе ва шафқати билан ҳурматини қозонганди у дўсти. Ошпаз толиби илмнинг фикрига кўра эшик очишга масъул талаба ҳақдор эди узумларга.

Шундай қилиб оқшомгача деҳқон мадрасага олиб келган узум эшикоғаси бўлмиш толиби илмнинг ўзига қайтди. Талаба узумлар ҳақиқатдан ҳам ўзига аталганини англади. Ва яна шуни англадики, саховат дўстликнинг энг асосий белгиси экан.

СИЗГА ЎХШАГАН ОНА БЎЛАМАН

Зир куни онамни қаттиқ ранжитдим. Улкан қайғу ичида ўксинибгина юзимга қараб:

– Она бўлсанг мени тушунасан, – деди. Ўсмирликнинг тентаклик кезлари эди. Қайғуингизга парво қилмай:

– Мен асло сиздай она бўлмайман! – дегандим. Онам индамай ошхонага чиқиб кетди. Аслида ҳали сўзимни тугатмасданоқ пушаймон бўлиб бўлгандим, лекин ёй камондан отилганди. Ортиқча ғурур бор эди ичимда. Олдизга бориб узр сўраёлмадим. Бирдан кечагина олиб келган китобига кўзим тушди. Кичик стол устида ётарди. Балки китоб ўқишга тутинсам, кўнглини олган бўламан деб хонамга кириб кетдим. Китоб ўқиётиб ухлаб қолибман. Орадан қанча вақт ўтганини билмайман, дадамнинг овозидан уйғониб кетдим. Ишдан келиб, онам билан нималарнидир гаплашаётган экан. Атрофга оқшом қоронғилиги тушган эди. Турмоқчи бўлгандим, устимга ёпинчиқ ташланганини пайқадим. Китоб қўлимдан олиниб, устим ёпилганди. Ўрнимдан туриб чироқни ёқдим, ётоғим бошида бир бўлак кекс, ёнида долчинли сут ва бир кичик хат турарди: “Сен мендай она бўлмайсан, мендан ҳам яхши она бўлсан!” Бошимдан шарақлаб қайнаётган сув тўкилгандай бўлди. Қандай қилиб онамга шундай дея олдим? Лекин ичимдаги беъмани жаҳл яна онамнинг ёнига келиб узр сўрашимга тўсиқ бўлди. Аслида тортишиб қолганимизнинг сабаби ҳам бошимнинг устида турган мана шу кекс эди. Мен эртанги кунги ўқув йили хайрлашув маросими учун кекс тайёрлаб беришни

сўрадим. Онам ишлари кўплиги учун кекс тайёрлаб беролмаслигини қатъий айтди. Онам ўша кексни тайёрлаб бермаса ўртоқларим олдида хижолат бўлардим. Модомики, онам кексни пиширар экан, нега мени бунча хафа қилди? Дадам ёнимга келдилар. Йиғлаётгандим. Кўзёшларимни артдилар.

– Нималар бўлиб ўтганини биламан, сенга бир сирни очаман, лекин зинҳор онангга айтмайсан, – дедилар. Бошимни тебратдим.

– Эртага менинг маош оладиган куним. Уйда ёр билан ун тугаб қолган экан. Онангга бир кун бирор нима қилиб амаллаб туришини айтгандим. Сен кекс тайёрлашини сўраганингда, ўксинмагин деб: “Уйда маҳсулот йўқ”, деёлмабди. Кўшнилардан сўрашга ҳам ийманибди. Лекин қаттиқ хафа бўлганингни кўриб баққолга қарзга ёздириб олишга мажбур бўлибди.

Дадамнинг сўзларини эшитар эканман, бошим ғовлаб, миям увишиб қолди. Аввалгидан ҳам улкан қайғу билан онамнинг ёнига қараб чопдим. Хўнграб-ўксиниб йиғлардим, бир сўз айтолмасдим. Амаллаб ўпкални босдим, шу сўзларни айта олдим, холос:

– Мен сизга ўхшаган она бўламан! Ўз қайғумни фарзандларига билдирмайман, ўрни келганда киприк қоқмасдан ҳар қандай фидойиликдан қайтмайман! Ва фарзандларимни сиз мени севгандек севаман!

ТАВБАГА ШОШИЛМАГАН ТИКУВЧИГА ОҚИЛОНА ТАНБЕҲ

Бир зот ўттиз йилдан бери тикувчилик қиладиган одамдан сўрабди:

– Нега ҳануз тавба қилмадинг? Гуноҳ тўла ҳаётда давом этаяпсан? Тикувчи эса хотиржам жавоб қилибди:

– Жон бўғизга келгунга қадар тавбага вақт топилади! Ўшанда тавба қиламану, қутуламан.

– Неча йилдан бери тикувчилик қиласан? – дея сўрабди солиҳ инсон.

– Ўттиз йилдан бери.

– Шу вақт ичида кўлинг ҳамма нарсадан кўп нимага одатланди?

– Қайчига ўрганди кўлим. Мато қирқишга! – жавоб қилди тикувчи.

– Жонинг бўғзингга қадалганида кўлингга қайчи берсалар, осонгина мато қирқа оласанми? – Яна савол берибди солиҳ инсон.

Ўттиз йилдан бери тикувчилик қиладиган одам елкасини қисибди:

– Шундай кўрқинчли пайтда табиийки, матони кеса олмайман!

Солиҳ инсон ҳам ўша онда жавобни ҳозирлабди:

– Хўш, ўттиз йилдан бери устаси бўлганинг бир ишни жонинг чиқаётган онда бажаролмас экансан. Ҳеч қачон одатланмаганинг, юзланмаганинг тавбага жон бераётганингда қандай юз тутасан? Ўша онда тилингга тавба келишига қандай ишонасан?

Тикувчининг тили сўзга келишмай қолди.

ТЕЛБАМИ ЁКИ ВАЛИ?

Телбанамо бир киши намоз ўқиш учун масжидга кирди-ю ўтирмади. Ён- атрофига ҳайрат ва қизиқиш билан диққат қилди. У ёққа қаради, бу ёққа қаради. Ҳар бир бурчакка диққат билан тикилди ва қандай шошилиб кирган бўлса, шундай чиқиб кетди.

Бироздан кейин орқасига бир тўп боғланган ўтин билан масжидга қайтиб кирди ва намоз ўқиш учун жамоатда сафланганлар қаторида турди. Орқасидаги ўтинлар билан қийналиб намозни адо этди.

Эгилиб-турганида ерга тушган ўтинлар овоз чиқарар, табиийки, бу товушлар жамоат намозига ҳалал берди. Намоз адо этилган заҳоти йиғилганлар ўтинчига норози тўнғилладилар. Шивир-шивир тортишув ва танбеҳлар имомнинг ҳам қулоғига чалинди. Имом шу маҳаллада яшар, ғарибнинг ҳолидан озми-кўпми бохабар эди. Раҳмдиллик билан ақли ноқис дейилмишнинг ёнига яқинлашди:

– Ўғлим, бу аҳволда намоз ўқилмайди. Орқангда ўтининг бор, сен қандай намоз ўқидинг? Ҳам ўзингни, ҳам жамоатни беҳузур қилдинг. Кейинги сафар намоз ўқигани келганинда юксиз келгин, хўпми?- деди.

Телба маънос, аммо маъноли қаради жамоатга:

– Одат эмасми бу?

– Қанақа одат? – сўради имом.

Жамоат қизиқиш ва ҳайрат билан воқеани кузаттаётганди.

Телба жавоб қилди:

– Хожам, мен намоз ўқиш учун масжидга кириб қарадим, ўзимга мос жой ахтардим. Қарасам, жамо-

атга йиғилганларнинг барчасининг орқасида ни-
мадир бор. Ўйладимки, бу бир одат экан. Мен ҳам
таншқарига чиқиб шу ўтинларни ортимга юклаб
олиб намоз ўқидим. Нега ҳеч кимга индамай, мен-
дан газабланыапсиз? Танбеҳ берсангиз ҳаммага бир-
дек беринг, бир ўзимга эмас-да!

Имом ҳайратланди:

– Менинг орқамда ҳам юк борми?

– Ҳа, – деди телба. – Ҳаммангизнинг ортингизда
юк бор.

Жамоатга йиғилганлар: “Телба-да бу, жинни”, де-
гандай ўзаро шивир-шивир қилиб кулимсирадилар.

Телба жамоатнинг қаршисига чиқиб ва эркаклар-
га ишора қилди ва беғубор боладай, ҳаяжон билан
ҳайқирди:

– Ана, бунинг орқасида мовий кўзли бир болакай
турибди. Манавининг орқасида катта олма дарахти
бор... Бунда синиқ эшик, мана бунинг орқасида бир
товуқ овқат, анавининг орқасида қовурилган товуқ,
унинг орқасида кўзлари яшил, сулув хотин, анави-
нинг орқасида кекса онаси ўтирибди...

Сўнг икки кўли билан бошини қучиб умидсиз
оҳангда:

– Ҳеч кимнинг сирти бўш эмас, ҳамманинг орқаси
юкли!.. – дея такрорлайверди.

Телбанинг гапларини эшитиб ҳамма даҳшатли
ҳайрат билан бир-бирига қарай бошлади.

Чунки айтганлари айнан тўғри эди.

Кимдир туғилажак боласини, кимдир боғидаги
меваларни, биров созлаши керак бўлган эшикни,
кимдир емакхонасида пишириши керак бўлган
таомни ўйлаётган эди намозида. Кимдир оч, хаёли-
да пиширилган товуқ эди, бирининг ҳуши севган

аёлида, бошқа бири эса парваришга муҳтож онасини ўйлаётган эди.

– Хўш, айт-чи, намозда менинг орқамда қандай юк бор эди, – дея сўради имом.

Телба жавоб қилди:

– Ҳаммадан ортиқ сиз ҳайратлангирдингиз, хожам. Орқангизда каттакон сиз бор эди!

Имомнинг сигири касал эди, “Сиз сиз ўлдимики?” дея ўйлаган эди намоз чоғида...

“Харобот аҳлини хор кўрма зинҳор

Дафнга лойиқ вайроналар бор”.

Ҳар қанча билдирсанг, кўрсатсанг ҳам фақат қалб кўзи очик кишигина кўра олади.

ЧИРОҒИ ЁНИҚ УЙ

Тиббиёт факультетини битириб, амалиётчи ҳаким ўлароқ вазирамни бажариш учун Элазигнинг чекка ҳудудларидан биридаги тиббиёт масканига ишга отландим. Ёш эдим, оилали эмасдим. Мен борган ер кичик бир қишлоқ эди. Биринчи тун бир уйга меҳмон бўлдим. Поезд станцияси ёнгинасида жойлашган уй эди. Кечки овқатни едик, чойларимизни ичдик. Бироз суҳбатлашиб ҳам ўтирдик. Йўл чарчоғи мени ҳолдан тойдирган, бегона тупроқларнинг ётлиги босиб, суҳбатга майлим йўқ эди. Соат тун ярмига қараб юряпти, мени уйку залвори эзиб боряпти. Уй эгасига ҳам бирор нима деёлмайман. Уйнинг каттаси Ҳожionaга оҳиста шивирладим:

– Ҳожiona, сиз тарафларда соат неччида ухланади?

– Поездни кутяпмиз, болам, ҳозир поезд келади, – деди мезбон она.

– Бирор яқинингизни кутяпсишларми? Поездда келяптими? – дея қизиқиб сўрадим.

– Йўқ, болам, бирор яқинимиз келмайди. Лекин бу ерлар узоқ жойлар. Поезддан бу ерларни билмайдиган, илк бор келаётган одамлар тушиши мумкин. Туннинг ярмида бу ерда чироғи ёнган уй тополмаса кўчада қолиши мумкин. Қишлоғимизга бегона биров келса адашмасин, кўчада қолмасин, чироғи ёниқ турган уй топсин деб кутиб ўтирамыз.

ЎҚИТУВЧИСИГА САБОҚ БЕРГАН ЎҚУВЧИ

Хусусий мактаблардан бирида ўқийдиган ўсмир қиз ўқишдан уйга ғамгин қайтди. Онаси қизининг ҳолатини пайқаб, ундан нега хомушлигини сўради.

— Онажон, ҳар доим ўқитувчимизнинг боши оғрийди. Ўрни бўлса, бўлмаса ҳам бизга бақиради. Узун кийимим ва рўмолимни сабаб қилиб мени мактабдан ҳайдаш билан таҳдид этди. Мени бу кийимлар билан мактабда бошқа кўришни хоҳламаслигини айтди, – дея йиғламсираб онасига бўлган гапни айтиб берди қизалоқ. Онаси қизнинг бошини силар экан:

– Қизим, сен Аллоҳ буюрган тарзда кийинасан. Ўқитувчинг айтганидек эмас. Аллоҳ шундай кийинишингни истайди, ўқитувчинг бундай кийинишингни истамайди. Хўш, сен кимга итоат қиласан? Сени гўзал суратда яратиб, чексиз-адоқсиз неъматларга ғарқ қилган Роббинггами, ёки менга ё ўқитувчингга ўхшаган ўзига ҳам фойдаси тегмайдиган бир бандагами?

– Албатта, Аллоҳга итоат қиламан, онажон, – деди қиз.

Эртаси куни қиз мактабга борган эди, ўқитувчи унинг узун либоси ва кенг рўмолини масхаралаб койий бошлади. Синфдош ўртоқларининг олдида ўқитувчисидан танбеҳ эшитиш қизнинг қалбини оғритди ва мунчоқ кўзларидан дув-дув кўзёши оқа бошлади. Кўзёшлар ичида ўқитувчисига шундай деди:

– Тўғриси, кимга итоат қилишни билмайман. Сизгами ёки Аллоҳга бўйсунайми? Сизнинг айтганингиз қилсам Аллоҳга гуноҳкор бўламан. Аллоҳнинг амрини адо этсам, сизнинг жаҳлингиз чиқади. Аллоҳ таоло Қуръони каримда шундай марҳамат қилади: “Эй иймон келтирганлар! Сизга ҳаёт берадиган нарсага чақирганларида Аллоҳ ва Расулига жавоб беринг ва билингки, албатта, Аллоҳ киши билан унинг қалбини ажратиб қўяди ва, албатта, Унинг ҳузурида тўпланурсиз.” (Анфол сураси, 24-оят) Майли, сиз ғазаблансангиз ҳам мен Аллоҳ таоло ва Унинг Расулига итоат қиламан. Сиз ҳам Аллоҳнинг розилигига муваффақ бўлиш ва Расулulloҳ солаллоҳу алайҳи васалламнинг айтганларини бажариш учун бошингизга рўмол ўранг ва узун, ёпиқ кийимлар кийинг, устоз. Чунки Пайғамбаримиз солаллоҳу алайҳи васаллам: “Сизлардан бирингиз бирор ёмонлик ва ёқимсиз ишни кўрса имкони бўлса қўли билан ўзгартирсин. Шояд, қўли билан тузатишга кучи етмаса тили билан ўзгартирсин. Бунга ҳам кучи етмаса қалби билан у ишни ёқтирмай, норозилигини ифода этсинки, бу ҳам иймоннинг бир даражасидир”, дея марҳамат қилганлар.

Қиз Воҳидул Қаҳҳор сифатли Аллоҳнинг буюрганларини айтиб жавоб бергани учун, ўқитувчи бир муддат сўзсиз қолди. Бироздан кейин қизга

онасини мактабга келишини уқтирди. Эртаси куни она ўқитувчига яхшигина сабоқ бериб қўйишни мулоҳаза қилиб мактабга келди.

Ўқитувчи онани қарши олар экан:

– Қизингиз менга ҳаётимда ҳеч қачон эшитмаган чуқур маъноли гапларни айтиб сабоқ берди. Унинг қалбини Аллоҳ ва Расулуллоҳ солаллоҳу алайҳи вассалламнинг муҳаббатига тўлдириб, жуда гўзал тарбиялаган экансиз. Қизингиз мени ниҳоятда таъсирлантирди. Кеча мактабдан уйга бориб, намоз ўқидим. Кўз ёшларга ғарқ бўлиб тавба қилдим. Аллоҳга ёлвориб гуноҳларимни кечиришини, бундан кейинги ҳаётимда ҳар доим Унинг буйруқ ва қайтариқларига амал қилиб яшашга аҳд қилдим. Аллоҳ таоло мени ҳам динида собитлардан қилишини истаб, Унга нола қилдим, – деди. Ўқитувчи бошига рўмол ўраб, ёпик кийимлар кийиб, ибодатларини бенуқсон адо эта бошлаганидан кейин бош оғриқлари ўтиб кетди, дарддан буткул фориғ бўлди. Ёши ўттизлардан ошган бўлса-да, турмуш қурмаганди. Динини маҳкам тутиб, Аллоҳга итоат қилишни бошлаганди, уни сўраб келадиган совчилар кўпайди. Ўқитувчи ўзига муносиб, иймон-эътиқодли, яхши бир инсон билан никоҳланиб, турмуш қурди. Ўқувчисига миннатдорчилик билдириб:

– Менинг жаҳлим ва ғазабимга қарамасдан, Аллоҳ ва Расулуллоҳ солаллоҳу алайҳи вассалламни менга танитиб ҳаётимни ўзгартириб юбординг. Сени Аллоҳ учун яхши кўраман, солиҳам, – дея қизни бағрига босди.

УМРАМНИ АЛЛОҲГА СОТДИМ

Эшик тақиллади. Бир бола кўлидаги пиёлани узатди. Ифторгача бир соат бор эди.

– Опа, ойим шўрвага кўшмоқчи эканлар, – дея хижолатлик билан бир пиёл гуруч сўради. Бериб юбордим, лекин ичимда ғалати қизиқиш уйғонди.

– Кимнинг қизисан? – дея сўрадим. Уч уй пастда бир хонадон кўчиб келганди, биринчи қаватга. Ўша ерга ишора қилиб таърифлади. Гуручни олиб хижолат чеккандан ҳамон изига қайтди.

Эртаси куни ўша соатда, ўша вақтда қиз яна келди. Ўша пиёла, ўша гапларни айтди. Пул сўраса, катта идиш билан келса тиланчи дердим. Лекин пиёла ўша, сўрагани ҳам ўша гуруч. Бердим. Лекин бу сафар: “Мен ҳам сен билан бораман”, дедим. Кўчага чиқиш тақиқланган, тезроқ бировнинг кўзи тушмай бора қолайлик дейман ичимда. Бордик.

Изн сўраб, уйига кирдим. Аввалдан ҳам билардим, болалигимда киргандим. Ерга дастурхон тўшалган. Атрофда икки бола ўтирибди. Дастурхонга тузлама кўйилган. Тўртта қошиқ ҳам бор. Кўрқибгина менга қарашди. Онаси ошхонадан чиқиб ёнимга келди. Бир хона ва бир ётоқхонадан иборат уйда ўтириш мумкин бўлган биргина жой ҳам дастурхон боши.

– Хуш келибсиз, опа, – деди. Гуруч учун миннатдорчилик билирди. “Болалар сиз ўтириб тулинг”, дедим ва онани ташқарига имладим.

– Тинчликми, опа? Бу нимаси? Икки кундан бери қизингиз мендан гуруч сўрайди. Лекин фақат шу пиёла, кейин югургилаб кетади.

– Синглим, – деди хижолатомуз. – Хабарингиз бордир, биз ўтган ой бу ерга келдик. Хўжайиним вафот этгач, олдинги уйимиздан уй эгаси чиқариб юборди. Мен арзонроқ, қўлимда бор пулим билан дея шу уйни ижарага олдим. Лекин бу касаллик тарқалгач, емакхона хўжайини ҳам жавоб бериб юборганди, чўнтагимдаги пул тугаб мана шу аҳволда қолдикда... Биринчи оқшом уй эгасига, кейин ёнидагига, бўлмади, бошқасига бордик. Бир пиёла гуруч учун ялиниб-ёлвордик. Гуручлари йўқ экан, чоғи, бўлса беришарди-ку! Кейин қизимни сизга юбордим. Сиз гуруч бергандингиз, томат қўшиб шўрва қилдим.

Душанба куни бир хонадонни тозалашга бораман. Лекин бу кеча ҳам дастурхонга бир нима қўймасам, оч ухлашолмайди. Палов пишираман дедим. Ўша эшикка қизимни синиқ умид билан юбордим. Илтимос, жаҳлингиз чиқмасин, сўз бераман, душанба кечаси гуручингизни қайтараман...

Уйга келдим. Музлатгични очдим. Уйда нонуштадан бошлаб гўштгача нима бўлса ҳаммасини халтага солдим. Қарадим, кўчага нон сотувчи келибди. Ундан нон олдим, пиде олдим. Болалар халталарни очганини, ичида нима бўлса ҳамма нарчасини дастурхонга қўйганини кўрдиму, тезроқ уйга қайтай, дедим.

Эрим билан ифторлик қилдик. Аллоҳ қабул қилсин. Лекин сўрадилар, албатта:

– Хотин, мен душанба куни бориб яна егулик олиб келаман. Лекин саҳарлигимизга бирор нима қолдимми? – Макарон бор, ун бор, – дедим. – истасангиз тонггача сизга бўрек тайёрлайман, – дедим. Кулишдик.

Бахтиёр эдик. Чунки нонимизни баҳам кўргандик.

Эрим бугун эрталаб уй эгасига борибдилар. Мухтордан маълумотларни олибдилар. Бир-икки жой-

дан маслаҳатлашиб, сўрабдилар. Оқшомга яқин келдилар:

– Биз бу йил бирини бор умра зиёратига бормоқчи эдик. Лекин бекор қилинди, кечиктирдик. Бордик деб қабул қиламизми? Умрамизни Аллоҳимизга сотамизми?

Нима демоқчилигини англадим. Қўлларини қучиб-ўпдим:

– Аллоҳ сиздан рози бўлсин! – дедим. Бир қоғоз халтага пулларни солиб, обориб опага бердим. Кўп ўтирмадим. Ичим оғриётган бўлса-да, унинг севинч кўзёшларидан ҳаловат топдим. Осон эмас. Бунча пулни жамғариш, унга эришиш биз учун қийин бўлади. Унча пул қаерда энди, майли. Уйга келдим. Эрим жойнамозда дуо қилаётган экан.

– Пешинни ўқигандингиз, бу қандай намоз дедим?

– Мен Умра намозини адо этдим. Сен ҳам ўқигин-да, Аллоҳга Умрамизни қабул қилгин деб ёлворайлик.

ХАЙРЛИ ФАРЗАНД ЕТКАЗИШ УЧУН ХАЙРЛИ ОТА-ОНА БЎЛИНГ

Бугун отамга нонушта тайёрлар эканман, болалик чоғларим эсимга тушаверди. Ота-онам бир-бирларини тушунолмасдилар. Уйда мутаассил жанжал бўларди. Лекин бир-бирларига ўчакишганларида ҳам бизни яхши кўришни, бизга ғамхўрлик қилишни унутмасдилар. Бизга ўхшаб илмли эмасдилар, лекин билганларининг энг яхшисини бажаришга ҳаракат қилардилар. Бир куни қаттиқ оғриб қолдим. Бир неча кун овқат егим келмади. Бир томондан онам ёлворадилар, бир томондан дадам. Бир қарасам дадам: “Онанг сенга сеҳрли пюре

тайёрлади, буни есанг бир зумда соғаясан”, дедилар. Онам аралаш-қуралаш бир нарса олиб келдилар. Устига бир нечта печенье ҳам кўйибдилар. Хуллас, кўндим ва едим. Таъми ҳалиям оғзимда. Жуда ҳам ёққанди, ё мени кўндириш учун қўлланилган жумлалар, ёхуд егуликнинг таъми чиндан ҳам маззали эди. Бир неча кундан кейин онамдан: “Ичида нима бор эди?” дея сўрадим. “Оҳҳо, йўқ нарсанинг ўзи йўқ эди”, дедилар. Орадан йиллар ўтди. Энди отам бемор ва бир неча ойдан бери тузук бирор егулик емайдилар. Бугун эрталаб чақалоққа тайёрлаган-дек, нонушта тайёрладим. “Сизга сеҳрли пюре тайёрладим”, дедим. “Ичида нима бор?” дея сўрадилар. “Сўраманг, дадажон, меҳрим бор, севгим бор, шифо, дуо, олма, нок, хуллас нима йўқолган бўлса, шу ердан топасиз”, дедим. Жилмайдилар:

– Фарзандинг бир куни онанг бўларкан, ота-онанг эса фарзандинг, десанг-чи ҳали, дедилар...

Демоқчи бўлганим, хайрли фарзандлар тарбиялаб, етиштирмоқчи бўлсангиз ҳар қандай ҳолатда ҳам болаларингизни яхши кўринг, севинг. Балки бахтли оила муҳити яратиб бериш, истаганини олиб бериш борасида ҳар доим ҳам имкониятингиз бўлмас. Лекин болангизга меҳр бериш борасида ҳар доим имкон топинг! Инсон ҳамма нарсани кечиради, лекин меҳрга зор қолганини кечирмайди! Болалигимда эҳтиёжманд ўсдим, лекин ота-онамдан бутун ва мукамал меҳр кўрдим. Бугун ота-онамнинг устида жон беришга тайёрлигим ҳам шундан. Бир куни болангизнинг боласи сиз бўласиз. Фарзандингиз сизга сиздан кўрган меҳр, муҳаббат ва шафқатдан андоза олиб ғамхўрлик қилади. Фарзандларимиз хайрли бўлишлари учун аввало биз хайрли ота-она бўлишимиз керак.

ШУКР ҚИЛИШИМИЗ УЧУН ЕТАРЛИ САБАБЛАР

Аёл ҳар кеча уйқудан олдин дуо қилиб, Аллоҳга шукр қилади. Бир кеча уйқудан олдин шундай шукр дуоси қилди:

– Аллоҳим! Шукрлар бўлсин, тонгга қадар эримнинг хуррагини эшитаман. Демак, у яшайпти! Аллоҳим! Шукрки, қизим ҳар куни ювиқсиз идишларни ювгани ва уй тозаллагани учун шикоят қилади. Демак, у уйда ва кўча-кўйда санғимайди. Аллоҳим! Шукрлар бўлсинки, солиқ тўлайман. Демак, касбу корим бор ва ишсиз эмасман. Аллоҳим! Шукрки, кийимлари менга тор келаяпти. Демак, озиқ-овқатим етарли. Аллоҳим, шукрлар бўлсинки, кун охирида қаттиқ чарчаб қолаяпман. Демак, оғир ишларни бажаришга куч-қувватим бор. Аллоҳим! Шукрлар бўлсинки, ҳовли супураман ва деразаларни артаман. Демак, уйим-жойим бор. Аллоҳим! Шукрлар бўлсинки, баъзан бетоб бўлиб қоламан. Демак, кўп вақт соғлом бўламан. Аллоҳим! Шукрлар бўлсинки, ҳадяларга пул сарфлайман. Демак, ҳадя улашадиган яқинларим ва дўстларим бор! Аллоҳим! Шукрлар бўлсинки, ҳар куни тонгда соат уйғотгичи товушидан уйғониб кетаман. Демак, ҳаётман, яшайпман.

ЭНГ БАХТСИЗ, НУРСИЗ, ОМАДСИЗ КУН

Эр-хотин орасида жанжал чиқди. Жаҳл-ғазабдан ақлини йўқотиб, тилини тиёлмаган эр хотинига:

– Сендан ажраламан! Ва сени фақат бахтсиз, нурсиз ва омадсиз бир кунда никоҳимга оламан! – деб бақирди.

Аёл кўзёши қилиб ота уйига кетди. Эр эса жаҳлдан тушиб, тинчлангач қилган иши, айтган гапидан пушаймонлик туйди. Қишлоқ имомининг олдига бориб унга ҳамма гапни гапириб берганди, имом:

– Мен бунга фатво беролмайман, бундай кунни қаердан топамиз? Сен шаҳар муфтийсига бор, у бирор ечим топар, – деди.

Эртаси кунни йигит шаҳарга тушиб, муфтига учрашди. Муфти ҳам қишлоқ имомидан орттириб бир нарса демади.

– Унақа кунни қаердан топамиз? – деди елкасини қисиб.

Йигит муфтиятдан умидсиз алпозда чиқиб, бир дўкон ёнида узоқ ўтирди. Дўкон эгаси йигитни гапга солиб, дардини сўради. Қайғуси қалбига сиғмаган йигит дўкондорга ҳамма гапни айтиб берди. Дўкон эгаси йигитни эшитиб бўлгач, шундай деди:

– Ҳу, анави юпун кийинган, сочлари пахмоқ, афт-ангори бир аҳволдаги одамдан дардингнинг давосини сўрагин, ундан бир гап чиқади...

Йигит чиқмаган жондан умид, дея бориб фақирга қайғусини сўзлаб берди. Фақир киши ўйчан тинглаб турди-да, сўради:

– Бомдод намозини ўқидингми?

– Йўқ, – деди йигит. – Ухлаб қолибман, улгурмадим...

– Бугун ота-онангдан ҳол-аҳвол сўрадингми? Ёки уларни дуо қилдингми?

– Шаҳарга келишим керак эди, шунинг учун улар билан учрашгани вақтим бўлмади... – Йигит ҳайрон тикилди сўровчига. Фақир киши яна сўради:

– Бугун Қуръон ўқидингми?

– Вақтим бўлмади, ўқиёлмадим... – деди йигит.

Фақир киши таассуф билан бош чайқади:

– Бор, рафиқангни никоҳлаб ол. Бомдод намози ўқилмаган, ота-онадан ҳол-аҳвол сўралмаган, уларнинг ҳақиға дуо қилинмаган ва Куръон ўқилмаган кундан бахтсиз, нурсиз ва омадсиз кун бўлмайди!..

“...ЭНДИ ЖУДА КЕЧ БЎЛДИ”

Онасининг вафотидан кейин: “Биз эр-хотин ишлаймиз, сизга қарай олмаймиз”, деган важ билан саксон ёшли отасини “Қариялар уйи”га жойлаштирган ўғил, гоҳида уни кўргани келиб турарди.

– Ўғли туғилганида ота қирқ ёшда эди. Аввалги болалари яшаб қолмаган, шу ўғлини қурбонликлар сўйиб, устида жони титраб ўстирганди. Якка-ёлғиз фарзанд бўлгани учун уни асраб-авайлаб катта қилгандилар.

– Бир куни ўғилга “Қариялар уйи”дан қўнғироқ бўлди.

– Отанг оғир хаста. Умрининг сўнгги кунларини яшаяпти. Сени кўрмоқчи, – дедилар.

Ўғил отасининг кўргани борганида, ота оғир-оғир нафас оларди. Отасининг қўлидан ушлаб:

– Сиз учун бирор нима қила оламанми? Кўнглингиз нима тусаяпти? – дея сўради.

– Ота сўник нигоҳлари билан ўғлининг кўзларига қараб, инқиллаган товушда:

– Энди жуда кеч бўлди. Лекин хоҳласанг жуда кўп нарса қилишинг мумкин эди... – Кечалари овқат етмагани учун оч ётдим, – дея давом этди бемор ота. – Ҳаво совутгични ёқмадилар, иссиқда беҳол бўлдим. Музлатгичим йўқ эди, бир пиёла совуқ сув ичолмадим. Сиқилганимда тоза ҳавода сайр қилдирадиган кишим

йўқ эди. Тагимни ҳўл қилиб қўйганимда тарсаки туширдилар. Бир ойда бир марта чўмилтирдилар. Кирдан баданимда яралар тошиб кетди. Менга қилинган бу қўполликларни орқасида кишиси борларга қилишмади. Уларга қарайдиган, ғамхўрлик қиладиган одамлари бор эди. Менинг ҳеч кимим йўқ эди.

– Биласанми, нима?

– Ҳаммасидан ҳам меҳрга зорлик оғринтирди. Сен тарк қилинганлик нималигини биласанми, ўғлим? Тарк қилиниш ўлмасдан туриб қабрга қўйилишдир. Буни ҳеч қачон унутма.

– Хуллас, энди ҳаммаси учун жуда кеч ва мен учун бирор нима қилишга имконинг қолмади. Мен ҳамма нарсага кўникдим, лекин сенинг соғинчинга кўниколмадим. Ота шундай деди ва сўник кўзларидан икки томчи ёш думалаб юзига тушди.

Ўғил тошдай қотиб қолганди.

– Нега буларни энди айтяпсиз? Нега аввал айтмадингиз? – деди.

– Қандай айтаман? – деди ота. – Сен мени ҳайҳотдай уйингнинг бир бурчагига сиғдирмай, бу ерга лойиқ кўрдинг. Сени безовта қилишни хоҳламадим, ўғлим. Мен учун энди жуда кеч бўлди. Аслида мен сендан хавотирдаман, сен учун қайғудаман. Қариганингда болаларинг сени бу ерга ташлаб кетса, мен чидаган нарсаларга сенинг тоқатинг етмайди. Унутма, ўғлим, нима берсанг шуни оласан.

– Ота шуларни айтиб кўзларини мангуга юмди. Аён эдики, бу суҳбат ота бояқишнинг сўнгги мадорини ҳам қуритганди. Бир соатдан кейин ўғлининг қўлларидан маҳкам тутган қўллари жонсиз сирғалиб тушди. Ота юрак-бағри ўртаниб бу дунёни тарк этди.

ЮНУС ПАЙҒАМБАР ДУОСИ

Юнус пайғамбарнинг ҳикоясини, балиқ қорнида дуо қилганларини эшитгандирсиз. Шу дуо билан боғлиқ бир хотирани сизлар билан баҳам кўрмоқчиман. 2000 йилда турмуш қургандик. 2001 йил инқирозини эсласангиз керак. Бу инқироз пайтида бир неча киши қатори мен ҳам ишсиз қолдим.

Ишсиз қолиб, чорасизликда иш излаш нималигини бу ҳолатни бошидан кечирган киши билади. Ниҳоят, вақтинчалик иш топдим. Мотоцикл билан журнал тарқатардим. Ҳайҳотдан Эскишеҳир, қўлимда харита, манзилларни топишим, топшириқни вақтида бажаришим керак эди.

Иш бошлаганимга бир неча кун бўлганди. Эрталаб туриб ишга бормоқчи бўлгандим, мотоцикл чалишмади. Орқасидаги оғир қоп билан минг бир машаққатда устахонага олиб бордим. Уста йўқ экан. Жоним бўғзимга қадалиб мотоциклни итариб узоқроқдаги устахонага олиб бордим, униси ҳам ёпиқ экан. Паркда ўтирдим, унсиз йиғлай бошладим. Энди уйланган эдим. Зўрға топган ишимдан айрилиш хавотирига тушдим. Журналлар тез муддатда эгаларининг қўлига етиб бориши керак эди. Ҳамма жойдан умиди узилган кишидек ҳис этдим ўзим.

Юнус алайҳиссалом балиқнинг қорнида ўқиган дуолари эсимга тушди. Чорасиз алпозда йиғлай-йиғлай бутун руҳим, қалбим билан ўқидим:

“Ла илаҳа илла анта субҳанака инни кунту минназзалимин”.

Дуони қай-қайта ўқир эканман, қарши тарафдаги дўкондан бир оғабей ёнимга келиб ҳол-аҳволимни

сўради. Бўлган воқеани айтиб бердим.

– Шу мотоциклдан менда ҳам бор. Ўрмончиман мен. Уйим шу ерда деди.

Уйигача мотоциклни итариб олиб бордик. Моторни буткул суғириб олиб, қайтиб ўрнатди. “Ёқиб кўр-чи” деди. Бензини кам экан. Ўша ердан ўтиб кетаётган мотоциклли йигитни тўхтатиб:

– Бу йигитга бензин олиб кел, – деди.

Пулини бердим, олиб келди.

Ниҳоят мотоцикл ёнди. Икковларини ҳам дуо қилиб, миннатдорчилик билдириб ишимга кетдим. Журналларни ҳам вақтида етказдим.

Эртаси кун оғабейга миннатдорчилик билдириш учун совға олиб, ўша ерга бордим. Оғабейнинг уйи менга таниш бир жойда эди. Дарвоза олдида бири оҳак қилаётганди.

– Мен ўрмончи оғабейни излаб келдим дедим.

– Бу ерда ундай киши йўқ, – деди. Бўлган воқеани айтиб бердим, “Адашаётган бўлишинг мумкин”, деди.

– Йўқ, айна шу кўча эди, – дедим.

– Бу ер TCDD ситиси, бу кўчада бошдан охиригача бизнинг фабрикада ишлайдиган ишчилар яшайди. Ундай ўрмончи яшаши мумкин эмас, – деган жавобни олиб ҳайратдан тошдай қотдим.

Моторимни тузатган киши ё бир Валий, ё Хизр алайҳиссалом ёхуд дуонинг ходимлари эди, билмадим...

АЛЛОҲ ЯХШИЛИК ҚИЛГУВЧИЛАР БИЛАН БИРГА

Устоз Нур Ҳаёт Шуаро суҳбатларидан

Бу воқеа Ойдин провинциясида яшаганимда рўй берганди. Ойдинда “Севги йўли” дея номланган бир шоҳ кўча бор. Шу кўчада ўша пайтларда дўкон очгандим, ишга кетяпман. Йўл четида бир онахоннинг тўсатдан ҳушидан кетиб, ерга йиқилганини кўрдим. Зудлик билан машинага тўхташ тормозини бердим ва тушиб, ерда беҳуш ётган онахонни машинагача олиб бориш учун қучоқлаб кўтаришга уриндим. Ўтган-кетганлар ҳайрат билан қараб турар, саросима ҳолатида нималар бўлаётганини билишга ҳаракат қилишарди. Онахонни кўтаришга уриниб, кўзғатишга кучим етмаслигини билгач атрофимга қарадим ва 4–5 лицей ўқувчилари менга қараб турганини кўрдим. Касалхона бир нечта кўча нарида жойлашган эди. Йигитларни чақириб: “Онахонни эҳтиёт бўлиб кўтариб машинага ётқзайлик, касалхонага етказишим керак”, дедим. Йигитлар онахонни орқа ўриндиққа ётқизишди. Чироқларни ёқиб, сигнал билан бошқа автомобиль ҳайдовчиларидан йўл очишларига ишора бериб онахонни касалхонага етказдим. Давлат касалхонаси шошилинич ёрдам бўлими олдида машинани қўйиб, касалхона ходимларидан ёрдам сўрадим. Воқеалар шунчалик тез рўй бердики, биргина дардим онахоннинг ҳаётини асраб қолиш бўлгани учун салбий нарсаларни ўйламай, фақат кекса аёлни касалхонага етказганимдан хотиржам бўлганимда касалхона полицияси ёнимга

келиб бўлиб ўтган воқеаларни сўради. Бор гапни айтиб бердим.

Полиция ходими:

– Майли-ку, аёлни машинангизда уриб юбормаганингизни мен қаердан биламан?!- деганди тош қотиб қолдим. Бир муддат саросималикдан сўнгра ўзимни қўлга олиб:

– Ўша атрофдан ўтиб кетаётган ўсмир йигитлар менга ёрдам беришди, ишонинг, мен уриб юбормадим, фақат ҳушидан кетган онахонга ёрдам бердим, холос, – дея олдим.

– Қани ўша ўсмир йигитлар? – деди.

“СубҳанАллоҳ!” дедим. Лекин бир томондан ҳақлигимни қандай исботлайман, дея ўйлаётганимда бир жаноб шошилинич тиббий ёрдам бўлимига қараб чопиб келаётганига кўзим тушди. Эркак худди айбланаётганимни билгандек, полиция маъмурига:

– Бу хоним йўлда беҳуш бўлиб йиқилиб ётган онахонни кўриб, машинасида касалхонага олиб келди. У ҳеч нарса қилгани йўқ, мен гувоҳлик учун келдим! – деди.

Ичимда: “Сен қўлингдан келгунича яхшилик қилавер, ҳақ бўлсанг Аллоҳ юзингни ёруғ қилади” дея ўзимни олқишлаб қўйдим ва жанобга қараб:

– Аллоҳ рози бўлсин, жуда яхши инсон экансиз, айни ўрнида етиб келдингиз! – дея миннатдорчилик билдирдим.

Полиция маъмури бизга: “Иккинги ҳам яхши инсонлар экансиз”, деди. Полиция маъмурига дўкон манзилимни ташлаб, онахоннинг яқинлари келишса, бирор муаммо чиқса, қолаверса, беморнинг аҳволини билиш учун мени у ердан топишлари мумкинлигини айтиб, дўконга қайтдим.

Икки соатдан кейин кўринишидан мен билан тенгдош бир хоним дўконга кирди.

– Нурҳаёт хоним, сизмисиз? – деди.

– Ҳа, – дедим.

– Мен бугун касалхонага олиб борганингиз она-хоннинг қизлари бўлман, сизга миннатдорчилик билдириш учун келдим. Аллоҳ сиздан рози бўлсин! Онамнинг аҳволлари яхши, сизга дуолар қилиб, салом айтиб юбордилар, – деди.

– Хоним афанди, бу ерда аслида дуо қилиш керак бўлган киши менинг бегуноҳлигимни айтиб гувоҳлик берган эркакдир. Ўша инсон вақтида етиб келмаганида мен бегуноҳлигимни исботлардим, бу анча вақт ва сарсон-саргардонликдан кейин бўларди. Бугун одамларни яхшилик қилишдан кўрқадиган ҳолатга келтиришди. Лекин яхшилик қилишдан ҳеч қачон кўрқмаслик керак. Бироқ бугун шуни англадимки, ҳар бир яхшиликка яна бир яхшилик керак бўлар экан. Ва ўша жанобни яна ғойибона дуо қилиб қўйдик. Яхшилик қилишдан кўрқмайлик, чунки, Аллоҳ яхшилик қилгувчилар билан биргадир иншаАллоҳ.

ЯХШИЛИК ҚИЛГУВЧИЛАРГА САВОБ КЎПАЙТИРИБ БЕРИЛАДИ

Фақир киши қўлида шифокор ёзиб берган дорилар рўйхати билан дорихонага кирди. Доришунос-сотувчига рўйхатни тутқазганди, у дорихонада бу дорилардан борлигини айтиб, нарҳини ҳисоблаб берди. Дорилар жуда қиммат эди. Эркак музтар бўлиб доришуноснинг қўлидан рўйхатни олиб, чиқишга йўналди. Шу пайт дорихона соҳибаси

бўлган аёл доришунос-сотувчига имлади. Ёш йигитга бир нималар дея шивирлаганди, доришунос-сотувчи эркакнинг орқасидан шундай дея чақирди:

– Сиз доимий беш мингинчи мижозимиз бўласиз. Сизга керак дориларнинг икки ҳиссаси миқдорича мукофотни қўлга киритибсиз. Сизга дориларингизни бераман, қолган миқдордаги пулга хоҳланг дори олинг, хоҳласангиз нақд ўлароқ қўлингизга бераман!

Бояқиш эркак севинганидан Роббига шукр саждаси қилди ва доришунос-сотувчига шундай деди:

– Оғриқдан азобланаётган боламнинг даволаниши учун зарур дори-дармонлардан бошқасининг кераги йўқ. Аллоҳ сизлардан рози бўлсин!

Эркак севиниб-қувониб дуо қилиб дорихонадан чиқар экан, доришунос йигит дорихона соҳибасидан:

– Бу билан бешинчи марта фақирларнинг дориси учун ўз ҳисобингиздан пул тўлаяпсиз. Бунинг қандай ҳикмати бор? – дея сўради. Аёл табассум билан:

– Аввало, буни бизга пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи вассаллам буюрганлар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ким бир мўминдан бир дунёвий ташвишини аритса, Аллоҳ таоло ундан қиёмат кундаги ташвишларидан бирини аритади. Ким қийналган кишининг ишини енгиллатса, Аллоҳ таоло унга дунё-ю Охиратда енгиллик беради. Ким бир мусулмоннинг айбини беркитса, Аллоҳ унинг айбини бу дунё-ю охиратда беркитади. Модомики, банда биродарининг ёрдамида экан, Аллоҳ унинг ёрдамида бўлади”, дея марҳамат қилганлар. Қолаверса, менга дуч келган эҳтиёжманд инсонни Аллоҳ мени суйгани учун қаршимга чиқарди, деб ҳисоблайман. Фармацевтика факультетининг ик-

кинчи курсида ўқиб юрган кезларим отам вафот этдилар. Бадавлат амакимнинг олдига бориб, ўқишни битиргунимча бизга ёрдам беришини, таҳсил тугаб, ишга жойлашсам албатта қарзимни қайтаришимни айтдим. Амаким ҳаддан ортиқ бахил эди. Илтижоли нигоҳларимдан кўзларини олиб қочиб, бошини тебратиб қўйди. Бизга ёрдам беришини ҳам, бермаслигини ҳам айтмади. Бир неча кундан кейин амакимнинг уйида ошпаз бўлиб ишлайдиган киши уйимизга келиб, бироз пул берди ва амаким бериб юборганини айтди. Университетни тамомлагунича ҳар ой пул бериб турармиш. Тўрт йил давомида ошпаздан амаким юборган пулни олиб турдим. Ўқишни битириб, турмуш қуриб, ишларимни йўлга қўйганимдан кейин амакимга раҳмат айтиб, қарзларимни қайтариш учун уйига бордим. Амаким ҳайрон бўлиб: “Мен ҳеч нарса қилганим йўқ-ку?” деди. Кейин билсам, ошпаз маошининг ярмини бизга бериб, қолган ярми билан оиласининг тирикчилигини ўтказган экан. Ўша кундан кейин Роббимга ёлвориб, мени ҳам шу ошпаз сингани фақирларга ёрдам беришга қодир қилишини сўрадим. Алҳамдулиллаҳ, Аллоҳ дуоимни ижобат қилди.

– Ҳўш, ошпазни топдингизми? Унга яхшиликларини қайтара олдингизми? – дея сўради йигит. Аёлнинг киприклари намланди ва:

– Қизининг сепига банкдан муддатли тўлов орқали уй жиҳозлари олган экан. Эрим иккимиз унинг банкдаги қарзини тўладик. Ошпаз амакига қанча яхшилик қилсам ҳам оз. Менга ва оиламизга қилган яхшиликлари учун у кишига бутун дунёни берсам ҳам ҳаққини ўтай олмайман, – дея жилмайиб қўйди.

КАТТА БЎЛГАН КУНИМ

Ўн уч ёшларда эдим. Ўрта мактабга борардим. От-амнинг вафотига икки йил бўлганди. Қашшоқлашиб қолгандик. Онам тикувчилик қиларди, аранг кунимизни кўрардик. Катта уйнинг икки хонасида ўтирардик. Китобларим етарли эмас эди. Мактаб портфелим ҳам йўқ эди ҳатто.

Ҳайит куни эди. Онам амал-тақал қилиб менга бир пойабзал олди. Шим ва кўйлак тикди. Эрталаб барвақт уйғониб, кийиндим. Бир кун олдиндан келишгандик, икки ўртоғим уйимиздан мени чақириб олишарди, бирга ҳайит сайилгоҳига бормоқчи эдик. Отли арғимчоқларга, ижара велосипедларга миниб сайр қиламиз, дегандик. Пахта қандчидан ширинлик олиб емоқчи эдик. Кинога ҳам тушадиган эдик. Онамдан пул сўрадим.

– Пулимиз йўқ, болажоним, – деди онам хижолат чекиб.

Хархаша қила бошладим. Ўртоқларим ҳам ҳали замон чақириб келишарди. Уларга нима дердим? Пулимиз йўқлиги учун сайлга боролмаслигимни қандай айтардим? Аламдан устимдагиларни чиқариб деворга қаратиб ота бошладим.

Ғамгин нигоҳларини менга тикиб, узоқ термилиб ўтирди. Жавондан сумкасини олиб, пул қидирди. Излаб-излаб бир лира тополди. Бояқиш онамнинг фақатгина бир лираси қолганди, бор-йўқ пули шу эди. Бисотидаги бир лирани менга узатди.

– Қани, кийина қолгин, болам, бир лира етадими? У кезларда бир лира катта пул эди. Тўрт тарафга ирғитган кийимларим ва пойабзалимни олдим. Яна

кийиндим. Пулни чўнтагимга қўйиб, ўртоқларимни кута бошладим. Ниҳоят келишди. Бироз ўтиришди. Онам уларга қанд бердилар, икковини ҳам бошини силади.

– Энди бора қолинглар, мазза қилиб ўйнаб-кулинглар, – деб бизни кузатиб қўйди. Кўчага чиқдик. Жуда хурсанд эдим, қувончдан юрагим ҳаприқиб кетаётганди. Бурилишдан катта кўчага қайрилаётганда, уйимиз томонга кўзим тушди. Онам балкондан оёқ учида туриб, менга кулимсираб қўл силтаётганди. Бирданига ичимдан бўғиқ ўкирик келиб, томоғим ачишди. Кўзларимга ёш тўлди. Бўғилиб қолдим. Йиғлаганимни билдирмасликка уриниб, ўртоқларимга: “Мен бормайман”, дедим. Сабабини тушунишмади.

Бир ўртоғим:

– Пулинг йўқлиги учун келмайсан! – деди масхараомуз. Чўнтагимдан бир лирани чиқариб кўрсатдим:

– Ана, пулим бор!

Ўша ерда мени қолдириб кетишди.

Кўчаларда сарсари кездим. Ҳеч кимга билдирмасдан, тўйиб-тўйиб йиғладим. Кўз ёшларимни силдим, қўлимдан келгунича қувноқ кўринишга уриниб, уйга қайтдим. Онам:

– Нега қайтдинг? – дея сўради.

“Боргим келмади” дедим ва чўнтагимдан бир лирани чиқариб, онамга узатдим. Онагинам ҳайрон бўлди. Пулни қўлимдан олиб, стол устига қўйди. Сўнг мени қучиб, кўксига босди. Хўнграб-хўнграб йиғлай бошлади. Мен энди йиғламасдим. Ташқарида тўйиб-тўйиб йиғлаб олганди. Онамнинг юзларидан ўпдим. Кўзёш тўкмаслигини айтдим. Индамади. Узоқ ўйга толди.

Мен энди ғамгин эмасдим. Сайилгоҳга боролмаслик, мендай кап-катта болага, ўрта мактаб ўқувчисига ярашмасди. Бирданига улғайиб қолгандим.

МАЗЛУМНИНГ ДУОИ БАДИ

Рамазон ойида бир фақир хонадон, ғарибона дастурхонга ўтириб ифторни кутаётгандилар. Оила бошлиғи ишсиз эди. Чуқур қайғуга ботган, уй эгаси билан ораларида бўлиб ўтган суҳбатни эслаб, хаёлга толганди. Уй эгаси шафқатсиз, зўравон кимса эди. Агар бугун кира ҳақини тўламаса, кирачиларни кўчага улоқтиришини айтиб таҳдид қилганди. Тирикчилигини ўтказолмаётган бу бояқиш киши нима қилсин? Шу ўй-хаёллар билан эзилиб ўтирганида, ташқаридан дилни хира қиладиган бақир-чақир эшитилди. Бу золим уй эгасининг овози эди. Эшикни изнсиз, қаттиқ тепиб очадиган бошқа ким ҳам бўларди? Паришон оиланинг дағ-дағ қалтирашига қарамай, уй эгаси бақир-чақир қилиб сўкинар, бу қилиғи етмагандай, оила бошлиғини тепкилаб кетди. Эркакнинг бола-чақаси қўлидан бир иш келмас, йиғлай-йиғлай “Ҳасбун Аллоҳу ва ниъмал Вакийл – бошимизга келадиган ҳар турли ишга қарши Аллоҳ бизга етар. Унинг Ўзи қандай яхши дўст ва нақадар яхши Вакийл” дердилар.

“Ўзингиз Аллоҳга қайтариладиган Кундан кўрқинг. Сўнгра ҳар бир жон касб қилган нарса-сини тўлиқ олур. Уларга зулм қилинмас”. (“Бақара” сураси, 281-оят.)

Ялиниб-ёлворишларига қарамай уй эгаси, бояқиш хонадонни уйдан чиқариб юборди. Оила уч-тўрт эскирган нарса-буюмларини олиб, уйдан чиқишди.

Рамазон кунининг дуолар қайтарилмайдиган муборак вақти – шом намозига азон ўқилган лаҳзаларда, оила бошлиғи самога қўл кўтариб, кўзлариди ёш билан шундай деди:

– Аллоҳим! Уни Сенга ҳавола қилдим! Аллоҳим! Сен ундан қасосимни ол!

Кошкийди, ғофил ва жоҳил уй эгаси бу қилмиши учун пушаймон бўлиб, Аллоҳдан ва йўқсил кишидан афв сўрасайди. Аммо унинг бундай нарсага етадиган ақли йўқ эди.

Бу воқеадан уч кун ўтиб, уй эгаси оёқ оғриғидан нолий бошлади. Касалхонага тушди. Ўтказилган таҳлил ва рентген натижалари кишининг саратон хасталигига йўлиққанини тақозо қиларди. Шифокорлар бу дарднинг чораси ўлароқ оёқни кесиб ташлаш кераклигини айтишди. Йўқса, саратон бутун танасига ёйилиб кетиши мумкинлигини таъкидлашади.

Ўн кундан кейин касалхонадан чиққан эркак, бир оёғидан айрилган эди ва юролмасди. Шифокорлар кесиб ташлаган оёғи билан шўрлик ижарачини тепкилаган эди. Уй эгасига хотини бу мусибатнинг сабаби, заволли ижарачининг дуойи бади бўлиши мумкинлигини айтди.

– Сиз ижарачиларни ҳақорат қилдингиз, уйдан чорасиз ҳолида қувиб чиқардингиз, марҳамат қилмадингиз, – деди. Ва аёл Пайғамбаримиз соллалоҳу алайҳи ва салламнинг мана бу сўзларини эслатди: “Мазлумнинг бад дуосини олишдан қўрққин. Чунки, мазлумнинг дуоси билан Аллоҳ орасида парда бўлмайди”. Уй эгасига хотини уч-тўрт эски-туски ашёси бор уйдан уриб-сўкиб ҳайдаб чиқарган у кишини топиб, ундан кечиришини сўрашини ва розилигини олишини таъкидлади.

“Яхшилик билан ёмонлик баробар бўлмас. Сиз (ҳар қандай ёмонликни) энг гўзал сўзлар билан даф қилинг! (Шунда) баногоҳ сиз билан ўрталарингизда адоват бўлган кимса қайноқсодик дўст каби бўлиб қолур. Унга (ёмонликни яхшилик билан даф қилиш хислатига) фақат сабртоқатли зотларгина эришурлар, унга фақат улуғ насиба эгасигина эришур”, (“Фуссилат” сураси, 34-35-оятлар).

Уй эгаси хотинининг айтганларига қаршилиқ қилолмади. Уйини таъмирлаб, янги жиҳозлар қўйдириб ҳеч қандай ҳақ олмасдан собиқ ижарачига берди. Йўқсил кишининг қаршисида тиз чўкиб йиғлаб, қўлларида упиб, кечиришини сўраб ёлворди. Ижарачи уни кечирди. Ва яхшилигини қабул қилди.

ОИЛАВИЙ БАХТНИНГ СИРИ

Турмуш қурганимдан бери онам биринчи марта уйимга келаётганди. Бироз аввал рўзғор анжомларини жойлаштириш учунгина келганди. Аммо буниси бошқа – онам бизникига меҳмонга келаётганди. Уйни яхшилаб тозалаб, тансиқ таомлар тайёрладим. Тушликка бир соат қолганида эшик кўнғироғи чалинди ва онам келди.

“Уй ҳадяси” деб кўлимга халта тутқазди. Халтани очиб кўрсам, очилган ва ишлатилган тозалаш воситаси. Онамдан:

– Сизнинг ётоқхонангиздаги ойна олдида турган тозалаш воситасими бу? – дея сўрадим. – Уйда тозалаш воситалари кўп эди, аммо буни ҳам ишлатаман. Раҳмат.

– Буни албатта фойдаланишинг учун олиб келдим, – деди онам. – Аммо уй тозалашда эмас..

– Вой, унда нима учун ишлатаман буни?

– Ўтмишни тозалаш учун ишлатасан! – деди онам.

Ҳеч нарсага тушунмадим.

Бувим ва бобом кўп жанжаллашишар экан. Бобом бувимга “ўтмишга тозалаш кукуни сеп” дер экан. Аммо бувим ҳеч бундай қилмас, жанжаллари борган сари авж олар экан. Бувимнинг ғиди-бидиси бобомни ҳаддан ортиқ ҳолдан тойдирган экан.

– Хўп, нега ўтмишга аёллар тозалаш кукуни сепар эканлару, эркаклар сепмайди? – дедим онамга.

– Чунки эркаклар унутувчандирлар, – деди онам. – Гап ковлаштириб юрмайдилар. Аёллар эса ҳиссиётга берилувчан бўладилар. Ўзларини ранжитган бирор гап ё ҳолатни осонликча унутмайдилар. Эсларига тушганда озорланадилар ва атрофидагиларга ҳам озор етказадилар. Бувим ҳам хатосини тушунгани аммо уни тузатишга кечиккани учун онамга турмушининг илк кунлари янги оила зиёратига келганида насиҳат сифатида ҳозир менинг қўлимда турган ва ҳайратимга сабаб бўлаётган тозалаш воситасини совғага олиб келган экан.

– Биз учун тайёрлаганинг егуликларни иштаҳа билан едик, қорнимиз тўйди. Аммо эски овқатни олдимизга қўйганингда хушнудлик билан емаган, тўймасимиздан қўзғалган бўлардик. Турмуш ҳам шундай бир нарса, болажоним. Ўтмишдаги гап-сўзларни иситилган овқатдек олиб келаверсанг, бир неча марта иситганингдан кейин таъми бузилади, кўнгил тортмас ҳолга келади. Ортда қолган гап-сўз, тортишувларга тозалаш воситаси сепиб юборсанг, унутилади, унутасан ва турмушингиз ҳамisha тансиқ ва иштаҳа очар таомдек ширин бўлиб қолаверади.

ҲАЁТ МАЗМУНИ

Бир одам ҳаёт мазмунини ўйлаб, роса бош қотирибди. “Яшашдан маъно нима?” деган саволига ўзи топган жавоблардан қониқмаган одам, бошқалардан жавоб излашга тушибди. Аммо ҳеч бир одам у кутган жавобни бермабди. Ҳаёт мазмунини истаган одам дунё кезиб ўзини ўйлантирган саволга ечим топишга аҳд қилибди. Қишлоқ, шаҳар, мамлакатларни кезибди. Табиийки орадан анча вақт ҳам ўтибди, одам кексайибди. Умидсиз аҳволда бир қишлоқдан ўтиб бораётса, одамлар унга:

– Қарши томондаги тоғларни кўряпсанми? Ўша ёқда бир донишманд яшайди. Унинг ҳузурига бориб кўр-чи, балки сен кутган жавобни ундан ола биларсан, – дейишибди. Узоқ ва машаққатли йўл юришдан сўнг ҳалиги одам донишманднинг уйини топибди ва эшикдан киган заҳоти ҳаёт мазмуни ҳақида ундан сўрабди.

– Саволингнинг жавобини айтаман. Аммо ундан аввал сен бир синовимдан ўтишинг керак, – дебди. Одам рози бўлибди. Донишманд унинг қўлига бир чойқошиқ тутқазибди ва унга тўлдириб зайтун мойи қуйибди.

– Энди ташқарига чиқ. Анави боғга бориб бироз айланибкел. Аммозинҳорэътиборли бўл, қошиқдаги зайтун мойининг бир томчиси ҳам тўкилмасин. Агар тўкилса, сенга берган имкониятни қўлдан чиқарасан, – дея донишманд сўровчига уқтирибди. Одам икки кўзи қошиқда бўлиб боғни айланиб келибди. Қошиқдаги мойнинг тўкилмаганини кўриб донишманд айтибди:

– Ҳа, ёғнинг бир томчиси ҳам камаймабди. Хўш, боғ қандай экан?

Сўровчи одам ҳайрат билан жавоб берибди:

– Мен қошиқдан бошқа ҳеч нарсага қарамадим, ахир?!

Бунга жавобан донишманд дебди:

– Унда яна боғга борасан. Мой тўла қошиқ яна кўлингда бўлади. Лекин бу сафар боғни кўздан кечириб қайтасан, – дебди.

Одам боғни кезиб, қаршисидаги гўзаллик олдида лол бўлибди.

Қайтгач донишманд сўровчидан одамни саволга тутди:

– Хўш, боғ қандай экан?

– Боғ ниҳоятда сўлим экан. Унинг гўзаллиги мени буткул сеҳрлаб қўйди, – дебди сўровчи. Донишманд кулимсираб:

– Аммо қошиқда бир томчи мой қолмабди, – дебди ва хижолатда қолган сўровчига таъкидлабди:

– Ҳаёт – сенинг қарашинг билан маъно касб этади. Ҳаётда икки йўл бор: ё бир нуқтага қараганча умр дарёсида оқиб кетганингни англамай ўтасан, ёки сени ўраб турган гўзалликларга қараб, улардан завқланиб, фойдаланиб умргузаронлик қиласанки, кун келиб ортингга қараганингда ўтиб кетган вақтнинг ўзи сенга маъно англатади...

ЭЛЛИК ЙИЛЛИК МУҲАББАТ

Кекса ёшли жуфтли узоқ йиллар бирга яшаб, турмуш қурганларининг олтин тўйини нишонлаш арафасида эдилар. Ўша куни тонгда нонушта дастурхонига ўтиришаркан, кекса аёл: “Эллик йилдан бери жуфтимни ўйлаб ноннинг сингиб пишган жойини унга бердим. Бугун бу ёқимли таъмини ўзим татиб кўрсам-чи?” дея ўйлади ва ноннинг қотган қисмига сариеғ суриб ўзига олди, юмшоқ қисмини жуфтига берди. Кампир чолининг хафа бўлишини тахмин этганди. Аммо аксинча чол ғоятда севиниб, кампирига мамнун ҳолда шундай деди:

– Меҳрибоним, менга бугун катта қувонч ва бахтиёрлик тақдим этдинг. Эллик йил давомида ўзимга ёқадиган ноннинг қотиб пишган жойини емадим. Сени жуда яхши кўрганим учун, мен яхши кўрган нарсанинг тотли таъмини сен татишингни истадим!..

ОТАНИНГ СЎНГИ ВАСИЯТИ

Бир кишининг 12 ўғил фарзанди бўлган экан. Йиллар бўйи меҳнат қилибди, фарзандларини вояга етказибди. Болаларининг яхшилик, тўғрилиқ, гўзал ахлоққа эришишлари учун етарли тарбияни берибди. Аммо не кўргиликки, болалар бир-бирлари билан аҳил-иноқ яшамасдилар, оталарининг молини таллашиб унинг тириклигида ёқалашишардилар. Табиийки ҳеч кимга вафо қилмаган дунё улардан ҳам қолади. Кекса ота бемор бўлиб, ўлим тўшагида ётиб қолибди. Ўғиллар отасининг бошидан бир

қадам жилмас, отанинг бирор эҳтиёжи ё орзуси бўлса дарҳол муҳайё қилишга тиришардилар. Айни сабаб важдан бир-бирлари билан ярашган эдилар. Ота катта ўғлига укаларини бир жойга тўплашни айтибди. Бир пасда ўн икки ўғил отасининг бошига йиғилдилар. Ота ўғилларининг ҳар бирига боғдан бир донадан чўп олиб келишни айтди. Чўп жуда ҳам қалин ва ёки жуда ҳам нозик бўлмаслигини уқтирди. Ўғиллар оталарининг мақсадини тушунмаган бўлсалар-да, боққа чиқиб бир донадан ўтин олиб қайтдилар. Ота бир ипга ўн икки ўғли олиб келган ўн иккита чўпни бирлаштириб, кучи етганча боғлабди.

– Хўш, бу чўпларни қай бирингиз синдира оларкансиз? – деб ота ўғилларига бир-бир қараганча. Ўғилларнинг ҳеч бири ипга боғланган чўпларни синдиrolмабди. Ҳатто бақувват, кучи ўғиллар ҳам отаси тутқазган чўпларни синдиришга кучи етмабди.

– Чўпларни менга беринг, синдириш қандайлигини кўрсатаман, – дебди. Чўпларни олиб, бутун кучини тўплаб ётоқдан кўзғалибди ва ипдан айриб чўпларни бир-бир синдира бошлабди. Ўғиллар кўнглида “чўпларни бу тарзда биз ҳам синдира олардик” дея ўйлашибдию, лекин отасининг бу ишида қандайдир синоат борлигини билиб индамай туришибди. Ота ҳайрат билан ўзига қараб турган ўғилларига бир қур кўз ташлаб, насиҳатини бошлабди:

– Қаранг, ўғилларим! Сизларни ҳар томонлама ҳавас қиларли йигитлар қилиб етишдирдим. Аммо бир-бирларингиз билан муносабатингиз яхши эмаслигидан афсусдаман. Ҳозир мен синдирган

чўпларни кўриб “уларни бу шаклда биз ҳам синди-
рардик” дея ўйлагандирсиз? Ўғилларим, сизга кўп
бора айтганимдек ҳаёт имтиҳондир. Мен ҳам сиз-
ларни охирги маротаба имтиҳонимдан ўтказдим.
Гувоҳи бўлганингиздек бир-бирига жипс боғланган
чўпларни синдиришга ҳеч бирингизнинг кучин-
гиз етмади. Сиз ҳам мана шу бирлашган чўплардек
бир-бирингизга жипс боғланган бўлсангиз ҳеч ким
сизни синдиrolмайди, эза олмайди. Бир-бирингиз
билан аҳил-иноқ бўлмасангиз, ҳимоя қилмасангиз
айрилган чўплардек бошқалар сизни жуда осон ян-
чадилар.

Бу отанинг ўғилларига айтган энг сўнги ўгити
бўлди.

Аҳмад Унал Чам

Кўнглимнинг гули эдинг

Жуда гўзал эди Нуртан. Уни кўрганимда юра-
гим баҳор бўлар, қалбимда гуллар очиларди.
Кўнглимнинг гўзали, орзуларимнинг эгаси эди у.
Аммо бунга ўзи билмас эди. Узоқларга кетишни орзу
қиларди. Кўнглимни синдиранди бефарқлик билан.
Бир ерда туришни ёмон кўрарди, саёҳат қилишни
хуш кўрарди. Баъзан расм чизар, ҳатто шеърлар
ёзиб турарди. Ишқий китоблар ўқирди. Узоқ-узоқ
хаёлга чўмарди. Қўшиқларида менга жой йўқ эди. У
кезларда мен ўн тўрт ёшларда эдим. У ўн беш ёшли
паризод эди. Ўзгача тушлар, ўзгача хаёллар билан
бахтли эди у.

Мактабдан қайтаётганида эшигимиз олдидан
ўтарди у. Бироз ҳорғин, бироз толиққан ва ғам-

гин қиёфада бўларди кўпинча. Баъзан онасини кулбалари олдида кутиб ўтирарди. Онаси баққоллик дўконида ишларди. Маҳалламизнинг қашшоқлигидан шикоят қиларди Осуман опамга. Мен хаёлларимда уни бу қашшоқликдан қутқарувчи қаҳрамонга айланардим. Билмасдимки, хаёллар биз яқинлашганимиз сари узоқлашар, билмасдимки, фақирлар фақат тушларда бахтиёр бўладилар.

Маҳалламиздаги ҳурматга сазовор бойларидан бири Митҳат амакиларнинг ўғлини зимдан кузатарди Нуртан. Унга узоқ-узоқ термулишлари билан ичимни ёқарди Нуртан. Аммо у ёшимда фақирлик ёқамга ёпишган, мени ернинг қаърига тикқанди. Бой амакининг ўғлининг исми Лутфи эди, чамада. Бу илк аччиқ хотира ҳеч кетмади кўнглимдан.

Севган инсонинг бошқасини севса тушунасан бу дардни. Оловга яқинлашмай туриб чарс-чурс ёнасан.

Мактабни битирган кунимиз Нуртан зор-зор йиғлаганди. Юрагимни кўз ёшлари билан доғлаганди Нуртан. Лутфи чиройли сочлари сариқ, бели ингичка бир гўзалга уйланаётганди ўша куни. Узун, сунбул сочларини калта қилиб кесганди ўша куни Нуртан. Менга ўхшаб бир неча куни ич-ичидан ёниб юрди. Нуртаннинг отаси ичкиликка ружу қўйган кимса эди. Бир куни қизи чизган суратларни, ёзган шеърларни ёқибди. Нуртан билан онаси роса йиғлаганди. Бу гапни опам Осуманга айтган экан, мен ҳам йиғладим. Изтиробини англадим Нуртаннинг.

– Рассом бўламан – дерди. – Рассом бўламан, Осуман! Бахтнинг суратини чизаман. – Куларди, кўнғироқдай овози билан.

Отасининг режалари бошқача эди ҳолбуки. Гўё каттакон ўчирғич билан Нуртаннинг хаёлларини ўчирди. Фақат кўз ёшлари қолди улкан таблода.

Нуртан танимаган, билмаган бир йигитга унаштирилди-ю расм чизишга уста бармоқлари юзига бир табассум чизмадилар. У Осуманни қучоқлаб йиғлар экан, мен кўчага қараб қочдим. Юрагимга бевақт куз келганди. Қалбимнинг қушлари узоқларга учиб кетгандилар.

Эртаси куни ҳижрони ортди Нуртаннинг ҳам, менинг ҳам. Лутфи қайтди. Хотини уни ташлаб кетибди.

Жавобсиз севгилар ичида ҳеч ким бахтнинг суратини чизмади. У узатиларкан умиднинг, хотиржамликнинг узоқлашганини англадим қалбимдан.

– Ўн беш ёшида ҳам қизни узатадим, – дея йиғлади Айла хола. – Эссиз, шундай гўзал қиз, афсус...

Кўлида гоҳ ароқ шишаси, гоҳ сигаретасини буруқситиб ҳеч кимга қулоқ осмади отаси. Куёв бой экан, ўзича турнанинг кўзидан мўлжаллаб урдим, дея хурсанд эди отаси. Ваҳоланки, Нуртан йиғлар эди қақшаб.

Ё ўн беш, ё ўн олти ёшида келин бўлди Нуртан. Юрагим увишди, дунёларим зулматга чулғанди. Баҳор эди, ёруғ эди олам. Аммо менинг дунёимга бегона эди баҳор. Кузатилаётганида ҳам кўзлари йиғидан қизарган, шишган эди. Энг сўнги кезде ҳам деразаларга осилиб Лутфини кўргиси келаётганди.

Йиллар ўтиб эшитдимки, Лутфи ҳам уни севган экан. Бошқага уйлангани эса – отасининг хоҳиши бўлган экан.

Ҳар кўнгилда бир яра. Ҳар кўнгил ўз ҳолича хароб. Қай биримизнинг изтиробимиз катта экан, дея ўйлаб ўйимга етолмасдим.

Нуртан орзулари билан ухлаб, орзулари билан уйғонарди. Жуда эрта айрилди орзуларидан. Нуртан болалари билан бирга улғайди. Йиллар бўйи суратга ҳам, мойбўёққа ҳам назар ташламади. Ҳаётга чин кўнгилдан муҳаббат қўёлмади. Фарзандларининг мажбурияти яшашга ундарди уни.

Осуман “Қандайсан?” – дея сўраган экан, “Ана, кўраётган ҳолингдан” – деб бўйин қисибди.

Шеърлари чала қолди, кўшиқлари ярмидан узилди. Нуртан, Нуртан, ҳатто ўзи ҳам билмайди, ҳажрида йиғлай-йиғлай шоир бўлганимни, кўзимда ёш билан ҳеч қачон келмайдиган эрталардан умид қилиб уни кутганимни...

МУНДАРИЖА

Пальто.....	3
Отахон хижолат бўлмасин дедим.....	5
Сени жаннатда қутаман.....	6
Ё ибрат бўласиз ёки ибрат оласиз.....	6
Дурадгор.....	8
Солиҳ дўст.....	8
Отадан ўғилга сабоқ.....	10
Сиздан онамнинг ҳиди келади.....	11
Онамга бир қучоқ гул олардим... ..	12
Дадам хафа бўлмасинлар.....	14
Кўзларимга термул, гуноҳларинг тўкилсин.....	15
Кинолардаги дада.....	15
Ишонсанг – кўрасан.....	16
Асл ишқнинг ифори.....	18
Гўзал нарсалар сабрдан кейин келади.....	20
Аччиқ ҳақиқат.....	24
Дуонинг залвори.....	27
Жигарлик кўприги.....	29
Исроф – гуноҳ ва жиноят.....	32
Калит нега эшикни очмаяпти?.....	34
Қаримаган севги.....	37
Кўрмоқ ва термилмоқ.....	39
Қиймат билмаганга меҳнат сарфлама.....	41
Сизни ҳам шу ерга ташлаб кетаман, дадажон.....	43
Оқибат риштасини узган тикувчи.....	46
Онанинг дуоси.....	51
Онага аталган мукофот.....	53
Пинҳона яхшиликнинг ошкора ҳаловати.....	57
Сени шундай севдимки.....	60
Тахир туғилган кун.....	62

“Тушларимга киринг, онажон...”	64
Кечиккан афсус.....	67
Устозига сабоқ берган шогирд.....	72
Ҳақиқий муҳаббат.....	76
Хаста боланинг орзуси	79
Алифбо дуоси.....	81
Аллоҳга омонатсиз.....	82
Ўрнида қилинган яхшилик.....	84
Бир куни афсус қилмай, десангиз.....	85
Ахлат ичидаги китобхон муҳаммад.....	87
Ҳаёт пушаймон қилиш учун жуда қисқа	91
Яхшилик қилиш осон.....	92
Мушибат ҳам ҳикмат, чораси-да ҳикмат.....	93
Бир телбага бир валий	94
Бисмиллаҳнинг фазилати	96
Чиройли танбеҳ.....	97
Дуо бир хил, ижобати эса.....	99
Дуойим қабул бўлди	100
Етимнинг чўнтагидан олинган харжлик.....	101
Жажжи болакайнинг қаҳрамонлиги.....	104
Жаннат соғинчи.....	105
Вақт эмас, биз тез ўтмоқдамиз.....	107
Ғурурни оғринтирмасдан яхшилик қилиш.....	107
Исмани унутиб қўйганман	109
Қуръон ўқиганинг сари қалбинг покланаверади.....	110
Одамни тўғриладим, олам тўғриланди.....	111
Пахлава	112
Сахий қизалоқ.....	115
Саховат – меҳрибонлар фазилати.....	117
Сизга ўхшаган она бўламан.....	119
Тавбага шошилмаган тикувчига танбеҳ.....	121
Телбами ёки вали?	122
Чироғи ёниқ уй	124

Ўқитувчисига сабоқ берган ўқувчи	125
Умрамни Аллоҳга сотдим	128
Хайрли фарзанд етказиш учун хайрли ота-она бўлинг	130
Шукр қилишимиз учун етарли сабаблар.....	132
Энг бахтсиз, нурсиз, омадсиз кун.....	132
“...Энди жуда кеч бўлди”	134
Юнус пайғамбар дуоси	136
Аллоҳ яхшилик қилгувчилар билан бирга.....	138
Яхшилик қилгувчиларга савоб	140
Катта бўлган куним	143
Мазлумнинг дуои бади	145
Оилавий бахтнинг сири.....	147
Ҳаёт мазмуни	149
Эллик йиллик муҳаббат	151
Отанинг сўнгги васияти.....	151
Кўнглимнинг гули эдинг	153

Адабий-бадиий нашр

СЕНИ МАННАМДА КУТАМАН

Иккинчи нашр

*Турк тилидан
Умида АДIZОВА таржимаси*

Муҳаррир: Алишер Назар
Техник муҳаррир: Файзулла Азизов
Мусахҳиҳ: Ирода Муҳиддинова
Дизайнер: Дилмурод Жалилов

Босишга 2022 йил 11 мартда берилди.
Бичими: 84x108 1/32. «PT Serif» гарнитурасида
офсет босма усулида офсет қоғозида босилди.
10.0 шарт. б.т. 10.5. ҳисоб нашр. таб.
Адади 10 000 нусха. Буюртма рақами № 154

«Азмир Нашр Принт» МЧЖ
босмахонасида чоп этилди.
100200, Тошкент шаҳри,
Адҳам Раҳмат кўчаси, 10.

- Кетяпман... - деди эркак. Аёл йиғлади.
Хожасининг бўйнидан қучди.
- Қараманг!.. - деди қатъий, аммо паст товушда.
- Кимга, жоним? - дея сўради эркак. Титроқ
овозда оҳиста шивирлади аёл:
- Жаннатдаги хурларга!
- Эр тишини-тишига қўйиб чуқур “ух” тортди.
Оғир-оғир сўзлади:
- Сен менинг жуфти ҳалолимсан. Бошқалар
биродарим!.. Сени жаннатда кутаман!

9 789943 753471

Instagram Telegram Facebook 998 (90) 973-45-45
@zumarbooks